

**T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**17. VE 18. YÜZYILLARDA KARADENİZ EREĞLİ'NİN
SOSYAL VE EKONOMİK TARİHİ**

Öznur Kaya

Zonguldak 2018

**T.C.
BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**17. VE 18. YÜZYILLARDA KARADENİZ EREĞLİ'NİN
SOSYAL VE EKONOMİK TARİHİ**

**Hazırlayan
Öznur Kaya**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Emre Satıcı**

Zonguldak 2018

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin/Doktora Tezinin/Sanatta Yeterlik çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığımı taahhüt ederim.

03 /04 / 2018

Öznur Kaya

ÖZET

Kurum : Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı
Tez Başlığı : 17. ve 18. Yüzyıllarda Karadeniz Ereğli'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi
Tez Yazarı : Öznur Kaya
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Dr. Emre Satıcı
Tez Türü, Yılı : Yüksek Lisans Tezi, 2017
Sayfa Adedi : 105

Batı Karadeniz bölgesinin Zonguldak iline bağlı olan Karadeniz Ereğli tarihi, M.Ö. 2500'lü yıllara dayanır. Karadeniz Ereğli, M.Ö. 2500 tarihinden günümüze kadar bünyesinde birçok medeniyeti barındırmıştır.

Karadeniz Ereğli, ele alınan 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı hâkimiyetindedir ve bu dönemde Bendereğli/Benderekli olarak adlandırılmıştır. Ereğli için 1829 yılında taş kömürünün bulunmasıyla şehir farklı bir vizyona girmiştir. Karadeniz Ereğli tarihi alanında yapılan çalışmalar ise genellikle ilk çağlar ve 1829 sonrası kömürün bulunması ile ilgili olan dönemdir. Ele aldığımız 17. ve 18. yüzyıl tarihi alanında yapılan çalışmaların eksik olması bu çalışmanın amacını belirlemiştir.

Çalışmamızda Ereğli'nin 17. ve 18. Yüzyıllardaki sosyal ve ekonomik tarihini aydınlatılması amaçlanmıştır.

Yapılan araştırmalarda ele aldığımız 17. ve 18. yüzyıllara dair arşiv belgeleri, yabancı ve yerli seyyahların eserlerinde Ereğli hakkında ele aldıkları bölümler ve Karadeniz Ereğli hakkında yapılan çalışmalar ışığında bir genel değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz Ereğli, Bendereğli, Heraklia, Bolu Sancağı.

ABSTRACT

Institution : Bulent Ecevit University, Graduate school of Social Sciences,
Department of History.

Thesis Title : Social and Economical History of the Karadeniz Ereğli in 17-th and
18-th Centuries

Thesis author : Öznur Kaya

Thesis consultant : Assist prof Dr. Emre Satıcı

Thesis type, Year : Master Thesis, 2017

Number of page : 105

History of the Karadeniz Ereğli which is bound to the Zonguldak province of the Western Black Sea region is based on 2500 B.C. Since that time the Black Sea Ereğli has hosted many civilizations in it.

During the 17-th and 18-th centuries the Karadeniz Ereğli was under Ottoman rule and was called Bendereğli or Benderekli. In 1829 stone coal were found in Ereğli. With it city earned a new different vision. The studies about Karadeniz Ereğli history are generally related to the first centuries and after finding a stone coal in 1829. The lack of studies in the 17-th and 18-th century history that we have dealt with has determined the purpose of this work.

Our aim was to illuminate the social and economical life of Ereğli in the 17-th and 18-th centuries:

A general valuation about the Karadeniz Ereğli was made in the light of the archive documents about 17-th and 18-th centuries and works about Ereğli which were written down by foreign and native traveler:

Key words: Karadeniz Ereğli, Bendereğli, Heraklia, Sanjak of Bolu

ÖNSÖZ

Batı Karadeniz kıyısında Zonguldak ilinin en büyük ilçesi olan Karadeniz Ereğli, coğrafi konumu itibariyle eski çağlardan beri birçok medeniyeti bünyesinde barındırmıştır. Coğrafi şartlarının elverişliliği, doğal güzelliği ve zenginliği sebebiyle tarihin her çağında önemini korumuştur. Bünyesinde eski çağlardan itibaren sırayla, Hellenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı hâkimiyetine giren bu topraklar, üzerinde barındırmış olduğu uygarlıklara ait değerleri hala taşımaktadır.

17. ve 18. yüzyıllarda sosyal ve ekonomik tarihi, daha önce ele alınmadığından, tez çalışmasını belirlemede temel etken olmuştur. Osmanlı arşiv belgeleri, yabancı ve yerli seyyahların seyahatnameleri, günümüze gelene kadar yapılan çalışmaların değerlendirilmesi sonucunda, Ereğli'nin 17. ve 18. yüzyıllarda sosyal ve ekonomik hayatı hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

“17. ve 18. yüzyıllarda Karadeniz Ereğli'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi” adlı çalışmam sırasında, bu konuyu ele almamda ve çalışmamı hazırlamam sırasında benden desteğini esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Emre SATICI' ya, yine Dr. Öğr. Üyesi Canan KUŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Aynı zamanda Karadeniz Ereğli alanında yerel tarih çalışmalarında bulunan Gürdal ÖZÇAKIR ve Sadun DURAN'a çok teşekkür ediyorum. Başbakanlık Osmanlı arşivi çalışanlarına da teşekkür ediyorum.

Bu çalışmayı hazırlamamda benden maddi manevi desteğini esirgemeyen aileme, büyükbabam Tahsin ÖZSOY'a, nişanlım Özgen ÖZSOY'a, arkadaşım Maya NAZAROVA'ya ve tarih öğretmenim Ersan ARSLAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
TEZ ONAYI	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
1. KARADENİZ EREĞLİ’NİN COĞRAFİ YAPISI VE TARİHİ	13
1.1. Coğrafi Yapı.....	13
1.2. Tarihi	16
1.2.1. Ereğli’nin Adı ve Kuruluşu	16
1.2.2. M.Ö. 2500–1200 Tunç Çağı ve Hititler Dönemi’nde Karadeniz Ereğli	18
1.2.3. Hellenistik Devir’de Karadeniz Ereğli	19
1.2.4. Roma Devri’nde Karadeniz Ereğli	21
1.2.5. Bizans Devri’nde Karadeniz Ereğli	23
1.2.6. Türk Hâkimiyetinde Karadeniz Ereğli	25
1.2.7. Osmanlı döneminde Ereğli	27
2. 17. VE 18. YÜZYILLARDA KARADENİZ EREĞLİNİN İDARİ VE SOSYAL YAPISI	33
2.1. 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı Devletinin Genel Durumu.....	33
2.2. 16. Yüzyıl Tahrirlerinde Ereğli	35
2.3. 17. ve 18. yüzyıllarda Karadeniz Ereğli	41
2.3.1. 17. ve 18. yüzyıllarda Karadeniz Ereğli’nin Tarihsel Coğrafyası ...	41
2.3.2. Karadeniz Ereğli’nin İdari Yapısı	44
2.3.3. Karadeniz Ereğli’de Sosyal Hayat.....	48
2.3.4. Karadeniz Ereğli’de Eşkıyalık Hareketleri.....	53
2.3.5. Kazak saldırıları ve Yeniçeriler	54
3. 17. VE 18. YÜZYILLARDA KARADENİZ EREĞLİ’NİN EKONOMİK YAPISI	56
3.1. Karadeniz Ereğli’nin Ekonomik Yapısı	56
3.2. Karadeniz Ereğli’de Tımar	57
3.3. Karadeniz Ereğli’de Avarız.....	61

4. 17. VE 18. YÜZYILLARDA KARADENİZ EREĞLİDE DENİZCİLİK..	65
4.1. Karadeniz Ereğli' de Denizcilik.....	65
4.2. Tersane ve Gemi İnşaatı.....	66
4.3. Gümrük Mukataası.....	70
4.4. İstanbul'un İhtiyacının Karşılanmasında Karadeniz Ereğli	74
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	80
EKLER	90
Ek 1: Fotoğraflar	90
Ek 2: Arşiv Belgeleri ve Özetleri.....	97
ÖZGEÇMİŞ	105

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Ereğli'yi Seyahat Eden Seyyahlar ve Araştırmacılar Listesi	5
Tablo 2.1: Ereğli'de Yer Alan Kadı ve Naib İsimleri.....	46
Tablo 3.2: H.1184 Tarihli Ereğli'deki Rum Reayanın İsimleri Cizye Miktarı.....	60
Tablo 3.3: Ereğli'de Vergide Muaf Olan Reaya.....	63

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
A.DVNSMHD.d.,	: Mühimme Kalemî Belgeleri
AE.SABH.I.	: Ali Emiri Abdülhamid I
AE.SAMD.III.	: Ali Emiri Ahmed III
AE.SAMD.IV.	: Ali Emiri Ahmed IV
AE.SMHD.I.	: Ali Emiri Mahmud I
AE.SMST.II.	: Ali Emiri Mustafa II
AE.SMST.III.	: Ali Emiri Mustafa III
AE.SMMD.IV.	: Ali Emiri Mehmed IV
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
C.BH.	: Cevdet Bahriye
C.EV.	: Cevdet Evkaf
C.MF.	: Cevdet Maarif
çev.	: Çeviren
D.AMH.d	: Bab-1 Defteri Anadolu Muhasebesi Defterleri
D.BRM.	: Bab-1 Defteri Bursa Mukataası Evrakı
H.	: Hicri
HAT.	: Hatt-ı Hümayun
İE.ADL.	: İbnülemin Adliye
İE.EV.	: İbnülemin Vakıf
İE.ML.	: İbnülemin Maliye
M.	: Miladi
MAD.d	: Maliyeden Müdevver Defterler

s : Sayfa numarası
S : Sayı
TALİD : Tarih Araştırmaları Literatür Dergisi
TDVİA : Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TD. : Muhasebe-i İcmal defteri
TT.d : Tapu Tahrir Defterleri
yay. : Yayınevi
YKY :Yapı Kredi Yayınevi

GİRİŞ

Karadeniz Ereğli, tarih çalışmalarının daha çok 19. yüzyıl ağırlıklı yapılmıştır. 17. ve 18. yüzyıllarda Karadeniz Ereğli ile ilgili çalışma olmadığından, bu yüzyıllarda Ereğli'nin sosyal ve ekonomik tarihi seçilmiştir. Şehrin, sosyal ve ekonomik tarihinin 1829 yılında taş kömürünün bulunmasından önce nasıl olduğuna ışık tutmak amacıyla “17. ve 18. yüzyıllarda Karadeniz Ereğli'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi” olmasına tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Emre SATICI'nın yönlendirmesi üzerine belirledim.

Şehrin birçok işlevi vardır. Şehir, üretim araçlarının toplandığı yerleşme olarak da tanımlanır. Şehir, mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketim sürecinde toplumun sürekli olarak değişen ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkan bir ekonomik mekanizmadır. Hepsi benzer olmamakla birlikte ortak bir dil kullanılır, küçük veya büyük iletişim ağının merkezinde bulunurlar, kentte bir iş bölümü ve pazar yeri bulunur ve kentin bulunduğu bir yerde koruyucu ve zorlayıcı niteliğe sahip bir iktidar vardır.¹

Osmanlı şehir çalışmaları kapsamında ilk olarak Osmanlı kentinin ve İslam kentinin tanımını yapmak gerekir. Bu bağlamda birçok görüş vardır. Max Weber, bir şehrin özelliğinden bahsederken şu unsurların olması gerektiğini savunmaktadır. “Bir kale, bir pazar, kendine mahsus bir mahkeme ve hiç değilse özerk bir hukuk, ilgili birlik biçimi ve en azından kısmi bir özerklik ve kendi kendini yönetebilme”, şeklinde yorumlamıştır”(Öz, 2005:59).

Osmanlı kenti tanımına baktığımızda, en genel ifade “Cuma kılınur, bazar durur” yerdir. Bir dini merkez bulunmasının yanı sıra iktisadi yapının da varlığı göz önüne alınır. İdari yapılanma da olmak zorundadır. Kasaba ve kentlerin iktisadi faaliyetlerde tarım dışı üretim yapıldığı ve hizmet sektörünün ağır bastığı gözlemlenmektedir. Fakat sanayi öncesi tüm toplumlarda olduğu gibi tarımsal

¹ “Bir şehir ne olursa olsun şehirdir. Hepsi benzer olmamakla birlikte ortak bir dil kullanılır, küçük veya büyük iletişim ağının merkezinde bulunurlar, kentte bir iş bölümü ve pazar yeri bulunur ve kentin bulunduğu bir yerde koruyucu ve zorlayıcı niteliğe sahip bir iktidar vardır. Şehir, üretim araçlarının toplandığı yerleşme olarak da tanımlanır. Bu tanımdan hareketle, “şehir, mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketim sürecinde toplumun sürekli olarak değişen ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkan bir ekonomik mekanizmadır”.(Aliağaoğlu, Uğur, 2016:205)

üretim bağ ve bahçelerde yapılmaktadır. Yine Osmanlı kenti için temel kilit öğelerden biri “vakıf” kurumudur (Öz, 2005:60).

Osmanlı kenti için en önemli tanımlardan biri ise, “Osmanlı kentinin bir sentez olduğudur. Ve bu sentezin İslami öğeler, Orta Asya Türk ögesi sentezi olarak adlandırılabilir. Osmanlı şehri üç temel kültür üzerine inşa edilmiştir. Selçuklu ve Bizans şehir kültürü ile Arap-İslam kültürüdür (Ergenç, 1995:48; Baykara, 1999:529).

Osmanlı şehir araştırmaları 20. yüzyılın başlarında başlamış ve günümüze değin birçok önemli eserler tarihçiler tarafından bizlere sunulmuştur. Özellikle Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisinde ve Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi gibi başvuru eserlerinde şehir çalışmalarına özlü ve bilimsel tabanlı olarak yer verilmiştir. Aynı zamanda Türk tarihçiliğinde çok önemli yerleri olan Ömer Lütfi Barkan, Mustafa Akdağ, Halil İnalçık, Fatma Acun gibi daha birçok tarihçinin, Osmanlı şehirlerinin genel yapısı ve belirli bir şehir alanında kayda değer eserleri mevcuttur (Öz, 2005: 63-64).

Osmanlı şehirlerine dair çalışmaların belirli bölgelerde ağırlık kazandığını literatür araştırmalarında görmekteyiz. İmparatorluğun başkenti ve başkentlik yapmış olan şehirlerle ilgili çalışma sayısı daha fazladır. Yine Anadolu'nun birçok bölgesinde şehir çalışmaları yoğunluk gösterirken Batı Karadeniz bölgesindeki çalışmalar daha az yapılmıştır. Ele alınan Karadeniz Ereğlisi ise az çalışılan bölgelerin içinde olmakla beraber, Ereğli tarihsel sürecinde yapılan araştırmalar daha çok ilk çağlar ya da kömürün bulunmasına kadar ki dönemdir.

Herhangi bir şehrin tarihini ele alırken; şehrin coğrafi konumu, o şehrin tarihsel gelişimi, şehrin idari yapısı sosyal ve ekonomik hayat değerlendirilir. Ekonomik alanda bölgenin geçim kaynağı, yetiştirilen ürünler, vergi çeşitleri gibi etkenler göz önüne alınmalıdır. Bunların yanında dini öğeler, kültürel yapı ve şehir mimarisi önemli konumdadır.

Osmanlı şehir araştırmalarında ele alınacak olan temel arşiv malzemesi şer'iyeye sicilleri ve tahrir defterleridir. Şer'iyeye sicilleri, Osmanlı mahkemelerinde verilen kararların ve tutulan kayıtların toplandığı defterlerdir. Osmanlı Devleti'nde merkezde ve taşrada her tabakadan insanlar arasındaki hukukî

ilişkilere dair kayıtları içeren bu defterler Osmanlı hayatının aile, toplum, ekonomi ve hukuk gibi birçok alanının tarihi için en önemli kaynaklardır. Şer‘iyye sicilleri sosyal ve yerel tarih çalışmalarında da ana kaynak niteliği taşımaktadır (Uğur, 2010).

Ereğli 17. ve 18. yüzyıllarda Bolu sancağına bağlıdır. Ereğli şer‘iyye sicilleri ise 19. yüzyıldan başlamaktadır. Çalışmamızda ele aldığımız dönemde Ereğli şer‘iyye sicili bulunmamaktadır. Osmanlı dönemindeki adı Bendereğli olan Ereğli ile ilgili, göze çarpan önemli bir siyasi olay yoktur. 17. yüzyılda Kazakların saldırısı ve yine 17. yüzyılda İran seferi için yapılan hazırlıklar karşımıza çıkmaktadır. Bolu ve Kastamonu şer‘iyye sicillerinde Ereğli hakkında bilgilere ulaşılmaktadır. Coğrafya olarak Kastamonu ile bağlantısı olduğundan ve Bolu sancağına bağlı olduğundan dolayı bu iki şehrin sicillerinde Ereğli hakkında bilgilere ulaşmamız olağandır. Karadeniz Ereğli’de inşa edilecek olan tersane için neccar, dülger ve duvarcı olmak üzere 40 nefer amelenin Kastamonu’dan temin edilmesi hususundaki emir, Kastamonu sicilinde yer almaktadır (Aral, 2006:18; Çöpoğlu, 2008:222; BOA, Kastamonu Şer‘iyye Sicili, H.1210-11/M.1795-96).

Tahrir defterleri, Osmanlı maliye teşkilâtında vergilerin ve bu vergileri verenlerin ismen tespiti için değişik dönemlerde farklı şehirlerde gerçekleştirilen sayımları ve bu sayımların kaydedildiği defterlerdir. Şehir tarihi çalışmalarında tahrir defterleri önemli yer tutmaktadır. Bölgenin sosyal ve ekonomik yapısı hakkında bilgilere ulaşmakta kolaylık sağlar. Kenan Ziya TAŞ’ın Bolu sancağına bağlı olan Ereğli hakkında, 16. yüzyılda Bolu tahrir defterleri alanında yaptığı çalışmasında; bölgede yerleşim, ekonomik yapı ve sosyal yapı hakkında bilgiler vermiştir. 16. yüzyılda Ereğli Bolu Sancağına bağlıdır. Bu çalışmada Ereğli’nin 16. yüzyıldaki yapısı hakkında genel bilgiye ulaştığımız gibi bölgenin sosyal ve ekonomik yapısına ulaşmaktayız (Öz, 2010; Taş, 1993a).

Karadeniz Ereğli’nin tarihi, M.Ö. 2500’lü yıllara dayanmaktadır. Bu tarihte Anadolu’da İlk Tunç Çağı ve Hititler Öncesi Dönem’e rastlamaktadır. M.Ö. 2000–800’lü yılları arasında bölgeye Doğu ve Batı’dan göçler olduğu bilinmektedir. Bu dönemde, Thrak soyundan olan Mariandynler, Ereğli’ye yerleşmiş, kente Mariandynler ülkesi anlamına gelen “Mariandynia” adını vermişlerdir. M.Ö. 6. yüzyılın ortalarında ise, Megaralı ve Boitialı Dor göçmenler

Mariandyner'i de egemenlikleri altına alarak burayı Yunan kolonisi haline getirmişlerdir. Bu dönemde, Yunan mitolojisinin efsanevi kahramanı Herakles, kentin kurucusu olarak kabul görmüş ve kent onun adına izafeten “*Herakleia Pontike*” olarak anılmıştır. Herakleia Pontike, Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girene kadar her türlü tehdide karşı bağımsızlığını korumuştur. Ancak M.Ö. 70 yılında gerçekleşen Roma işgali sonucunda bağımsızlığı ile birlikte politik gücünü de kaybetmiştir. Kent, 1. yüzyılda Hıristiyanlık dininin etkisiyle, Hıristiyanlığın önemli gizli merkezlerinden biri haline gelmiştir. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması sonucu Bizans hâkimiyetine giren bu topraklar, II. Theodosios'un hâkimiyeti sırasında Hıristiyanlığın kesin bir zafer kazanmasıyla metropolis olmuştur. Ereğli, Anadolu'daki Bizans hâkimiyetinin son bulmasının ardından 1393 dolaylarında Türk hâkimiyetine girmiştir.

Bu çalışmanın en temel amacı Karadeniz Ereğli'nin, 17. ve 18. yüzyıllardaki eksik kalan kısmı doldurmaktır. Literatüre bakıldığında şehrin genelde, ilk çağlar özellikle Roma, Bizans dönemi ve Türklerin bölgede hâkimiyetinin sağlanmasının akabinde Osmanlı hâkimiyetine girmesinden 19. yüzyılda taş kömürüne kadar kalan kısımda yapılan çalışmalar eksik kalan kısım olup, 1829 taş kömürü bulunmasının akabinde canlanan şehir alanında çalışmalar yoğunlaşmıştır.

Şehrin eksik kalan 17. ve 18. yüzyıllardaki durumunu Osmanlı genel yapısı ile değerlendirmek ve şehrin bulunduğu konum yönünden aslında önemli bir noktada olduğunu göstermek amaçlardan biridir. Arşiv belgeleri, dönemin yabancı ve yerli seyyahların eserleri ışığında değerlendirilecek olan bu çalışmada kentin sosyal ve ekonomik yaşantısı hakkında bilgiler ve değerlendirmeler sunulacaktır. 16. yüzyıl tahrirleri ve 19. yüzyıl gerek arşiv belgeleri gerek Kastamonu ve Bolu vilayet salnamelerinin karşılaştırılarak tezin araştırma yöntemi oluşturulmuştur.

Karadeniz Ereğli'nin önemini dile getirmek noktasında coğrafi konumu ve tarih boyunca bu bölgede kimlerin hâkimiyet kurduğunu ortaya koymak gerekir. Bu sayede Karadeniz Ereğli tarihine ışık tutarak yeni çalışmalara yol açılması sağlanabilir.

Batı Karadeniz bölgesinde, Zonguldak iline bağlı olan Ereğli günümüzde coğrafi konum olarak önemli noktada olduğu gibi tarihte de önemli noktadadır. İlkçağlardan bu yana önemini korumuştur.

Bünyesinde birçok medeniyete hayat veren Karadeniz Ereğli'nin, M.Ö. 2500'lü yıllara kadar uzanan tarihi vardır. Ereğli yaklaşık 4 bin yıllık geçmişiyle tarihin her döneminde birçok medeniyet ve kültüre ev sahipliği yapmıştır. Bunlar, Hitit, Pers, Roma, Makedon, Bizans, Osmanlı İmparatorluğu'dur. Geçmişten günümüze içinde buldukları kültürlerle göre Maryandinler, Herakleia Pontike, Bender-i Erekli, Bendereğli, ve de en son günümüzde Karadeniz Ereğli olarak isimlendirilmiştir (Osmanlı Yer Adları II., 2013:6).

Ereğli tarihi hakkında yapılan çalışmalar yukarıda da belirtildiği üzere ilk çağ ya da 1829 kömürün bulunması sonrasına hitap etmektedir. 17. ve 18. yüzyıllarda çalışmaların az olmasının sebebi bu dönemde kayda değer bir değişikliğin olmaması olarak yorumlanabilir. Kenan Ziya TAŞ'ın yaptığı tahrir çalışmasında, Bolu sancağına bağlı olan Ereğli hakkında, 16. yüzyılda Bolu tahrir defterleri alanında yaptığı çalışmasında; bölgede yerleşim, ekonomik yapı ve sosyal yapı hakkında bilgiler vermiştir (Taş, 1993a).

Ereğli'de bulunan seyyahlar ve Ereğli tarihi çalışmaları;

Tablo 1:Ereğli'yi Seyahat Eden Seyyahlar ve Araştırmacılar Listesi

Seyyah- Araştırmacı Adı	Eser Adı	Tarih
Ruy Gonzales de Clavijo	Anadolu Orta Asya ve Timur,	1404
Katip Çelebi	Cihannüma	1648
Joseph de Tournefort	Tournefort Seyahatnamesi	1701
Aubry de la Motraye	Travels Trought Europe, Asia, and into Part of Africa	1723
Uluslu İbrahim Hamdi Efendi	Atlas	1730
Claude Charles De Peyssonnel	Traité sur le commerce de la mer Noire (Karadeniz Ticareti Üzerine)	1787
Pierre Amedee Jaubert	Voyage an Arménie et en Perse fait dans les années 1805 et 1806	1821
Eugene Bore	Correspondenceet Mémoires d'un Voyageur en Orient	1840
Tahsin Aygün	Karadeniz Ereğlisi Tarihi	1960
Mübeccel Kiray	Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası	1961

Kaynak: Clavijo, 1993; Katip Çelebi, 2010; Tournefort, 2005; Uluslu İbrahim Efendi, 1940; Peyssonnel, 1787; Jaubert, 1821; Bore, 1840; Aygün, 1960; Kiray, 1961; Motraye, 1723.

Clavijo;

Ereğli hakkında kapsamlı bilgi veren ilk rapor Timur ile görüşmek üzere İspanya kralının elçisi olarak görevlendirilen, Semerkant'a yolculuğu esnasında Ereğli'ye uğrayıp konaklayan Ruy Gonzales de Clavijo'dur. (Clavijo, 1993:64-65) Clavijo, 23-24 Mart 1404 tarihlerinde Ereğli'de bulunmuştur.

Ereğli'yi ziyaret ettiğini bildiğimiz ilk Seyyah olan de Clavijo'nun konaklama noktaları arasında yer almayan kentimizin limanına sığınmalarına hava şartları neden olur. Seyahatnamesinin Türkçe baskısında yer alan Ereğli şu şekilde anlatılmıştır.

“Ertesi gün Pazar idi. O akşamüzeri Pontoratoya (Ereğli) namındaki Türk memleketine ulaştık. Bu bölge, Bayezid'in en büyük oğlu Süleyman Çelebi'ye aitti. Geceyi burada geçirdik. Pazartesi günü, rüzgâr muhalefeti nedeniyle hareket edemedik.

Ereğli, birkaç tepenin eteklerinde yer alan, sahile yakın bir şehirdir. Tepelerin en yükseği üzerinde bir kale vardır. Şehir pek kalabalık sayılmaz. Nüfusun çoğu Rum olmakla beraber, Türkler de az değildir. Eskiden burası İstanbul'a bağlıydı. Bize anlatıldığına göre, yaklaşık otuz sene önce İmparator Manuel burasını Süleyman Çelebi'nin babası Sultan Bayezid'e, birkaç bin duka karşılığında satmış. Şehrin fevkalade mükemmel bir limanı bulunduğundan, çok meşhur ve zengindir. Burasını, Pantoratoya namında bir imparator kurduğundan, şehir bu adla anılıyor.”(Clavijo, 1993:64-65),

Tournefort;

Ereğli 1 Mayıs 1701 yılında Fransız botanikçi Joseph de Tournefort tarafından ziyaret edilmiştir. Ereğli'nin bildiğimiz en eski gravürünü yayımlayan seyyahdır. Fransız doğa bilimci ve botanik uzmanı olan Tournefort, Ereğli'den şöyle bahsetmiştir (Tournefort, 1727; Tournefort, 2005;110-111; Yaman, 2011:4).

“Penderakhi, eski Herakleia kentinin yıkıntıları üstünde kurulmuş küçük bir kenttir; yıkıntılara, özellikle de surlarda kullanmış ve hala deniz kıyısında durmakta olan iri dörtgen taşlara bakılacak olursa, Herakleia Doğu'nun en güzel kentlerinden biri olmalıydı. Yer yer kare biçimli kulelerle tahkim edilmiş kent surunun Bizans imparatorları döneminden kaldığı izlenimi uyanmaktadır. Kentin her yanında sütunlarla, başta banlarla ve korunması konusunda hiçbir özen gösterilmemiş yazıtlarla karşılaşmaktadır. Bu kent denize egemen yüksek bir yamaçta kurulmuştur ve bütün yöreye hükmetmek amacıyla yapıldığı kanısı uyanmaktadır. Kara yanında, iri mermer parçalarıyla yapılmış çok yalın eski bir kapı bulunmaktadır. Daha ilerilerde, Antikçağ'a ait başka kalıntıların da bulunduğu söylendi ama gecenin yaklaşması ve bu viranenin yakınına kadınların çadırlarının kurulmuş olması oraları görme olanağı vermedi. Asla beklemediğimiz bir şanssızlık sonucu hiç rehber bulamadık: Rumlar Paskalyalarını kutluyor ve o gün çok içmek ve çok dans etmek özgürlüğünü elde etmek için kadıya verdikleri paranın karşılığını almak istiyorlardı. Bu nedenle, Doğu yönünde kentin yukarı kesiminde, görünüşe göre Lycus'un durgun sularının kokuştugu bataklığa kadar uzanan yöreyi rastgele dolaştık. Penderakhi'de tarihini araştırarak kadar uzan kalamadık, orada sadece geceledik.”(Tournefort, 1727, s. 23-26,)

Motraye;

1674 - 1747 tarihleri arasında yaşamış Fransız seyyah ve yazar olan Aubry de la Motraye (1723), 23-25 Nisan 1702 tarihlerinde Ereğli'de bulunmuştur. Seyahatnamesinde Ereğli'ye de yer vermiştir. Seyahatnamesinde Ereğli'den şu şekilde bahsetmektedir;

“Sinop'ta (metinde Sinope) hiçbir antik esere rastlayamadım, sadece duvarların içinde altlı-üstlü kullanılmış kırık sütun ve başlık parçaları görebildim. Buradan XII. Tabloda 2, 19, 26, 27, 28, 29. numaralarla görülen sikkeleri satın aldım. Kalıp ta yapacak bir işlem olmadığı ve birlikte seyahat ettiğimiz Ermeniler Konstantinopolis'e gitmeye hazır olmadıkları için onları Kervansaray'da bırakıp Penderakhi (metinde Penderachy)'ye² giden bir Türk Balıkçı teknesine bindik.

Güney Limanından kürekle açıldık, karadan esen tatlı bir meltemin yardımıyla açık denize çıktık. Hafif bir kuzey rüzgârı bizi eski Carambis olan Pissello Burnuna (metinde Cape Pissello) kadar götürdü. Kentin olduğu kıstakta bu isimle bir Kraliçe tarafından kurulmuş Amastris'in adının bozulmuş şekli olan Amastro açıklarında demir attık. Şehrin antik dönemiyle ilgili bir belirti görülüyordu, (tarihin bize anlattığı şekliyle) Sinope'deki gibi kıstağın iki tarafına yerleştirilmiş ünlü limanı da kumla dolduğu için zamanında teknelerin rahatça girdiği yerde artık yeterli derinlikte su yoktu. Bizi demirlemek zorunda bırakan rüzgarın şiddetlenerek devam edeceği anlaşıldığından tekneyi terk edip Amastro'dan sonraki kent olan, anlatılamayacak kadar hoş Penderakhi 'ye karadan gitmeye karar verdim. Ayın 23'ü akşamı buraya vardım ve burada geceledim.

Bu küçük şehir, eski Heraklea' nın harabeleri üzerine kurulmuş. Deniz tarafından dövülen kalıntıları kalmış mermer duvarları, modern şehrin her tarafında görülebilen sütun başlığı, sütun ve diğer antik eser parçaları zamanında büyüleyici bir kent olduğunu kanıtıyor. Burada hiçbir kitabe keşfedemedim, sadece Yunan harf hatta harf parçaları olduğunu anlayabildiğim bazı küçük parçaları antik şehrin hâlâ neredeyse tamamı ayakta olan kapısı çevresinde, bazılarını da bir Türk evinin duvarlarının örülmesinde kullanılmış olarak çoğu mermer, bazıları ise taş ya da granit üzerine işlenmiş biçimde görebildim. Surların, Ceneviz yapısı olduğu Karadeniz'in diğer bölgelerinde onlar tarafından yapıldığı bilinenlerle karşılaştırıldığında anlaşılıyordu. Aynı şekilde, deniz seviyesinden sadece bir basamak yükseklikte kalmış mendirek kalıntısı da öyleydi. Hayal ürünü ya da gerçek, Herkül'ün Cerberus'u çıkartmak için indiği mitolojide anlatılan Acherusias (Penderakhi'nin yaslandığı Yarımada'nın antik çağdaki adı) Mağarası da bulunabilecek gibi değildi.

XII. Tabloda görülen 43 veF, Δ, E, ζ işaretli sikkeleri burada bir pirinç dökümcüsünden satın aldım. Ayın 25'inde Konstantinopolis'e gidecek birçok tekne vardı, kuzeydoğudan esen rüzgârın elverişsiz olması halinde yolda kalmamak için kürekli bir tekneye bindim. Sahte Pompey Sütunlarını geçtikten sonra rüzgâr durduğunda kürek yardımıyla 26'sı öğleden sonra Boğaz'a girdik. Akıntının yardımıyla, biraz da rüzgârdan yararlanarak gece 8'den önce Üsküdar'a (metinde Scutary) vardık. Buradan küçük bir sandalla Tophane'ye (metinde Topana) geçtim, oradan da konakladığım yer olan Pera'ya çıktım” (Motraye, 1723:229-230).

Peyssennol;

Claude Charles De Peyssonnel, 1727-1790 tarihleri arasında yaşamış Fransız diplomat ve yazardır. 1787 tarihinde yayımlanmış olduğu, *Traité sur le commerce de la mer Noire* (Karadeniz Ticareti Üzerine) adlı kitabının ikinci

² Penderachy, eski Heraklea Ponthi'dir yani Ereğli'dir.

cildinde Abhazya'dan başlayarak Gürcistan, Trabzon, Rize, Sinop, İnebolu, Karaağaç, Bartın, Bulgaristan, Eflak, Moldavya ve Kırım alt başlıkları altında bölgelerin ticaretini anlatmaktadır. Bartın başlığının altında, kısaca Ereğli'den de söz etmektedir.

“Köseazı (metinde Tchaocke-Aghzi) denizden yarım mil içerde küçük bir köy. Tesadüfen uğrayan tekneler, fırtına halinde kolayca karaya çekilebilecekleri kumsal bir plaja yanaşır. Bu köyden ve çevresinden oldukça bol miktarda iyi kalite sığır derisi ve ciğeri çıkıyor. Bölgede hiçbir ticaret imkânı olmadığı için, bu mallar Ereğli(metinde Héraclée)'ye taşınıyor.

Ereğli'ye 5 mil uzaklıkta olan Köseazı'nın kuzeybatısında, Baba Burnu (metinde baba-Bououn) denilen bir burun var. Burada deniz kıyısına yerleştirilmiş şaşılacak sayıda taş heykeller bulunuyor. Yöredekiler, batıl inançları sayesinde, bunların Karadeniz boyunca işledikleri suçlar yüzünden Tanrı tarafından cezalandırılıp taş haline getirilmiş Cinler olduklarına inanıyorlar.

Ereğliyi yıkık surları içinde küçük bir kent. Beş Cami, iki Han, iki hamam, iki yüz dükkân ve yaklaşık altı bin nüfus. Doğu tarafından çok güzel korunan, her büyüklükte teknenin, hatta savaş gemilerinin bile kışlayabilecekleri çok güzel bir açık limana sahip. Limanda altmış tane değişik tekne ve beş tane Tuna seyahatine uygun mavnaya saydık. Bir gümrüğü de var.

İthal edilen mallar, Bartın'dakiyle aynı, ürünler aynı fiyatlara satılıyor.

Dışarı satılan mallar ise:

Okkası³ 5 ilâ 5,5 kuruştan bin beş yüz ilâ iki bin okka karaciğer.

Okkası 42 ilâ 45 paradan iki ilâ üç bin okka balmumu.

Pakedi on üç çileden oluşun ve 4 paraya satılan gri keten ipliğinden bin kental: Sinop'(metinde Sinople)tan ihraç edilenler gibi Yeniçeri başlıklarının turban bezlerinin yapımında kullanılıyor.

Okkası 4 ilâ 5 gümüş paradan otuz tekne yükü elma.

Kilosu 10 ilâ 11 paradan yirmi tekne yükü ceviz.

Okkası 3 paradan otuz tekne yükü pestil.

Ereğli'nin inşaat kerestesi, birazdan söz edeceğim Alaplı'(metinde Alaplu)dan gelir.

Alaplı, Ereğli yakınında, aynı körfezin içinde kurulmuş bir kasabadır. İki Camisi, yaklaşık yirmi dükkân ve bir o kadar da denizcilik malzemesi satan işyeri vardır. Her boyda tekneler yanaşabilir ve konaklayabilir.

Alaplı kasabası, ihtiyacı olan tüm malları Ereğli'den alır; tek ihraç kalemi ise kerestedir” (Peyssonnel, 1787: 140-42).

Katip Çelebi;

Kâtip Çelebi, Cihannüma'sında Ereğli'den birkaç cümleyle söz etmiştir. (Katip Çelebi, 2010:736).

“Benderkili (Ereğli) Karadeniz sahilinde ve Bolu'nun kuzeyinde 20 köyü olan bir kaledir. Kalesinin önünde limanı vardır. Etrafı çoğunlukla dağlık olup, düzlükleri azdır. Suyu Çile Dağı'ndan gelir. Bu öyle bir nehirdir ki ancak kayıkla geçilir. Kuzeyinde bulunan Hacı Baba mezarı ziyaret yeridir. En önemli metaı kaliteli bezidir. Gelir sağladıkları mahsulü kereste ve meyvedir.”

³Okka, 1283 grama eşdeğerdir.

Evliya Çelebi;

1640 Ağustos’unda Evliya Çelebi Batum ve Trabzon’a doğru seyahatinde Ereğli’ye uğramıştır. Seyahatname’sinde Ereğli’den şu cümlelerle bahsetmektedir. “...Buradan Karadeniz Ereğlisi’ne vardık. Buradaki Çoban Kulesi yalçın kaya üzerinde güzel bir kaledir. Ama Dizdarı ve neferleri yoktur. Kale yakınında yapının beyaz taştan bir resmi vardır ki sanki canlıdır” (Yaman, 2011:4.).

Uluslu İbrahim Hamdi Efendi;

1680-1762 yılları arasında yaşamış Osmanlı Coğrafya bilgini olan Uluslu İbrahim Hamdi Efendi (Uluslu İbrahim Hamdi Efendi, 1940) 1729-1750 yılları arasında Atlas adıyla 2 ciltlik coğrafya eserini yazmıştır. İbrahim Hamdi Efendi 1142 (1730) yılı Ağustosunda Ereğli’de bulunmuştur. Eczacı Sabit Bey, yayımlanmamış Ereğli Tarihi kitabında, bu yayından söz eder ve alıntı yapar (Duran, 1945).⁴

Eserde yer alan Ereğli kısmı şu şekildedir,

“Benderkli, diğer adıyla Ereğli Karadeniz kıyısında Bolu kuzeyinde bir kaledir ki tahminen kapladığı alan Topkapı Sarayı kadar olup doğu tarafı deniz kenarı ve yukarı güney taraflarının çoğu duvarları harap olup ancak batı tarafındaki iskele ve şehrine bitişik olan kapısının asıl biçiminde yüksek duvar ve tabyalar ve kapının üzerinde (yaprak 315) iki insan şekli ayak üzere dururlar. Kale kapısının içinde bir mahalle ve Sultan Orhan camisi olup ve kale kapısının dışında bayındır çarşısı ve kahveleri ve bir hamamı ve çeşmeleri ve iskele yakınında konuklarına han odalarına bedel odalar ve köşkleri olup oturanlarına günde birer para kira ile verirler ve ekmeği fırını olmayıp herkes evinde ekmeği pişirip çarşıda satarlar. Çarşının batı tarafında kefare zamanında et-rafi kargir duvarlı limanı var imiş. Zamanla dolup harap olmuş. Şu anda orada tabakhane olup kalenin harap duvarı karşısında çevreden taş dökme bir limanı vardır ve kalenin içinde emirlik zamanında olan bedesten ve dükkanın taşlarını yüzer adam yerinden kaldıramaz ve bazı kulelerinde bahçe yapıp nergis ve başka çiçekler dikmişler. Öyle ki başka memleketlerde öyle çiçek olmaz ve kale kapısının dışında bir kule zirvesinde Müftünün evi olup rahatlatan, iç açıcı bir evdir. Güzel imar edilmiş bir kasaba olup gönül çelici genç kızları vardır. Ancak halkının bir miktar tutuculuğu vardır. İncir ve üzüm ve ceviz ve diğer meyvesi çok bol olup halkının çoğu kürdan ve kaşık yaparlar. Kerestesi olup İstanbul’a götürürler ve kaleden doğu tarafından Karadeniz’e bakan bir tepede merhum Fatih Sultan Orhan’ın hocası Seyyid Yahya Şirvani hazretlerinin evladından olup Seyyid Nasrullah Efendi Hazretlerinin nurlu kabri olup bazı kimsesiz yoksul kızları varıp odalarda kalarak hizmet ederler. Bir göz yer vakıftır ve orada Karadeniz Boğazında olduğu gibi bir fener olup gemilere hata gelmesin diye geceleri ışık yakılır. Halk arasında Hacıbaba türbesi diye ziyaret ederler. Sultan Orhan gelip kale fetih eylediklerinde oğlum şu makamı bana bağışla

⁴ Seyyid İbrahim Hamdi Efendi Atlas adlı eserinin 1. Cildinde kendi doğduğu köy, çevresi ve ailesi hakkında çok geniş bilgilerin yanı sıra Anadolu şehirleri hakkında da bilgiler vermektedir. Talat Mümtaz Yaman, bu eser Halkevleri yayını olan Ülkü Dergisi’nde yayınlamıştır. Ancak, Mümtaz Yaman’ın özel kütüphanesinde bulunan Atlas’ın 1. cildi 1942 senesinde çıkan Kastamonu yangınında evi ve diğer eserleriyle birlikte yanmış; 1. ciltten geriye ancak Mümtaz Yaman Hoca’nın Ülkü ve Konya Dergilerinde yayınlamış olduğu kısımlar kalmıştır. İbrahim Hamdi Efendi 1142 (1730) yılı Ağustosunda Ereğli’de bulunmuştur (Duran, 2017).

diye rica etmişler. Ricasına izin buyrulduğunda bu yeri neden istersin diye sorulmuş ve onlar da toprağımız burada olup yatsam gerekir diye buyurduğunda sultan merhum incelik göstermiştir. Bir temiz halkı olup iyi malları bez ve kereste ve meyvedir. Vilayetlerinde zina ve oğlancılık enderdir meğer ki zorbalardan bir yaramaz gelmiş buluna..." (Uluslu İbrahim Hamdi Efendi, 1940).

Jaubert;

Pieer Amedee Jaubert, 1779 - 1847 tarihleri arasında yaşamış Fransız orientalist, dilbilimci, politikacı, diplomat ve seyyahdır. 1805-1806 yılları arasında gezdiği yörelerle ilgili seyahatnamesini Voyage en Armenie et en Perse/Ermenistan ve İran Seyahati adıyla 1821'de yayımlamıştır. Jaubert, 29-30 Ekim 1806'da Ereğli'de bulunmuştur. Ereğli hakkında şu şekilde bahsetmiştir (Duran, 2017:38).

"Türklerin Erekli ya da Eregri olarak adlandırdıkları eski Megarakolonisi Héraclée kenti, güneybatıya bakan eğimli bir tepe üzerine kurulmuş. Buna karşın, iskele ve liman onu çevreleyen tepeler sayesinde yazın oldukça güvenli. Kentin nüfusu yaklaşık beş bin kişiden ve çoğunlukla Heraklea'dan batıya doğru İstanbul Boğazına kadar uzanan yörenin eski sakinlerinin kötü şöhretini miras almış gibi görünen Türklerden oluşuyor. Boğazın girişinin gece görülemediğini, Avrupa ve Asya yakalarında bulunan iki fenerin yardımıyla saptandığını bildiklerinden, bu barbarlar gemicileri yanıltmak ve ellerine geçirmek için iki ateş yakarlardı. Kili'nin günümüz sakinlerinin bu iğrenç geleneği terk etmedikleri iddia olunur. En azından, Héraclée konutunda bugüne kadar hiçbir Avrupalı Konsolos, limanın denetimi dışında kalıcı olamamıştır. İçlerinden sadece biri, Bay Allier de Hauteroche, birkaç ay boyunca Fransız kimliğine saygı duyulmasını sağlamıştır" (Jaubert, 1821:411).

Bore;

Eugene Bore, 1809-1878 tarihleri arasında yaşamış Fransız arkeolog, dilbilimci, orientalist ve misyoner bir rahiptir. Eugène Boré 13-16 Mayıs 1838 tarihlerinde üç gün Ereğli'de bulunmuştur. Cehennemağzı Mağaralarını bulan ve bu konuda ilk yayını yapan kişi olarak Boré, Ereğli açısından önemli bir seyyahdır (Duran, 2017:50-51). Ereğli'de bulunuşunun üzerinden neredeyse yarım asır geçmesine karşın, Ereğli hakkında ilginç ayrıntılara ve gözlemlere daha çok yer vermiştir. Ereğli hakkında verdiği bilgiler şu şekildedir.

"13 Mayıs'ta, körfezin ucunda yer alan Heraklea'ya artık varabilmek umuduyla yola çıktık. Ancak yol çok engebeliydi, hayvanlarımız yoruldu ve yolculuğumuz beş saatten fazla sürdü. Geçtiğimiz yerler, nefis manzaralar sunuyordu. Çam, kayın ve çınarlarla gölgelenen tepeler yabancı asmaların dolandığı ceviz, ıhlamur ve kestane ağaçlarıyla dolu zarif vadilerle bölünüyordu. Kentin biraz aşağısında denize kavuşan Lycus'un kıyılarında dışbudak, akağaç ve kavaklar karışık olarak yükseliyor; derenin kıvrımlarını süsleyerek onu gölgelendiriyorlardı. Buğday, yulaf ve keten ekili hafifçe sürülmüş ve gübrelenmiş tarlalar manzarayı zenginleştiriyordu. Rüzgârın tazeliği, havanın temizliği ve denizin mavisinin verdiği ferahlık, bu mutlu doğayı İtalya'nın güzel görünümüne benzetiyordu. Manzaradan, bu kıyılarda Eski Yunanlıların nasıl parlak bir kent kurduğunu anlayabiliyorduk.

Heraklea, ya da Türkçe söylenişyle Ereğli'yi barındıran tepe, çevresindeki diğer tepelerden bağımsız, bir kentin ve kalenin sahip olması gereken tüm özelliklerin doğa tarafından bahşedildiği bir yerdir. Kuzey, doğu ve güneyinde aşılması zor dik yamaçları olan kent, batı yönünde tatlı bir eğimle denize doğru iner. Kuzey kapısına bitişik izleri halen görülen mendirek tarafından rüzgâr ve saldırılara karşı korunan limanı da buradaydı. Günümüzde, bir sığınak arayan tekneler, burnun koruduğu körfezin dibine girerler. Sahilden bakıldığında şehir, düzensiz dizilişleriyle ağaçların arasında kaybolmuş renkli evleriyle göze çok hoş görünür. Kendisi de bir kale olan devasa bir su kemeriyle⁴⁸ karşı dağlardan suyu sağlanan Akropolun yıkıntıları kente egemendir. Zaman ve savaşlar kule ve surlarda büyük gedikler açmış, sadece yıkıntıları kalmıştır. Kalenin burçlarında bir buğday tarlası göze çarpar” (Bore, 1840:195-200).

Yakın dönem çalışmalarına baktığımızda ise, Ereğli hakkındaki ilk mahalli monografya denilebilecek çalışma, 1960'lı yıllarda Ereğlili eğitimci Tahsin Aygün tarafından gerçekleştirilmiştir. Aygün çalışmasında, Ereğli'nin coğrafi durumunu, ilk kuruluşundan itibaren geçirdiği tarihsel süreci ve eski eserlerini ele almıştır. Ayrıca yazar bu çalışmada, antik kente ait kalıntıların ve bazı yapıların fotoğraflarına yer vermiştir (Taş, 1996).

16. yüzyılda Bolu tahrir defterlerine çalışan Kenan Ziya TAŞ, Bolu sancağının 16. Yüzyıl dâhilindeki genel yapısını tahrir defterlerinde belirtirken Ereğli hakkında da bilgilere ulaşmaktayız. Ereğli Bolu sancağına bağlı bir bölge olduğundan 16. yüzyıl için bu bölgedeki sosyal ve ekonomik hayata dair bilgilere ulaşmaktayız.

Yine Bolu Sancağı üzerinden yapılan çalışmalar ışığında Ereğli hakkında bilgilere ulaşmaktayız. Özellikle 17 yüzyıl ve 18. yüzyıl Bolu şeriyeye sicillerinin transkripsiyon edilerek değerlendirilmesi üzerine Benderereğli'nin sosyal ve ekonomik hayatı hakkında bilgilere ulaşmaktayız. Karadeniz Ereğli'nin kendisine ait şer'iyye sicilleri 19. yüzyılda yazılmaya başlandığı için, Ereğli hakkındaki sicil bilgilerine Bolu sicilleri üzerinden ulaşmaktayız.

17 ve 18. yüzyıl mühime defterlerinde; Ereğli ile ilgili eşkıyalık hareketleri, 17. Yüzyılda Zaparog kazaklarının saldırılarına, tersane-i amire için talep edilen malzemeler hakkındaki hükümlere, ulaşmaktayız.

1962'de Ereğli'de ilk arkeolojik araştırmayı yapan Avusturya Bilimler Akademisi uzmanlarından Wolfram Hoepfner'in “Herakleia Pontike-Ereğli Eine Baugeschichtliche Untersuchung” adlı eserinde yer verdiği, “Herakleia'da Şimdiye Kadarki Araştırmalar” bölümünde Ereğli'ye yer vermiştir. Bu eserde, Ereğli'nin kısa bir tarihçesi ile birlikte antik kentin düzeni ve değişimi, bir yapı

tarihi biçimde incelenmiş; şehir surlarına, kaleye, tek tek bazı yapılara, mimari plastik parçalara, Erken Bizans Devri'ne ait bazilikaya ve Türk Devri'ndeki değişimlere yer verilmiştir (Yaman, 2011:7).

Mübeccel Kıray (2000) 1964 yılında yayınlanan Ereğli ile ilgili yayınladığı kitapta, Ereğli'nin coğrafi konumu ve çok kısa bir tarihçeye yer verilmiştir.

1994 yılında gazeteci-yazar Sina Çıladı (1994) tarafından Ereğli tarihini geniş bir biçimde ele alan bir çalışma yapılmıştır.

1994 yılında Tayfun Akkaya (1994) tarafından yayınlanan "Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğlisi)'nin Gelişimi ve Eski Eserleri adlı monografya çalışmasında; Ereğli'nin ilk kuruluşundan itibaren tüm tarihi gelişimi, her devre ait anıtlar, muhtelif mimari plastik parça ve kalıntılar, müzedeki eserler dâhil olmak üzere bir bütün olarak ele alınmıştır.

Ereğli tarihi alanında çeşitli makaleler de kaleme alınmıştır. Ancak ele alınan çalışmalar daha çok antik dönem, Roma ve Bizans dönemi ve Osmanlı dönemi içerisinde ise 1829'da taş kömürünün bulunmasından sonraki dönemi kapsamaktadır. Çalışmamızda ele aldığımız dönemle ilgili gerekli arşiv malzemelerine Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nden ulaşılmaktadır.

Ereğli tarihi alanındaki Osmanlı arşiv belgeleri daha çok 1829 sonrası kapsamış olsa da, 17. ve 18. yüzyıl için yeterli arşiv malzemesi bulunmaktadır. Daha çok 19. yüzyılda ayanlar mücadelesiyle karşılaştığımız Ereğli, 17. ve 18. yüzyıllarda olağan dışı siyasi bir olay ya da sosyal ve ekonomik hayatı etkileyecek önemli bir olaya rastlanmamıştır. Bölge doğal limana sahip olduğundan gümrük mukataası bulunmaktadır ve İstanbul iâşesi için bölgeden kefe yağı temin edildiği belgelerde yer almaktadır. Bölge ormanlık alana sahip olması nedeniyle odun kereste ihtiyacının da karşılandığını belirtmek gerekir.

17. ve 18. yüzyıllarda Karadeniz Ereğli'nin sosyal ve ekonomik tarihi adlı çalışmamızın en temel amacı yukarıda da belirtildiği gibi, Ereğli'nin 17 ve 18. yüzyılına ışık tutmaktır.

1. KARADENİZ EREĞLİ'NİN COĞRAFİ YAPISI VE TARİHİ

1.1. Coğrafi Yapı

Ereğli, Anadolu'nun Batı Karadeniz kıyılarında 41°53' Kuzey enlem, °25'45" doğu boylam derecelerinde, denize dik meyille inen tepeler üzerinde yerleşmiş bir kasabadır. Kuzeybatı'da "Keştepe" ve "Maltepe, Kuzey'de "Kaletepe (Heraklea Tepesi), Kuzeydoğu'da "Örencik Tepesi" ve "Hacı Hasan Tepesi", Doğu'da "Göztepe" ile çevrilmiştir. Karadeniz şehrin güneybatısındadır.(Akkaya, 1994:10) İlçenin doğusunda Zonguldak ve Devrek ilçesi, güneyinde Düzce ilinin Akçakoca ve Yığılca ile Zonguldak ilinin Alaplı ilçesi bulunmaktadır (Yaman, 2011:10).

Ereğli, 782 km karelik yüzölçümüyle Zonguldak'ın en büyük ilçesidir. Batı Karadeniz'in sahile dik yamaçlarla inen doğal yapısı, Ereğli'ye hâkimdir. Yükseklikleri 200-250 m. arasında değişen tepeler ilçenin genel görüntüsü içerisinde öne çıkmaktadır. Ereğli-Alaplı arasındaki kesintisiz tepeler Ereğli'nin önemli bir özelliğidir. Arazi genel olarak dağlık ve engebelidir (Akkaya, 2015:8). Yer yer derin vadilerle kesilen arazi, Zonguldak'a doğru yükselmeye başlar. İl sınırları içindeki yükselti 2000 metreyi geçmez. İlçede büyük ova ve yayla yoktur. Karadeniz Ereğli'de yerleşim için en uygun ve en yüksek tepe, körfezin tam içine rastlayan, yaklaşık 150–160 m. yüksekliğe ulaşan Kaletepe'dir. Buradan arazi, denize doğru adeta bir amphitiyatro biçiminde açılır, ancak diğer taraftan ise dik olarak iner (Yaman, 2011:10; Akkaya, 1994:7). Kaletepe olarak adlandırılan merkezi tepe kuzeyde yer alır, batıda sahile dik inen Baba burnu, kuzeyde yeşil sırtlar, çalılı yamaçlar, Heraklea Akropol⁵, kuzeybatıda Keştepe ve Maltepesi, kuzeydoğusunda Örencik tepesi ve Hacıhasan tepesi, doğuda Göztepe ve Uzunkum, güneyinde ise Gülüç bulunur (Aygün, 1960:7). Bu tepelerin arasında ise Kan Deresi, Kemer Deresi ve Tabakhane (Penceş) Deresi ve Kabasakal deresi akmaktadır (Zonguldak İl Yıllığı, 1973:105).

Tarihi süreç arasından bakıldığında birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Tabi ki bundan doğal limanların bulunuşu ayrı bir önem arz etmektedir.

⁵ Akropol, eski Yunan kent devletlerinde, genellikle bir tepe üzerinde bulunan, çevresi surla çevrili, içinde sarayın, önemli yapıların ve tapınakların yer aldığı iç kale.

Bunun yanında 1829 yılında kömürün bulunması, 1848 yılında işlenmeye başlaması, 1965 yılında faaliyete geçen Ereğli Demir ve Çelik Fabrikası sadece ilçenin değil Türkiye ekonomisinin de önemli can damarlarından biri haline gelmiştir (Akkaya, 1994:8).

1961 yılında yapımına başlanan Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları'nın kurulabilmesi için Göztepe'nin arkasından Gülüç Irmağı'na kadar uzanan alanda, o zamanki adıyla "Fildepe" düzlenerek molozlarla denize doldurulmuş ve çok büyük alan elde edilmiştir (Karadeniz Ereğli Belediyesi, Demografik Yapı).

Karadeniz Ereğli sınırları boyunca 120 kilometrelik kıyı şeridinde sahiptir. Karadeniz Ereğli'nin kıyıları boyunca, birçok doğal plajın yanı sıra; Karadeniz Ereğli Belediyesi, Erdemir Fabrikaları ve Karadeniz Bölge Komutanlığı'na ait kamp ve plaj tesisleri bulunmaktadır.

Şehir Nüfusu: 115.987 (2016 yılı verilerine göre)'dir. Ereğli'ye bağlı Beldeler: Armutçuk, Ormanlı, Gülüç olup, Köy sayısı 94 Mahalle: 31'dir (Karadeniz Ereğli Belediyesi, Demografik Yapı).

Karadeniz Ereğli'nin iklim özellikleri; genel olarak Karadeniz bölgesinin iklim özellikleri ile aynıdır. Yaz ısı ortalaması 21°C (Kıray,1984:26) olup yaz aylarının ısı 35°C'yi geçmez (Akkaya, 1994:9). En sıcak ay temmuz ayıdır. Yaz aylarında temmuz ve ağustosta bir kuraklık olsa da bu kuraklık Akdeniz ikliminde karşılaşılan kuraklık gibi değildir. İklimi ılımandır. Kış aylarında ise ısı 10°C'nin altına inmez. En soğuk ay ocak ayıdır. Gündüz ve gece sıcaklık farkı yaklaşık 5°C, yaz ile kış arasındaki sıcaklık farkı yaklaşık 15°C Yıllık ortalama nem oranı %75 dolaylarındadır (Yaman, 2011:11).

Karadeniz Ereğli, bol yağış alan bir bölgededir. Yılın ortalama 157 günü yağış almaktadır ve yıllık yağış miktarı ortalama 1.163 mm.yi bulmaktadır. Bölgenin ortalama yıllık sıcaklığı 13,7°C civarındadır. Yılda 22 gün don olayı gözlenmektedir. Don olayının gözleendiği aylar, ocak ve şubat. Dolayısıyla yılın en soğuk ayları bu aylardır.

Kentin kuzeyinin yüksek bir sırtla çevrili olması Yıldız ve Poyraz rüzgârlarından korunmasını sağlar. Kentte ocak, şubat ve mart aylarında kuzey

rüzgârları etkilidir. Nisan ve mayıs aylarında hafif esen keşişleme, yaz aylarında Yıldız ve Poyraz, ekim ve kasım aylarında Karayel ve Lodos etkisi vardır (Yaman, 2011:11).

Kent topraklarının % 56'sı karışık ormanlarla kaplıdır. 1000m. ye kadar olan yerlerde ağırlıklı olarak meşe, kestane, gürgen ve ıhlamur ağaçları vardır. 100m.den yükseklerde ise kayın, köknar, çam gibi ağaçlar çoğunluktadır. Orman altı örtüsü zengindir. Bunlar ormangülü, funda, çobanpüskülü, ayı üzümü, kocayemiş, kiraz, böğürtlen ve çeşitli çayır otlarıdır (Yaman, 2011:11).

Balıkçılık ilçenin belirli geçim kaynakları arasında yer almaktadır. Son yıllarda; ilçeye bağlı köylerde organik tarıma ilgi giderek artış göstermektedir. Kivi, ahududu ve aşılı böğürtlen gibi alternatif ürün yetiştiriciliği yaygınlaşmaya başlamıştır (Karadeniz Ereğli Belediyesi, Demografik Yapı).

Karadeniz Ereğli'nin karakteristik bitkisi olan "Osmanlı Çileği" sadece bu bölgede yetişmektedir. Dayanaksız olmasına rağmen kendisine özgü tadı, rengi ve aroması ile ünlenen bu çilek türü ile ünlüdür. Osmanlı Çileği, Türkiye'de ve dünyada sadece Ereğli'de yetiştirilmekte olup her Mayıs ayının sonlarında meyvesini vermektedir. Osmanlı Çileği adına ilçede festival düzenlenerek çilek yetiştiriciliğini teşvik etmek amacıyla ödüllü özendirme yarışmaları organize edilmektedir.

Karadeniz Ereğli'nin çevre ulaşımı ağırlıklı olarak karayolu ile yapılmaktadır. Ereğli'nin en önemli özelliklerinden biri de Zonguldak'ın batıya ve batıda kalan büyük ticaret ve yerleşim merkezlerine açılan penceresi niteliğini taşımasıdır. Ereğli Kent E-5 karayoluna 76 km. uzunluğunda düzgün bir karayolu ile bağlıdır. İstanbul'a 280 km., Ankara'ya 300 km. ve Zonguldak'a 60 km. uzaklıktadır.

Ereğli-Zonguldak kömür havzası hattı, Köseagzı mevkiinden 150-200 km. kadar doğuya ilerleyip, Küre'nin Söğütözü mevkiine ulaşır (Akkaya, 1994:8-9).

Ereğli, büyük ticaret ve yerleşim merkezlerine bağlayan bir demiryolu hattı bulunmamaktadır. Sadece Türkiye Taş Kömürü Kurumu Armutçuk (Kandilli) kömür üretim bölgesini Ereğli'ye bağlayan 16 km.lik bir demir yolu bulunur.

Havayolu ulaşımına gelince, Ereğli Demir Çelik Fabrikasının kuruluşu sırasında büyük merkezlerle ulaşımı sağlamak için ufak çapta uçakların inmesine müsait olan bir pist yapılmıştır. Bu ulaşım yolu sadece fabrikanın kendi gereksinimleri ve de kentte acil durumlar için kullanılmaktadır.

Ereğli'de yolcu taşımacılığına yönelik deniz araçları, fabrikanın kurulmasıyla birlikte yenilenen karayollarının tercih edilmesinden dolayı seferden kaldırılmıştır. Denizyolu şu anda sadece yük taşımacılığında ve askeri amaçlar için kullanılmaktadır (Yaman, 2011:14).

1.2. Tarihi

1.2.1. Ereğli'nin Adı ve Kuruluşu

Ereğli kelimesi, Antikçağ'da Akdeniz memleketlerinde Herakles'e izafetle Herakleia denilen şehir ve kasaba adlarının Türkçeleşmiş şeklidir. Bugün Türkiye'de bu adı taşıyan birkaç önemli yerleşme yeri mevcuttur. Bunlar birbirlerinden ayırt edilmek için Karadeniz Ereğlisi, Konya Ereğlisi, Marmara Ereğlisi gibi buldukları bölgenin veya yörenin ismiyle birlikte adlandırılmışlardır (Tuncel, 1995:289). Evliya Çelebi Bartın Ereğli, Katip Çelebi'nin Cihannüma'sında Bendereğli olarak kullanılır. Ereğli'nin adı bazı Batı haritalarında Punderekli ya da Bender Heraclee şeklinde de anılır.

Ereğli'ye adını veren Herkul (Hercules)'un adına izafe edilen 42 şehir adı tespit edilmiştir. Bu şehirlerin altısı Anadolu'dadır (Aygün, 1960:13). Herakles adının çok defa Pont'la beraber kullanıldığı görülmektedir. Pont Karadeniz'in klasik devre ait adıdır. Bu ad aynı zamanda Küçük Asya'nın Kuzey-Doğu kısmına da verilmiştir (Hançer, 2010:3).

Mitolojiye göre Herakles, Zeus ile Alkmene'nin oğludur. Yunanlıların Kolkida'ya yaptıkları Argonot Seferleri'ne katılan bir kahramandır. M.Ö. 1300 yılında Kolkit'e gözdağı vermek amacıyla, Yason'un yönetimindeki 50 kişilik bir savaşçı grubu Yunanistan'ın Golos limanından yola çıkar. Aylarca süren serüvenlidir yolculuktan sonra, Kolkit Kralı'nın kızı Midya'nın da yardımıyla amaçlarına ulaşırlar. Seferin bir başka nedeni de maden aramak, Batı Karadeniz kıyılarını tanımak ve buraları ticarete açarak koloniler kurmaktır.

Herakles, bu seferlere katılmış, cehennemin kapısını bekleyen üç başlı köpek Kerberos'u yakalamak için de Mariandynia'ya uğramıştır. Efsaneye göre Herakles, Ereğli'nin Ayazma (İnönü) kesimindeki mağaraya inmiş, Athena ve Hermes'in yardımıyla Kerberos'u yakalamıştır (Yaman, 2011:17-18).⁶

Ereğli adı muhtelif kaynaklarda, Heraclea Pontika, Hēraclēe du Pont, Hēraclēe, La Redēe şeklinde rastlanmaktadır. Pontuslular tarafından "Pantorarya" adının da verildiği kabul edilmiştir. Romalıların Metropolist, Arapların Irakliye dedikleri bu şehir tarih boyunca Ereğli diye anılmakla beraber, Eribolum ve İribolum isimlerini de almıştır. Cihannuma'da Bendereğli (Bender-Ereğli) şeklindeki kayıt, bazı yabancı kaynaklarda ve haritalarda "Pundekli" olarak görülmektedir. Bender, iskele veya liman manasındadır (Aygün, 1960:15). Osmanlı Devleti belgelerinde çoğunlukla "Bendereğli" kullanılmıştır. Ayrıca Ereğli, Ereğlu, Benderkili, Bendekli, Bender-i Ereğli şeklinde okumalar da görülmüştür (Çıladır, 1994:26).

M.Ö. 2000–800 yılları arasında Zonguldak bölgesine Doğu ve Batı'dan göçler olmuş, sadece kıyı kesimlerde değil, Devrek, Safranbolu, Eflâni ve Ulus gibi iç kesimlere de ilk yerleşmeler baş göstermiştir. Elde edilen bilgilere göre bölgeye ilk yerleşen kavimler arasında Amazonlar, Kaşkalar, Kukonlar ile Mariandynler bulunmaktadır (Yaman, 2011:15).

Mariandynler, Bithynia'da Sakarya ve Kukon ülkesi arasında yaşıyorlardı. M.Ö. 2400–2000 yıllarında Troya yolu ile Sakarya yöresine devam eden sürekli göçler sebebiyle, Troyalılarla ortak bir kavim oldukları ileri sürülen Mariandynler, Thrak soyundandır. Mariandynler Ereğli'ye yerleşmişler ve buraya Mariandyn ülkesi anlamına gelen "Mariandynia" adını vermişlerdir. Bu bilgilerin ışığında Ereğli'nin bilinen en eski adının "Mariandynia" olduğunu söyleyebiliriz.

Bithynialılar, Mariandynler ile yaptıkları ticaretlerini geliştirmek, hatta bu sahile hâkim olmak istemişlerdir. Bu amaçla Bithynia, Galatia ve Paphlagonia ile iyi ilişkiler kurmuş, Mariandynia'ya karşı savaflara girmişlerdir. Yaşanan bu savafların sonucunda Mariandynia zayıflamış ve çöküntüye uğramıştır.

⁶ Herakles, Grek boylarının ve özellikle Dorlar'ın kahramanlık, görüş ve anlayışlarını benliğinde toplayıp, bir ulusal kahraman niteliğini kazanmış ve insanın doğaya karşı mücadele ve dayanma gücünün bir simgesi olarak görülmüştür (Yaman, 2011:18).

Kentin ilk kuruluş tarihi olarak neredeyse tüm kaynaklarda Megaralı ve Boitialı Dor göçmenlerinin bölgeye geliş tarihi olan M.Ö. 550 yılı gösterilmektedir. Eski kentin Dor egemenliğine girdiği, Dor lehçesinin Hellenistik-Roma Dönemi'nde etkisini sürdürdüğü ve Dor mirasının yüzyıllarca yaşatıldığı bilinmektedir (Akkaya, 1994:11).

1.2.2. M.Ö. 2500–1200 Tunç Çağı ve Hititler Dönemi'nde Karadeniz Ereğli

Ereğli'nin kuruluşu genel olarak M.Ö. 550 yılı olarak kabul edilir. Ancak Prof. Dr. Turan Efe başkanlığında 2000 yılında, Karadeniz Ereğli'ye 24 kilometre uzaklıkta olan Zoroğlu Köyü'ndeki Yassıkaya'da yapılan müze kurtarma kazısında; Karadeniz Ereğli tarihi ile birlikte Türkiye tarihini de önemli ölçüde etkileyecek birçok tarihi eser ortaya çıkarılmıştır. Ereğli tarihi ile ilgili ezber bozan bir çalışma niteliği kazanmıştır. Çünkü yapılan kazılar sonucunda Karadeniz Ereğli'nin tarihi M.Ö. 2500'lü yıllara dayanmaktadır. Kdz Ereğli'nin geçmişinin 2500 yıllık olduğu şeklindeki geleneksel kabul 2000 yılında Zoroğlu köyü yakınlarında Yassıkaya'da yapılan bir kazı sonrası değişmiştir. Bu kazıdan elde edilen bulgular en az 4500 yıldır bu bölgede yerleşmelerin varlığını ortaya koymaktadır.⁷ Bu tarihlerde Anadolu tarihi içinde Tunç çağının ilk dönemine ve Hitit öncesi döneme rastlamaktadır.

Yassıkaya yerleşmesi, Karadeniz Ereğli'nin kuş uçuşuyla 20 km. kadar doğusunda, Ovaköy yakınlarında ve Aydınlar Irmağı'nın küçük bir kolu olan Gözeren Deresi'nin içinden aktığı vadinin güney sırtlarında yer alır. Güneydeki Zoroğlu, yerleşmeye en yakın köydür. Daha batıdaki Kızılcapınar Köyü ile arada Ereğli Demir-Çelik Fabrikası'na ait baraj gölü bulunmaktadır. Baraj sahası içinde kaldığından, Ovaköy gölün gerisindeki yamaçlara taşınmıştır.⁸

⁷ Karadeniz Ereğli Kalesi'nin Mimari ve Yapısal Analizi ve Bir Kültür Varlığı Olarak Değerlendirilmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, , :20. “Erken Tunç Çağı'nda bu bölgede yaşayan kavmin, Hititlerin kuzeyde yaşadıklarından bahsettikleri Kaşka kavmi olabileceği öne sürülmektedir”(Karagöl, 2015).

⁸ (Ayrıca bak. Yaman, 2011:25) “.....Gözeren Vadisi'nin her iki tarafı da kayalık olup, yamaçlar ve gerideki küçük düzlükler ormanla kaplıdır. Vadinin kuzey yamacında büyük bir alana yayılmış olan taşocağından, baraj gövdesinin inşası için taş temin edilmiştir. Vadinin güney yamacında ise adeta kayalık zeminden fişkırmış gibi yükselen irili ufaklı kaya kütleleri bulunmaktadır. Bunların bazıları ormanın içinde gizlenmiş olup çok yüksek olan üç tanesinin uç kısımları uzaktan görülebilmektedir. Yerleşme, çok daha kütleli olan ve çok daha geniş bir alana yayılan ortadakinin üzerinde yer almaktadır” (Efe, Mercan, 2001:361).

Yassıkaya'yı Karadeniz Ereğlili olan Arkeolog Cumhuriyet Nalcı tarafından tesadüfen bulunmuştur. Nalcı'nın durumdan Turan Efe'yi haberdar etmesinden sonra Karadeniz Ereğli Müzesi birlikte kazıya başlanmıştır. 6 Eylül–9 Ekim 2000 tarihleri arasında yapılan kazı çalışması, 5 işçi ile gerçekleştirilmiştir.⁹

Yapılan kazı çalışmalarında el yapımı çanak çömleğe ulaşılmıştır. Çok iyi fırınlanmış metalik karakterde çanak çömlek niteliğinde değildir. Yukarıda kabaca sözü edilen bu çanak çömlek, aşağı yukarı İlk Tunç Çağı ortalarına (M.Ö. 2700–2400) tarihlendirilmektedir.¹⁰

Turan Efe (Efe, Mercan, 2011:361-367; Yaman, 2011:25-26), M.Ö. 2000 yıl içlerine ulaşan bulguların Hitit metinlerinde adı geçen Kaşka kavmiyle ilgisi olabileceğini belirtmiş ve Kaşka kavmiyle bağlantının ortaya çıkmasının hem Anadolu tarihi için hem de Karadeniz Ereğli tarihi için çok önemli olduğunu söylemiştir.

1.2.3. Hellenistik Devir'de Karadeniz Ereğli

M.Ö. 800–600 yılları arasında İonya'dan Anadolu'nun kuzey kıyılarına göçler olmuş ve bu göçler yaklaşık iki asır sürmüştür. Bu göçler sırasında Ereğli'ye Megaralı ve Boitialı Dor göçmenleri yerleşmiştir. Ereğli, o dönemde bölgenin en önemli yerleşimlerinden biri haline gelmiş ve bu dönemden itibaren Herakles'e izafeten “Herakleia Pontike” olarak anılmaya başlanmıştır.

Ereğli'nin (Herakleia Pontike'nin) kuruluşu M.Ö. 550 yılı olarak kabul edilir.¹¹ Bazı kaynaklarda kentin efsanevi kuruluşuna sebep olarak Herakles adına bir kent kurulması için Delf Hatifi'nin emri gösterilirken, bazılarında Kerberos'u Akheron Vadisi'ndeki mağaradan yeraltının derinliklerinden gün ışığına çıkaran Herakles'in kentin kurucusu olduğu belirtilmektedir (Akkaya, 1994:15).

⁹ “Yassıkaya bölgesindeki mağaralarda toprağın yüzeyinde ve 1 – 2 metrelik derinliklerde çömlek parçaları, gaga burunlu testiler, öğütme taşları, çakmaktaşı yapımı keskiner, terazi ağırlıkları gibi birçok kalıntı elde edilmiştir (Efe, Mercan, 2001:361; Yaman, 2011:25-26).

¹⁰ “Ele geçirilen parçaların büyük çoğunluğu basit profilli sığ veya derin kâselere aittir. Boyunlu çömlekler yanında, gaga ağızlı testi parçaları da vardır.....” (Yaman, 2011:26).

¹¹ Ancak bu bilgi 2000 yılında yapılan kazıyla beraber bölge yerleşiminin M.Ö. 2500lere dayanmasından dolayı değişmiştir. Bunun sebebi elde edilen tarihi eserler ve yapılan arkeolojik çalışmalardır.

Herakleia'daki Akheron Mağarası kuruluş efsanesiyle bağlantılı olduğundan önemli bir konumdadır. Burayı ilk tespit eden, Antik Yunan tarihçilerinden Ksenophon (M.Ö. 430–355) 'dur. Ksenophon bunun yanında, M.Ö. 5. yüzyıl sonundaki sağlam kent surlarından ve güçlü Herakleia donanmasından söz etmektedir. Ksenophon'a göre, İran kralı ünlü Artakserkses'in kardeşi genç Kyros'un Ispartalı kuvvetler ve paralı askerler yardımıyla tahtı zorla ele geçirmek için düzenlediği sefere bir savaş muhabiri olarak katılmış, fakat daha sonra bir şekilde ordu komutanı olmuştur. Bu seferle ilgili olarak yazdığı Anabasis (Onbinlerin Dönüşü), seferin Batı Anadolu'dan, Sardes'den başlayıp, Güney Mezopotamya'daki Kunaksa'ya kadar vardığını ve buradaki Kral Artakserkses'e karşı verilen meydan savaşında Kyros'un öldüğünü ve yunanlıların zafer kazandığını anlatmıştır. Yunan Ordusunun yani Onbinler'in, tek başına, Anadolu içinden geçip, kuzey doğuya yürüyerek yeniden Karadeniz kıyılarından ana yurtlarına dönerken geçirdikleri maceralar anlatılmıştır. Bu esnada ordu, Herakleia Pontike'ye de uğramıştır. (M.Ö. 401–400). Onbinlerin Herakleia (Ereğli) serüveni Anabasis'te şöyle anlatılmaktadır:

“Sonrasında, Onbinlerin yeni istekleri karşısında şehir halkı kaleye çekilerek savunmaya geçince İlkçağın bu ünlü bozgun ordusu karadan ve denizden devam etmek üzere Herakleia'dan ayrıldılar.”¹²

Onbinlerden kurtulan Herakleialılar, Bitinya üzerine sefer düzenlemeye başlarlar ancak bu esnada Herakleia'da bir ayaklanma baş gösterdi. Yoksul halk, gemi ve toprak sahiplerine isyan ettiler ve Herakleia'da karışıklık büyümeye başladı. İsyanın büyümesi üzerine felsefe öğrenmek amacıyla Atina'ya giden Klearchos, geri çağırılmış ve bu karışıklığı ortadan kaldırmak için, isyan eden yoksullarla işbirliği yaparak Herakleia'nın yönetimini ele geçirmiş ve altmış sene kadar bölgenin mutlak idaresini kurmuştur (Çıladır, 1994:10; Yaman, 2011:29).

364 senesinde Tiranlığı ilan etmiş olan Klearchos zamanında, Heraklealı'lar savaşmaktan kaçınarak dahili işlerle uğraşmış ve halka dayanarak, zengin sınıfının nüfuz ve iktidarını koruyan kanunları kaldırmıştır (Aygün, 1960:19). Devlet

¹² “...ve hemen etraftaki bütün mallarını şehre soktular, pazarı da şehre aldılar, kapılar kapandı, surların üzerinde müsellaah adamlar görüldü. Bunun üzerine Onbinler Herakleia'yı terk ederek üç ordu halinde denizden ve karadan yollarına devam ettiler (Aygün, 1960:18-19).

teşkilatında önemli değişiklikler oldu. Halkın devlet yönetimine katılması sağlanmıştır. Buna karşı çıkan aristokratların mallarına ve topraklarına el konulmuş, bunlar yoksullara dağıtılarak esirliğe karşı mücadele edilmiştir. Heraklea bu zamanda kazanç ve servet bakımından zenginleşti. Ancak bu idareden memnun kalmayan aristokrat sınıf tarafından yapılan ihtilal sonucu; Klearchos, filozof Pontikos tarafından öldürülmüştü. Ancak tiranlık devri devam etmektedir.

Hükümdarlığa Klearchos'un soyundan olan, Dionysos geçmiştir. Bu dönemde Herakleia Pontike'nin, Pontos kıyısında sahip olduğu toprakları genişlemeye devam etmiştir. Dionysos, hem İranlılarla iyi geçinmiş hem de İskender'in Anadolu'ya geçmesiyle birlikte onunla dost olarak Herakleia'yı istiladan kurtarmıştır. Dionysos, daha sonra kendisi gibi İskender'e mağlup olarak Anadolu'daki hâkimiyeti sona eren İran Kralı III. Daraios'un kardeşi Oksiyatres'in kızı Amastris ile evlenmiş ve bu izdivaçtan Klearhos, Oksiyatres adlarında iki oğlu ve Amastris adında bir kızı olmuştur. Herakleia'nın yeni kraliçesi Amastris, aynı zamanda İskender'in de baldızıdır. Herakleia, Amastris'in de gelişiyle birlikte canlandı, renk kazandı¹³ (Aygün, 1960:20; Yaman, 2011:29).

Bugünkü Yalı Caddesi olan sahil yolu daha sonraları önem kazanmıştır. Nekropol alanları kentin güneyinde ve caddenin her iki yanında yer alıyordu. Kentin 700 m. kuzeyinde kent dışında Soonantes Irmağı vadisindeki kült alanında üç mağara yer alıyordu. Bunlardan ortadaki, kentin mitolojik kurucusu olan Herakles'in Kerberos'u gün ışığına çıkardığı yer olarak bilinmektedir (Akkaya, 1994:17; Yaman, 2011:33).

1.2.4. Roma Devri'nde Karadeniz Ereğli

İskender ve haleflerinden sonra Anadolu'nun siyasi birliği bozulmuş, Bithynia, Herakleia zayıf düşmüş ve Galatia sayılır bir kuvvet haline gelmiştir. Anadolu'da bu karmaşa dönemi yaşanırken, Romalılar Anadolu'ya girmiş ve bu

¹³ “Nitekim öyle de olmuştur. İskender'in ölümünden sonra Eflani, Safranbolu, Devrek tarafları ile kıyı şeridi İskender'in yakınlarından Evemenes'e düşmüştür. Paphlagonia, bu genç komutana itaat etmiştir. Evemenes ise İskender ve ailesine saygılı olduğundan, akrabalık ilişkilerini dikkate alarak, Amastris'in ülkesine (Herakleia) nüfus alanı içinde kalmasına rağmen dokunmamıştır” (Yaman, 2011:30).

dönemden itibaren büyük politik değişiklikler yaşanmaya başlamıştır (Aygün, 1960:24).

Herakleia Pontike, Büyük Suriye Krallığı'na karşı, (Bergama ve Rodos gibi) Roma ile müttefik olarak M.Ö. 187 yılında bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma, Herakleia'nın yerel tarihçilerinden Memnon tarafından:“... Birisinin Romalılar tarafından Jupiter Capitolinus Tapınağı'nda, diğerinin ise Herakleia'da ve hatta aynı içerikle Zeus Tapınağı'nda korunduğu iki levha, birliğin ve müttefikliğin birbirini tutan sözlerini taşır”¹⁴.

Anlaşmayı imzalarken, Herakleialılar Roma ve Pontus savaşlarında tarafsız kalacaklarını açıklamışlardır. Roma ile Pontus arasındaki savaşta her iki taraf da Herakleia'nın güçlü donanmasından yararlanmaya çalışmıştır. Başlangıçta tarafsız bir tutum izleyen Herakleia, daha sonra Pontus Kralı Mithradates'e beş adet üç katlı savaş gemisi vererek, Pontus Kralı'nın 4000 kişilik ordusuna kapılarını açmış ve kent surları içinde saklamıştır. Pontus Kralı ordusunu Herakleia'da bırakıp ülkesine dönmüştür. Romalılar ise Herakles halkına kızarak, M.Ö. 72-70 yıllarında 2 yıl süre ile şehri kuşatmışlar ancak kenti almayı başaramamışlardır. (Efsaneler Kenti Karadeniz Ereğli, Tarih yok:5) Ancak kentte açlık ve veba salgınının başlamasıyla Roma komutanı Cotta şehre girmiş ve şehri yağmalamıştır. İki yıl süren bu işgal sonucunda kenti ele geçiren Romalılar (M.Ö. 70) Herakleia'yı baştan aşağı yakıp yıkmış, koca siteyi bir kül yığını haline getirmişlerdir. Bu yağmalamalar sırasında Cotta'nın agorada bulunan Herakles'e ait altın heykeli Roma'ya götürdüğü rivayet edilmektedir. (Aygün, 1960:25).

Ereğli Roma hâkimiyetine geçtiğinde, kıyıları ve iç kesimler bir yandan saldırılara karşı önlemler alınmasının yanında, kentlerin yeniden imarına girişilmiştir. Kıyılara tersaneler kurularak güçlü bir donanma oluşturulmuş, iç kesimlere kaleler ve karayolları yaptırılmıştır. Herakleia'nın Roma İmparatorluğuna dâhil oluşu, kentte ticaretin gelişimini ve uygarlık seviyesinin yükselmesini sağlamıştır.

¹⁴“ Herakleia, Bithynia'dan kaybedilen topraklarını geri almak için Roma saflarında savaşmışsa da bir netice alamamıştır” (Akkaya, 1994: 18).

Romalıların bir eyaleti konumunda gelişimini sürdüren Herakleia ve Bithynia'da, M.Ö: 1. yüzyıl'dan itibaren Hz. İsa'nın 12 havarisinden biri olan Aziz Andreas'ın girişiyle Hıristiyanlık gelişmeye başlamıştır. Bithynia Valisi Genç Plinius'un tüm çabalarına, hatta acımasız takibine rağmen bu yeni din bölgede yayılmasını sürdürmüş ve kent, bölgedeki gizli ibadet merkezlerinden biri haline gelmiştir. Hıristiyanlığın gelişimi Galatyalılar'ın dikkatini çekmiş ve Herakleia'daki gelişimi engellemek için Hıristiyanlara yoğun baskı yapılmıştır. Yoğun baskılar nedeniyle halk gizli gizli Acheron Vadisindeki mağaralarda ibadetlerini sürdürmüştür (Yaman, 2011:37). Günümüzde, Cehennemagzı mağarası olarak bilinen bölgede ibadetlerini gizli şekilde yapmışlardır.

1.2.5. Bizans Devri'nde Karadeniz Ereğli

Büyük Roma imparatoru Diocletianus, M.S 305 yılında Nikomedia (İzmit)'da yayınladığı resmi bir yazıyla tahtan feragat ederek, batıda Büyük Augustus olarak Constantius'u, doğuda da Küçük Augustus olarak Galerius'u tahta geçirmiştir (Akkaya, 1994:20). Diocletianus zamanında imparatorluğun vilayet teşkilatında büyük değişiklikler yapılarak İmparatorluk dört büyük prefelik'e ayrılmıştır. Bu prefelik'ler de on iki dioecesise ve her dioecesis de belirli vilayetlere bölünmüştür (Karadeniz Ereğli'nin Dünü Bugünü, Tarih yok:26). İşte bu esnada Herakleia Pontike Bithynia'daki İznik'e bağlanmıştır.

Büyük Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı olmak üzere 395 yılında ikiye ayrıldığında Herakleia Pontike, Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans İmparatorluğu)'na tabi olmuştur (Hançer, 2010:6). Bizans İmparatoru II. Theodosius (408–450) Dönemi'nde Hıristiyanların zafer kazanmasıyla, Metropolis konumundaki Herakleia'da kiliseler yapılmaya başlanmıştır (Yaman, 2011:38). II. Theodosius zamanında, Ereğli'de büyük bir deprem yaşanmış ve II. Theodosius kente gelerek yeniden inşası konusunda gerekli desteği vermiştir (Efsaneler Kenti Karadeniz Ereğli, Tarih yok:6).

7–9. yüzyıllarda Opsikion temasına bağlı olan Herakleia, bu temanın bölünmesi üzerine Bukellarion temasına dâhil edilmiştir. Herakleia ile birlikte Klaudiopolis ve Ankyra (Ankara) kentleri de yer almıştır (Akkaya, 1994:20).

8. yüzyılda, Harun Reşit Abdülmelik komutasında gerçekleşen ilk büyük Arap akınları esnasında Bithynia ve Nikaia (İznik) zarar görmüş ve Araplar Bizans kapılarına kadar dayanmışlardır. Bu akınların Herakleia Pontike'ye kadar vardığı ve 806'da Herakleia'nın Harun Reşit tarafından yağmalandığı ileri sürülmüştür.¹⁵

Arap akınlarından sonrasında, Bithynia'da sakin bir dönem yaşanmıştır. Savaşın etkilerinin azalmasıyla beraber ekonomi yeniden canlanmış, kültürel anlamda gelişimler yaşanmıştır. Bizans'taki çekişmeler zaman zaman Herakleia'ya yansımışsa da bu durum gelişmeyi engelleyecek bir durum yaratmamıştır (Akkaya, 1994:20).

1071'deki Malazgirt Savaşı ertesinde, Anadolu'da Türk hâkimiyetinin yolu açılmıştır. Bu dönemde Herakleia'nın saldırıya maruz kaldığı bilinmektedir. Ancak Komenoslar Devleti'nin hâkimiyeti sırasında önemli bir kale olarak kalmaya devam etmiştir (Hançer, 2010:6). 13. yüzyıl başında Bizans Devleti'nin parçalanması sırasında Herakleia bu durumdan önemli derecede etkilenmiştir.

Haçlı Seferleri'nden sonra Bizans içinde oluşan kargaşa ortamında İstanbul işgal edilmiş, İznik'te ve Trabzon'da yeni siyasi merkezler kurulmuştur. Önceleri Trabzon'daki İmparatorluğa bağlı kalan Herakleia, 1261 yılından sonra tekrar İstanbul'daki Bizans İmparatorluğu'na bağlı statüye geri donmuştur.¹⁶

Herakleia birkaç yıl Trabzon Rum İmparatorluğu'nun batı kalesi durumunda kalmıştır. Trabzon Rum İmparatoru David, 1204 – 1205 yıllarında Herakleia' da kalmış ve kenti bekleyen saldırılara karşı kent surlarını yenilemiştir (Akkaya, 1994:21).

¹⁵ “... Heracleia'nın yağmasından kastedilen yerin W. Hoepfner'in kaydettiği gibi büyük bir ihtimalle Karadeniz Ereğlisi ile antik ada sahip Konya Ereğlisi(Herakleia) olduğu düşünülebilir” (Akkaya, 1994:20).

¹⁶ (ayrıca bak. Yaman, 2011:39-40. “Constantinopolis'e gelen IV. Haçlı Ordusu Aleksios'u tahttan indirerek yerine Haçlı komutanı Baudouin de Flandre'yi geçirmiştir. Bu olaydan sonra senato işlevini kaybettiğinden ruhban sınıfı tarafından I. Theodoros Laskaris (1204–1222), Bizans İmparatoru ilan edilmiş fakat Latinler karşısında tutunacak durumda olmadığı için İznik'e çekilerek İznik İmparatorluğu'nu kurmuştur. Bu sıralarda I. Andronikos'un torunları olan Büyük-Kommenos'lu Aleksios ve David idaresinde bu işgalle bağlantısız olarak Karadeniz'in güney doğu kısmında Trabzon Rum İmparatorluğu'nu kurulmuştur. Henüz çocuk yaşlardaki Aleksios ve David, kendilerine akraba olan Gürcü kral hanedanının sarayına götürülmüşlerdi. Büyük kraliçe Thamar (1184–1212)'in etkili desteği ile 1204 Nisanında Trabzon'u ele geçirmişlerdir. Kardeşlerin küçüğü savaşçı ve cüretkâr David, sahil boyunca ilerleyerek Sinop'u işgal etmiş ve sonunda Paphlagonia ve Karadeniz Ereğli'yi de hâkimiyeti altına almıştır” (Hançer, 2010:6).

Herakleia Pontike, 1214 yılından itibaren İznik İmparatorluğu'nun yönetimi altına girmiştir. Ancak, Selçukluların Sinop'u işgal etmesiyle savaşıyan imparatorluklar arasında kalan kentte, barış dolu bir ortama olanak kalmamıştır. Sonrasında İznik İmparatorluğu 1261'de Konstantinopolis'i tekrar ele geçirmiş ve Bizans İmparatorluğunu Latin istilasından kurtarıp yeniden kurmuştur. Herakleia bu dönemde Bizans İmparatorluğu'na bağlı bir şehir statüsüne sahip olmuştur. Kısa bir süre sonra Moğol fetihleri sahil kentlerine yayılmış, Herakleia'da 1269 yılında kuşatılmış fakat ele geçirilememiştir (Akkaya, 1994:21; Yaman, 2011:40-41).

Bizans İmparatorluğu 1261'de silah yardımı sağlayabilmek amacıyla Cenevizliler ile bir anlaşma imzalamıştır.¹⁷ Cenevizlilerin Karadeniz'de hâkimiyet sağlamasıyla beraber Herakleia, Trabzon'a giden deniz yolu üzerinde önemli bir konuma sahip olmuştur. Böylece Herakleia Cenevizlilerin kontrolü altına girerek bir Ceneviz kolonisi haline gelmiştir.

1.2.6. Türk Hâkimiyetinde Karadeniz Ereğli

26 Ağustos 1071 Malazgirt savaşından sonra Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır. Melikşah, yeni fetihlere devam etmiştir. Artuk Bey kumandasındaki kuvvetler 1073 senesinde Bitinya'yı, Tutak emrindeki kuvvetler 1074 senesinde Galatya'yı, Firikya ve Paflagonya şehirlerini zapt etti. Süleyman Şah Konya'yı kendisine baş şehir yaptı. Bizans saltanat kavgalarını fırsat bilerek 1080 yılında İznik'i ele geçirdi. Bursa başta olmak üzere Bitinya'daki tüm şehirler Selçuk Oğullarına teslim oldular. Ereğli Bitinya şehirleri arasında olduğundan Selçuk Oğullarının hâkimiyetini tanımış olması muhtemeldir (Aygün, 1960:30).

Süleyman Şah tarafından idare edilen Anadolu Sultanlığı 19 emarete ayrılmıştır. 1084 senesinde Sinop, Kastamonu ve Çankırı fethi tamamlanmış ve Emir Karatekin tarafından kurulan emarete bağlıdır. Ereğli ve Amasra iskelelerinin de bu emaret haraçgüzarıdır. Ereğli ve civarı Selçuklulara haraçgüzar olurken, Oğuz boyları Bolu ve Ilgaz dağlarını aşarak Karadeniz sahiline inmişleridir (Aygün, 1960:30).

¹⁷ Bizans 1261–1453 tarihleri arasında son dönemini yaşamaktadır ve bu zaman diliminde, devamlı toprak ve güç kaybetmektedir.

Oğuzlar Anadolu'daki yerleşim ve dağılmalarında, yerleştikleri bölgenin veya kendilerini yerleştiren oymağın adına nispeten yeni boylar meydana gelmiştir. Bu boylar, 24 Oğuz boyunun muhtelif oymaklarının yeni isimler altında birleşmelerinden meydana gelmiştir. Ereğli'de bu özelliği taşıyan köyler, Danişmentli, Çataklı, Kasımlı, Saltuklu, Ramandanlı, Manaşlı, Saburlu, Durhanlı, Toyfanlı, Artuklar, Bozaklar, Alaplı, Candarlı, Yaraşlı ve Yörüklü köyleridir (Aygün, 1960:31).

Selçukluların son zamanlarında Ereğli tarihine dair bilgiler, muhtelif kaynaklarda birbiri ile uyum içinde değildir.

Zonguldak ve çevresinde on üçüncü yüzyılın sonunda Bizans hâkimiyeti sona ermiştir. Bölgenin iç kesimleri Türklerin, kıyıları ise Cenevizli gemicilerin denetimi altına girmiştir. Cenevizlilerin Karadeniz kıyılarında deniz ticareti yapmaları Bizanslılarla IV. Haçlı seferi yıllarında kurdukları iyi ilişkiler sayesinde olmuştur. On üçüncü yüzyılın başında İstanbul'da Latin İmparatorluğu kurulması üzerine Bizanslılar Trabzon Rum ve İznik Bizans İmparatorluğu'nu kurmuşlardır. Latinlerin işgalinden sonra gücünü tekrar kazanan İmparatorluk, Cenevizli denizcilerin Karadeniz kıyılarında koloni kurarak ticaret yapmalarına izin vermiştir (Hançer, 2010:7-8).

Herakleia Pontike'nin ne zaman Türklerin eline geçtiği konusunda farklı görüşler bulunur. Clavijo (Clavijo:64-65) Ereğli'nin, Bayezid'in büyük oğlu Süleyman Çelebi'ye ait olduğunu ve burasının ona babası tarafından Bizans İmparatoru II. Manuel Palailogos'tan para karşılığı alındığını yazması büyük önem taşımaktadır. Bu durum neticesinde Ereğli'nin 1393'de Yıldırım Bayezid tarafından alındığı birçok araştırmacı tarafından kabul görmektedir.¹⁸

Bolu salnamesi, Ereğli'yi Selçuklu Hükümdarı Gazi Çelebi'nin 1337 tarihinde zabt edildiğini, fakat bu hâkimiyetin çok sürmeyerek 1350 yılında Kastamonu ile birlikte İsfandiyaroğulları'nın idaresine girmiş olduğunu göstermektedir (Aygün, 1960:31).

¹⁸ "... V. Cuinet'in "La Turquie d'Asie" inde ifade ettiği "Ereğli'nin 1393'de Yıldırım Bayezid tarafından alındığı" görüşüne de uygun düşmektedir" (Aygün, 1960:37).

Ereğli ilk kez 1337 yılında Gazi Celebi tarafından alınsa da kısa bir süre sonra tekrar Bizans yönetimine geçmiş, Osmanlı topraklarına katılana kadar da Cenevizlilerce yönetilmiştir.

1.2.7. Osmanlı döneminde Ereğli

Ereğli'nin ne zaman Türklerin eline geçtiği konusunda değişik görüşler vardır. Kâtip Çelebi'nin Cihannüma'sında buranın 1327'de Orhan Gazi tarafından alındığı ifade etmiştir.

1404 yılında Ereğli'ye uğrayan Clavijo, seyahatnamesinde Ereğli'nin bu tarihte Beyazıt'ın oğlu Süleyman Çelebi'ye ait olduğunu ve Ereğli'nin Beyazıt tarafından Bizans İmparatoru Manuel Palaiologos'dan satın aldığını yazmıştır. Clavijo 1404 senesinde 23 Mart Pazar günü 'Pantoratoya' diye bahsettiği Ereğli'de kalmış ve şunları not etmiştir:

“... Bu bölge, Bayezid'in en büyük oğlu Süleyman Çelebi'ye aitti. Geceyi burada geçirdik. Pazartesi günü, rüzgâr muhalefeti nedeniyle hareket edemedik. Ereğli, birkaç tepenin eteklerinde yer alan, sahile yakın bir şehirdir. Tepelerin en yükseği üzerinde bir kale vardır. Şehir pek kalabalık sayılmaz. Nüfusun çoğu Rum olmakla beraber, Türkler de az değildir. Eskiden burası İstanbul'a bağlıydı. Bize anlatıldığına göre, yaklaşık otuz sene önce İmparator Manuel burasını Süleyman Çelebi'nin babası Sultan Bayezid'e birkaç bin dükkakarşılığında satmış. Şehrin fevkalade mükemmel bir limanı bulunduğundan çok meşhur ve zengindir” (Clavijo: 64-65).

Bu durum neticesinde Ereğli'nin 1393'de Yıldırım Bayezid tarafından alındığı birçok araştırmacı tarafından kabul edilir.

“V. Cuinet, La Turquie d'Asie” adlı eserinde de Ereğli'nin 1397 yılında Beyazıt devrinde fethedildiğini belirtmektedir. Aynı şekilde Heyd'in “Hist. du Commerce du Levant” isimli kitabında, Ereğli'nin I. Beyazıt döneminde Osmanlı Devleti'ne katıldığı ifadesi yer almaktadır. Bu üç kaynaktaki benzer ifadelerin aksine başka bir kaynakta; Ereğli'nin Fatih Sultan Mehmet tarafından Amasra seferi sırasında ele geçirildiği aktarılmaktadır (Hançer, 2010:9). Ereğli'nin Osmanlı hâkimiyetine geçmesine dair birçok varsayımın olması Ereğli ve çevresinin önce, kalenin ise daha sonra fethedilmesiyle açıklanabilir (Taş, 2005:103).

Orhan Gazi döneminde bu bölgeye gönderilen Seyit Nasrullah Efendi ve diğer kolonizatör Türk dervişleri Ereğli'nin fethinde ve Türkleşmesinde büyük rol oynamışlardır. Dervişler denizciliğin yanında bölgeyi ağaçlandırma ve tarım

işleriyle de ilgilenmişlerdir. Karadeniz’de ki gemilere de Göztepe ve Çeştepe’den ışık tutarak geçişlerine yardımcı oldukları bilinmektedir. Ereğli de bir de türbesi bulunan Seyit Nasrullah Efendi bu nedenle Karadeniz’deki denizcilerin piri olarak atfedilmiştir (Aygün, 1960:37).

Bu tarihten sonra Karadeniz Ereğli’de hızlı bir Türkleşme dönemi başlar. Yıldırım Beyazıt zamanında bölgeye çok kalabalık Türk ailelerinin yerleşmesi bu hareketi güçlendirmiştir. Aynı zamanda Ereğli’de bulunan bazı Bizans kiliseleri de camiye dönüştürülmüştür. Türkleşme çabalarını başlattığına inanılan Orhan Gazi’nin anısına kentte bulunan Hagia Sophia (Ayasofya) adlı eski bir Bizans kilisesi büyük bir tadilatla camiye çevrilmiş ve Orhan Cami adı verilmiştir. Halen kullanılan bu cami günümüzde Orta Cami olarak anılmaktadır. Çelikel Camii de önceleri kilise olan camilerden bir diğeridir. Süleyman Camii ise Yıldırım’ın Timur’a karşı yenildiği Ankara Savaşı’ndan sonra bölgedeki Süleyman Celebi’nin hâkimiyetinin göstergesidir. Camilerin yanı sıra mescit ve medreseler de açılmıştır (Aygün, 1960:38).

İstanbul fethine hazırlanmakta olan Osmanlı ordusu Rumeli ve Anadolu hisarlarını onarmak ve inşasında kullanmak için sur (kale) taşına ihtiyaç duymuştur. Bunun üzerine Anadolu’nun birçok yerinden bu yapıma katkı sağlamak amacıyla irili-ufaklı birçok taş İstanbul’a getirilmiştir. Ve Anadolu’da birçok misyonu üstlenen Yunan mitolojisinde Heraclia Pontike (bugünkü Karadeniz Ereğli) olarak da bilinen Ereğli Türklerin eline geçmesiyle değişime kapılarını açmış, birçok tarihi olaya imza atmış ve tanıklık etmiştir. O dönemlerde (1400-1500 yılları arası) Ereğli’de taş ustalığı oldukça yaygındır ve tanınmış ustaları da vardır. Bunun bilinmesi üzerine Karadeniz Ereğli’den Hisar yapımına ve onarımına büyükçe ve lazım olanlar birçok taş gitmiştir. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmet Han Ereğli’ye İstanbul’un fethine katkılarından dolayı kendisinin fermanıyla 6 adet Fetih Çınarları dikilmesi emrini vermiştir. O yüzden bu ulu çınarların isimleri Fetih Çınarları olarak anılmaktadır. Yaklaşık olarak 550 yılı aşkın tarihe sahiptir (Karadeniz Ereğli Belediyesi, Fetih Çınarları).

Selçukluların Sinop’u almasıyla Türklerin artan denizcilik faaliyetleri Osmanlı zamanında oldukça ilerlemiştir. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı donanması çok güçlenmiştir. Haliç ve Gelibolu haricinde

birçok kıyıda da gemi yapımı bu yıllarda devam etmiştir. Karadeniz deki tersanelerden biri de Ereğli'dir. Sinop, Çayağzı, Ünye, Samsun, Gönnye, Trabzon, Rize, Anadolu kıyısında bulunanlar; İğneada, Burgaz, Misivri, Varna, Balcık ise Rumeli kıyısında gemi yapılan yerlerdi. Yapım için gereken kereste civardaki ormanlardan karşılanmıştır. Ereğli'de firkateyn ve kalyon tipi gemiler inşa edilmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde de bölgede yeni Türk mahallelerinin kurulmuş ve bölgeye yeni eserler kazandırılmıştır (Aygün,1960:38).

Ereğli on altıncı yüzyılda Bolu sancağına bağlı 16 nahiyeden biriydi. Diğer nahiyeler; Bolu, Cağa, Dodurga, Gerece, Hızırbeğli, Kıbrıs, Konrapa, Mengen, Mudurnu, Onikidivan, Taraklıborlu, Ulus, Viranşehir, Yedidivan ve Yenice idi. Arşivlere göre bu 16 nahiyeden sadece Taraklıboru ve Ereğli'de gayrimüslim nüfusu bulunmaktadır. Ereğli veya Bendereğli şeklinde yazılmıştır. Ancak anlaşıldığına göre nahiyenin bütünü kastedilirken Bendereğli¹⁹ kullanılmış, diğer türlü Nefs-i Ereğli denilmiştir. Adli taksimatta kaza merkezi olan Ereğli, 1519 tarihinde 137 hane, 5 muaf Müslüman ve 42 hane gayrı Müslim, 1568 tahririnde 150 hane, 40 mücerred, 58 muaf Müslim ve yine 42 hane gayrı Müslim nüfusa sahiptir. Ereğli nahiyesinde 1519 tahririnde 27 köy, 2 mezraa; 1568 tahririnde ise 27 köyü olup meskûn mezrası yoktur (Taş, 1993:53). 1895 yılına gelindiğinde ise Ereğli'nin nüfusu 40.650'ye ulaşmıştır ve bu nüfusun üçte biri Rumlardan oluşmaktadır. Kayseri ve Konya civarından göç eden Rum ve Ermeniler ticarete önemli bir konuma gelmişlerdir (Hançer, 2010:10).

1654 yılında Ereğli Rusya'da Don nehri civarında yaşayan Kazakları'nın saldırısına uğramıştır. 1652'de Rumeli sahilinde Balcık adlı bir kasabayı yağmalayan Don Kazakları daha sonra Misivri, Şile ve Terkos civarına da saldırmışlardır. Osmanlı'nın karşılık vermesiyle sona eren Don Kazakları'nın saldırısı, 1654'de bu kez Ereğli ve Varna kıyılarında baş göstermiştir. Yeniçerilerin bölgeye gönderilmesi bölge halkının hayatını daha da zorlaştırmıştır. Zira Yeniçeriler bölge halkına Don Kazakları'ndan daha kötü muamele etmişlerdir (Naima, 2007:1530; Hançer, 2010:10-11; Yaman, 2011:42-43).

¹⁹“bender, deniz ticareti yapılan iskele” anlamına gelir” (Parlatır, 2011:178).

1703 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nda gemi yapılan merkezlerden biri, Karadeniz Ereğli'dir. Ereğli'de dokunan bir kumaş olan elpek bezi, o yıllarda yelken bezi olarak kullanılır.

Karadeniz'de Ereğli'de, 1713'de çıkan bir fırtına Osmanlı şeyhülislamından Ebezade Abdullah Efendi'nin (İpşirli, 1988) ölümüne neden olmuştur. Ebezade ve diğer şeyhülislamından Mehmet Ataullah Efendi, Trabzon ve Sinop'a sürgüne gönderilmişler; gemileri bu fırtınaya yakalanmış, Ebezade'nin bulunduğu gemi batmış, Ataullah Efendi'nin bulunduğu gemi karaya ulaşmayı başarmıştır. Bu kaza üzerine Ataullah Efendi'nin Bolu'da kalması emredilmiştir (Karadeniz Ereğli'nin Dünü Bugünü:31).

19. yüzyılın ilk yarısına kadar Ereğli ayanlıkla yönetilmiştir.²⁰ Bolu vilayeti ve çevresinde ayanlar Anadolu'da birçok vilayette olduğu gibi çok güçlenmişlerdir. Bolu'ya bağlı olan Ereğli'de dönemin meşhur ismi yeniçeriden yetişme Ali Molla görev yapmış, Ereğli haricinde Devrek, Perşembe ve Dirgine bölgelerini de haraca bağlamış ve bölge halkını huzursuz etmiştir (Hançer, 2010:11). Ereğli'de, Ali Molla adına bir cami bulunmaktadır. Ereğli'deki Ali Molla ve Ağa Camilerinin 19. yüzyıl'ın ilk yarısında sur dışına yaptırıldığı bilinmektedir. Ali Molla Camii'nden sonra Ereğli'de İskele Camii ile Bozhane'deki Halil Paşa Camii de Türk Devri anıtları arasına katılmıştır (Aygün, 1960:38). Ayanlığın, II. Mahmud tarafından kaldırılması üzerine Bolu ve Bolu sancağına bağlı olan Ereğli'de de ayanlık ve mütesellimlik kaldırılmıştır.

Ayanlığın kaldırılmasından sonra Ereğli, Mütesellimlik merkezi olmuş; Safranbolu, Devrek ve Bartın Ereğli'ye bağlanmıştır. Bu Mütesellimlikler 1839 yılında Ereğli'den ayrılmıştır. 1869 da ise Ereğli vilayet teşkilatından kaymakamlığa çevrilmiştir (Aygün, 1960:39).

Abdülmecit döneminde 6 Eylül 1843'de çıkarılan bir kanun ile Osmanlı Ordusu muvazzaf, yedek, yardımcı kuvvetler ve başıbozuklar olmak üzere dört bölüme ayrılmıştır. Ereğli de yedek kuvvetlerin depo merkezlerinden biri olmuştur. Yedek (Redif) kuvvetlerin dört ana bölgesi ve her bölgede bir

²⁰ Osmanlı'da ayanlık on sekizinci yüzyılda ortaya çıkmış ve devletin iç politikalarında oldukça etkili olmuştur.

karargahları, depo merkezleri vardı. Ereğli ikinci bölge olan İstanbul'a bağlı bir depo merkeziydi ve burada askerler için her türlü teçhizat, eşya ve silah muhafaza edilmiştir (Karal, 1996:62-164).

II. Mahmut döneminde Ereğli'nin Kestaneci köyünden Uzun Mehmet adlı erin taş kömürünü bulması Ereğli'deki sosyal ve ekonomik değişimin başlangıç noktası olmuştur. 8 Kasım 1829 tarihinde Uzun Mehmet tarafından (Tak,2001:6), Köseağzı mevkiinde bulunmuştur (Genç, 2007:8). 1829 yılının sonbaharında kömürü bulan Uzun Mehmet, topladığı numuneleri ertesi yıl İstanbul'a götürmüş ve II. Mahmut tarafından 5000 kuruş nakdi para ve ömür boyu 600 kuruş aylıkla ödüllendirilmiştir. 1848 yılında Padişah Abdülmecit döneminde ise kömür ocakları işletmeye açılmıştır (Aygün, 1960:40). Burada Osmanlı'nın maden kömürüne verdiği önemi görmekteyiz.

1839'ta Bolu Sancağı'na bağlı bir kaza olmuştur. Osmanlı Devleti'nde 1864'te çıkarılan nizamname ile vilayet sistemine geçilmiştir. Toplam 123 sancak, 27 vilayet altında devlet yapısı tekrar düzenlenmiştir (Karagöl, 2015:25). Bu düzenlemede Ereğli kazasının bağlı bulunduğu Bolu Sancağı, Sinop ve Çankırı sancakları ile birlikte Kastamonu Vilayeti'ne bağlanmıştır. Ereğli'de kaymakamlık teşkilatı 1869'ta, belediye teşkilatı ise 1870'de kurulmuştur (Duran, 2015:3-5). 1899'da ise, kömür işletmelerinin etkisiyle önem kazanan Zonguldak kaza merkezi olmuştur.

1853'de yaşanan Kırım Savaşı sırasında kömür işletme hakkı İngiliz ve Fransızlara devredilmiştir (Aygün, 1960:42). Kömür işletmeleri sebebiyle, kente yoğun bir şekilde insan göçü başlamıştır. Bölgede sadece Türk nüfus değil, bununla birlikte yüksek oranda Ermeni ve Rum nüfus artışı da gözlenmiştir.²¹ Bununla beraber, Osmanlı ticari yaşamında Ermeni ve Rum tüccarları boy göstermeye başlamışlar ve bunun sonucu olarak da ticarete önemli bir paya sahip olmuşlardır. 1923 yılında yaşanan mübadele neticesinde de bölgeyi terk etmişlerdir.

²¹ “1895 yılına gelindiğinde ise Ereğli'nin nüfusu 40.650'ye ulaşmıştır ve bu nüfusun üçte biri Rumlardan oluşmaktadır. Kayseri ve Konya civarından göç eden Rum ve Ermeniler ticarete önemli bir konuma gelmişlerdir”(Hançer, 2010:10).

Birinci Dünya Savaşının ardından, Ereğli Fransızların işgal bölgesinde yer almıştır. 8 Mart 1920-18 Haziran 1920 arasında, yaklaşık 100 gün boyunca Fransız işgalinde kalsa da Ereğli halkı direniş göstererek, başarıya ulaşmıştır (Karagöl, 2015:26).

Kısa bir Cumhuriyet tarihine baktığımızda ise, Karadeniz Ereğli, Milli Mücadele yıllarında da önemli ve aktif bir rol oynamıştır. Kentin özellikle Kurtuluş Savaşı yıllarında önemi sahip olduğu limanın etkisi ile beraber artmıştır. İstanbul'dan Kocaeli ve Marmara Bölgesi yoluyla, Anadolu'ya yapılan, İstanbul-Ereğli-Akçakoca yolundan Anadolu'ya batı cephesine asker, silah, cephane ve kömür taşınmıştır. Milli Mücadele yıllarında "Alemdar" gemisinin kahramanca görev yapması dolayısıyla Ereğli büyük öneme sahip olmuştur.

Milli Mücadele'de Marmara'dan Anadolu'ya yapılacak sevkiyatlar için çok elverişli bir konuma sahip olan Ereğli'de bu amaçla Liman Başkanlığı, Deniz Taşıt Komutanlığı ve gözetleme istasyonu kurulmuştur (Akkaya, 1994:27).

Karadeniz Ereğli'nin, Osmanlı dönemi için en önemli gelişmesi olarak 1829 senesinde taş kömürünün bulunması ve 1848 senesinde işletilmeye başlanmasıdır. Ereğli'nin günümüzdeki önemini arttıran en önemli olay ise 1965 senesinde Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları'nın kurulmasıdır.

2. 17. VE 18. YÜZYILLARDA KARADENİZ EREĞLİNİN İDARİ VE SOSYAL YAPISI

Ereğli'nin idari ve sosyal yapısı incelenirken, Osmanlı devletinin içinde bulunduğu genel durum değerlendirilmelidir. Osmanlı Devletinin 17. ve 18. yüzyıllarda içinde bulunduğu genel durum, taşranın siyasi, idari, ekonomik ve sosyal hayatını etkiler.

17. ve 18. yüzyıllarda Benderereğli şehrini incelemek için 16. Yüzyıl değerlendirilmesi yapılması çalışmaya önem katmaktadır. Özellikle 16. Yüzyıl hakkında detaylı bilgilere tahrir defterlerinden ve çalışmalarından ulaşılmıştır. 17 ve 18. yüzyılda Ereğli'nin tarihsel coğrafyası başlığında ise; arşiv belgeleri, seyyahların eserlerinde verdikleri coğrafi bilgiler ışığında Ereğli'nin tarihsel coğrafyası değerlendirilmiştir.

2.1. 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı Devletinin Genel Durumu

Tarihte meydana gelen değişimler kendiliğinden bir anda ortaya çıkmaz. Değişimlerin zeminini hazırlayan bir takım idari, iktisadi, sosyal ve askeri alanlarda meydana gelen değişimler etkilidir. Herhangi bir alanın içinde meydana gelen değişim diğer alanlarla iç içe olan teşkilatlanmayı göz önüne aldığımızda diğer alanları da anında etkiler.

Klasik dönem, “devletin belirli bir tarihi süreçte ortaya çıktığı, temel sistemlerini yarattığı, bu sistemler içine yerleştirilen kurumlarını işleterek onlara dayalı politikalarını uyguladığı zaman dilimi” olarak belirlenmiştir (Ergenç, 2002:32). Altı yüz yıla yakın tarihiyle uzun ömürlü bir devlet olan Osmanlı Devleti'nde siyasi mali-askeri ve idari düzeninin tarihsel süreç içerisinde değişmeden devam etmesi mümkün değildi (Şimşek, 2010:3). Bu bağlamda zaman içerisinde Osmanlı'da değişimler meydana gelmiştir.

16. yüzyılın sonundan itibaren Osmanlı'da idari, iktisadi ve askeri alanda değişimler meydana gelmiştir. Taşrada tımar sistemi bozulmaya başlamış ve tımarlı sipahilerin önemini azalttığı gibi sancakbeylerinin de önemini azaltmıştır. Bu durumların yanında da Osmanlı klasik döneminden sıyrılarak yeni uygulamaların olduğu bir döneme de girmiştir. Mütesellimlik ve ayanlık

uygulamaları kendini belirgin olarak 17. ve 18. yüzyıllarda göstermeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti için 18. yüzyıl bir dönüm noktası konumundadır. Bu bağlamda 16. yüzyılın sonundan itibaren ve 18. yüzyılın sonuna kadar yeni dönem arasında Osmanlı Devleti'nin kendi bünyesinde sosyal ve ekonomik yaşantıya yansıdığını söyleyebiliriz.

Osmanlı Devletinin 17ve 18. Yüzyıl meydana gelen değişimlerin temelinde, Osmanlı'nın içinde bulunduğu durum temel etkindir. Siyasi ve askeri olaylara bağlı olarak idari, sosyal ve ekonomik alanlara yansıma gerçekleşmiştir.

17.yüzyılın ilk yarısında Osmanlı tarihinde yapısal gelişmelere damga vuracak nitelikte değişiklikler meydana gelişmiştir. Özellikle klasik dönem Osmanlı padişahı otoritesini kaybetmiştir. Yüksek otorite harem kontrolüne geçmiştir (İnalçık, 2014:3). Kadınlar saltanatı Osmanlı Devleti'nde 17 yüzyılın ilk yarısında başlamıştır. Osmanlılar harem üyelerini siyasi iktidardan ne kadar uzak tutmak için çeşitli yöntemler geliştirseler bile, bu dönemde veraset sorunu ortaya çıkmıştır. Ayrıca 17 yüzyılın ilk yarısında altı sultanın tahta çıktıklarında çocuk ya da aklen ehliyetsiz olmaları harem iktidar işlerine müdahalesini kolaylaştırmıştır. Siyasi iktidar boşluk kabul etmediğinden hükümdarların yetersizliği saray kadınlarının daha etkin olmalarına yol açmış idi (Aslan, 2011:2-3).

Kadınlar saltanatı denilen süreç, Hürrem Sultan'la başlayıp, Turhan Sultan'ın bu gücünü kullanmayacağını açıklamasıyla sona ermiştir.

Öte yandan valide sultanın emirlerini uygulayan ve dış dünya ile bağlantısını temin eden ve gücü ve serveti büyük boyutlara ulaşan harem önemli aktörlerinden biri olan Darüssaade ağasının (özellikle 16. yüzyıldan sonra) siyasi alandaki etkisi de oldukça fazlaydı (Aslan, 2011:12). Askeri alanda da Osmanlı Devleti zor bir sürecin içerisine girmiştir. Yeniçeri ocağı ve yeniçeri askerlerinin düzeni bozulmuştur. Yeniçeri askerleri ve ağaları 17. ve 18. yüzyıllarda sürekli isyan etmişlerdir. Merkez yönetimi askeri isyanlarla daha da zayıflamış ve taşrada aksaklıklar meydana gelmesine sebep olmuştur.

“Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu’nun sınırları azami genişliğine ulaştıktan sonra artık kısa süreli, spontane savaş dönemleri geride kalmış ve savaş yılları daha uzun sürer olmuştur. 17 yüzyılın ikinci yarısından sonra bu savaşlar Osmanlı maliyesini olumsuz yönde etkilemeye ve giderek mali bunalımların temel nedenini oluşturmaya başlamıştır. Diğer bir ifadeyle, bunalımların ortaya çıkış zamanları şiddetlenme dönemleri yakından incelendiğinde savaşlarla bunalımlar arasında yakın bir ilişkinin varlığı dikkatleri çekmektedir” (Cezar, 1986:27).

Taşra yönetiminin temelini oluşturan tımar sistemi bozulmaya başlamıştır. Askeri seferlerde alınan başarısızlıklar ve merkezi yönetimin zayıflaması en temel etkidir. Taşra yönetiminin tımar sistemi üzerine oturtulmuş ve tımar sistemi sayesinde taşra vergi sistemi, taşra yönetimi ve asayişi sağlanmaktadır. Bu sistemin bozulup çökmesi üzerine taşra yönetimi ve ekonomisi de bundan olumsuz şekilde etkilenmiştir. Taşrada meydana gelen bozulma ve çökmeler üzerine iltizam ve emanet sistemleri geliştirilmiştir.

17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı Devleti idari, askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel hayata etkileri büyük olmuştur. Klasik dönemden çıkış ve Osmanlıyı Tanzimat’a hazırlayan dönem olarak da değerlendireceğimiz bu dönemden Ereğli de etkilenmiştir. Özellikle Osmanlı’nın Batılı Devletlerle olan deniz savaşlarında ihtiyacı olan gemi ve Tersane-i amire için gerekli mühimmatın temini ve ulaştırılması noktasında önemli merkezlerdendir.

2.2. 16. Yüzyıl Tahrirlerinde Ereğli

Karadeniz Ereğli, Osmanlı döneminde Bolu Sancağına bağlı nahiyelerden biridir. Bu bağlamda Bolu Sancağında mevcut olan tahrir defterleri ışığında Ereğli nahiyesi hakkında bilgilere ulaşılır. Kenan Ziya Taş’ın Bolu sancağına bağlı olan Ereğli hakkında, 16. yüzyılda Bolu tahrir defterleri alanında yaptığı çalışmasında; bölgede yerleşim, ekonomik yapı ve sosyal yapı hakkında bilgilere ulaşılmaktadır.

Bolu Sancağının ilk tahriri 16. yüzyıla aittir. Ancak 16. yüzyıl tahrir defterlerinde Fatih devrinde H.884-885 (M.1479-1480) tarihine ait tahrirlere de ulaşılır. Bolu sancağı, Yavuz Sultan Selim döneminden önce 3 kez tahrir edilmiştir. İlk tahrir kaydı Çelebi Mehmed dönemine kadar gitmektedir (Taş, 1993a:16-17; Taş, 1996).

16. yüzyılın sonuna doğru Bolu sancağında iki kez tahrir yapılmıştır. Bu tahrirlerden ilki H.990(M.1582) tarihli, ikincisi ise H.1001(M.1593) tarihlidir (Taş, 1993a:17). Bendereğli (Ereğli) nahiyesi, bir diğer adıyla Nefs-i Ereğli idari bölünmede bir kaza merkezidir. 1519 tahririnde 137 hane, 5 muaf Müslim ve 42 hane gayr-i Müslim bulunurken, 1568 tarihinde 150 hane, 40 mücerred, 58 muaf Müslim ve yine 42 hane gayr-ı Müslim nüfusa sahiptir (Taş, 1993a:10). 1519 tahririnde 27 köy, 2 mezraa; 1568 tahririnde ise 27 köyü olup meskûn mezrası yoktur. Gayrı Müslim nüfusu iki tahrirde de 42 haneyken muaf Müslimlerin sayısı büyük oranda artış göstermiştir. Buradan iki tahrir arasındaki farka bakıldığında Ereğli’de Müslüman nüfusunun arttığı sonucunu çıkarabiliriz. Aynı zamanda Bolu yaya ve müselleme sancakları taksimatında Bendereğli nahiyesi bu taksimatın içerisinde yer almaktadır.

Osmanlı miri arazisi, has zeamet ve tımar olmak şeklinde üçe ayrılmaktadır. Ereğli’de (Nefs-i Ereğli); 1519, 1531 ve 1569 tarihlerindeki “kıst-ı iskele-i Nefs-i Ereğli, Kıst-ı Bozhane-i Nefs-i Ereğli, Gebran-ı Nefs-i Ereğli ve Hassa-yı Cedid adı altında Ereğli’den bir köyün hâsılatı” padişah hassıdır.

1519 tarihli Bolu tahririnde yer alan Ereğli zeamet gelirlerinin sahibi, Mustafa Beydir ve geliri “niyabet-i nefis-i Ereğli ve pazarı, Ereğli hisarı içerisinde ve dışarısında yer alan bir miktar yer ve bahçedir” (Taş, 1993a:71).

1534 tarihli İstanbul kadı sicilinde, Gebze, İzmit, Şile, Kandıra, Ada, Akyazı, Kerpe, Bendereğli, Konrapa, Yalova, İznik ve Görele kadılıkları vergilerinin Bıyıklı Ali b. Yusuf’a mukataaya verilmiştir.²²

Ereğli’de bulunan tımar sayısı ve gelir ise, 1519 senesinde 23 tımar sayısına sahip olup 81.686 akçe geliri vardır. 1531 tarihli tımar sayısı 20, tımar geliri ise 76314 akçe geliri vardır. Tımar sayısı 1568’de 15e düşerken tımar geliri ise 91432

²² “Mahrûse-i Bursa’da nasb-ı pâdişâhî ile bi’l-fi’l hâssa harâc emîni olan fahrû’lemâcid ve’l-efâhim Hacı Ferhad -zîde kadruhu- cânibinden vech-i âtî üzre ikrâra vekîl olan Hüseyin b. Mehmed’in vekâleti meclis-i şer’de şer’le sâbit ve zâhir olduktan sonra ikrâr ve i’tirâf edip eyitdi ki mûmâ-ileyh müvekkilim Hacı Ferhad Gekvize ve İznikmid ve Şile ve Kandıra ve Ada ve Akyazı ve Kerpe ve Bendereğli ve Konrapa ve Yalakâbad ve İznik ve Görele kadılıklarında vakî’ olan yava ve Ermeni ve âzâde kâfirler harâcını ve beş bine varınca beytûlmâlini ve mâl-ı mefk üdunu ve mâl-ı gâibini ve resm-i arûsunu ve resm-i ağnâmını ve yerli yavayı ve cürm ü cinâyetlerini ve sâir bâd-ı havâyı sene erba’în ve tis’a mi’e Muharrem guresinden üç yıla işbu hâmil-i kitâb Bıyıklı Ali b. Yusuf’a altmış yedi bin akçeye mukâta’aya verdi dedi mezbûr Ali dahi vicâhen tasdik etti” (Üsküdar kadı sicili, H.941) .

akçedir (Taş, 1993a:79). Tımar sayısının 1568 senesinde daha az olmasına karşılık, tımar gelirinun 1519 senesindeki tımar sayısı ve gelirinun karşılaştırılmasında, bu durumu arazinin verimliğinin artması olarak değerlendirebiliriz.

1580 tarihli İstanbul kadı sicilinde, Akcaşehir, Bendereğli ve Çarşamba kadılıklarındaki kaçakların cizye vergisinin iltizama verilmiştir.²³

Nefs-i Ereğli'nin 16. yüzyıldaki şehirleşme ve yerleşim alanına baktığımızda, Bolu sancağının diğer nahiyelerine nazaran mahalle ayırımına gidilmeden tek bir merkez olarak verilmiştir. Buranın ahalisi şehirli kabul edilerek çift resminden muaf tutulmuşlardır.²⁴ Ereğli sancağında 1519 tarihinde 179 hane bulunurken, 1569 tarihinde nüfusun arttığını görmekteyiz. 1569 tarihinde Ereğli'de hane sayısı 192'dir. Bolu sancağı nüfusunun yüzde 10'luk kısmını oluşturmaktadır.

Ereğli'nin köy yerleşimlerine baktığımızda ise, 1-10 arası hane sayısı 1519 tarihinde yok iken 1569 tarihinde 1 köy bulunmaktadır. 11-25 arası hane sayısı 1519'da 4 iken 1568'de 2'ye düşmüştür. 25-50 arası hane sayısı 1519'da 13 iken 1568'de bu sayı 2'ye düşmüştür. 51-100 arası hane sayısı 1519'da 4 iken 1568'de 10'na yükselmiştir. 100 haneden fazla köyler ise 1519'da 2 iken 1568 tarihinde bu sayı 8 köye yükselmiştir (Taş, 1993a:91-92). Hane sayısı 50'nin üzerinde olan köy sayılarında iki tarih arasında yaklaşık 50 yıl süre dâhilinde artış yaşanmıştır. Buradan bölgenin nüfusunun arttığını görmekteyiz. Hane sayısı 50 üstü köy sayısı artış gösterirken, hane sayısı 50'nin altında olan köy sayısının iki tarih arasında düştüğünü görmekteyiz.

²³ “Vilayet-i Anadolu'da ve Kocaeli ve Bolu ve Canik ve Amasya ve Sivas ve Çorum ve Kangırı sancaklarında vaki' umeraya ra'iyet kayd olunmayan haric ez defter cingenelerin mukâta'asını ve zikr olunan sancaklarda furuht olmayan cizye-i gebran-ı yava mahsulun sene sitte ve semanin ve tis'a mi'e Zilka'desi'nin yirmisinden uc yıl tamamına multezim olup amili pay olan Hızır oğlu İshak meclis-i şer'-i şerifde işbu hamilu'l-kitab erbab-ı timardan Bekir Celebi b. Eymir Ali muvacehesinde ikrar ve takrir-i kelim edip Akcaşehir ve Bendereğli ve Çarşamba kadılıklarında vaki' furuht olmayan cizye-i gebran-ı yava mahsulunu bundan akdem Mustafa ve Huseyin bena Muharrem nam kimesneler dört bin akceye iltizam etmiş idi haliya mezbur Ali beş yuz akce dahi ziyade edip zikr olunan kadılıklarda vaki' furuht olmayan cizye-i gebran-ı yava mahsulunu iltizamım tahvilinden uc yıl tamamına varınca mesfur Ali'ye dort bin beş yuz akceye ber vech-i maktu' verdim dedikde mukırr-ı mezburun kelim-ı meşruhun mezbur Ali vicahen tasdik ve kabul edip vaki' hal bi't-taleb ketb olundu” (Üsküdar Kadı Sicili, H. 988).

²⁴ 86 “...bunlardan da Bolu, Çağa, Mudurnu ve Taraklıborlu şehrin temel birimi olan mahallelerden müteşekkildi. Diğer nefsi bulunanlardan Konpara ve Mengen köy durumunda olan merkezlerdi. Ve çift resmi alınırđı” (Taş, 1993a:85-86).

Ereğli’de yer alan konargöçer halk, Cemaati Yörükân-ı Horasanlı diğer adıyla “Soğanlı” cemaatidir. Ereğli nahiyesinde kışlarlar. 1519 tarihli tahrirde; 89 hane, 11 mücerred, 7 nim çift mutasarrıfı, 1 ehl-i ilm ve 2 muhassıl, 1 ama, 1 mecnun bulunur. 1569 tahririnde 150 hane kayıtlı bulunmaktadır (Taş, 1993a:98).

Ereğli kazasında 1519 senesinde 179 hane bulunur ve bunlardan 42 hanenin gayrı Müslim nüfustur. 1568 tarihli tahrirde ise hane sayısı 192 iken gayrı Müslim hane sayısı 63’tür.²⁵

Osmanlıda çift; bir çift öküz, çiftlik ve çiftlik sahibi anlamlarına gelmektedir. Çift resmi ise bir çift toprak sahibi köylü ailelerinin ödedikleri bir hane resmi olarak görünür. Defterlerde çift ve nim(yarım)-çift olarak kaydolunan kimseler, umumiyetle bir hane (aile) reisidir. Çift resmi alınan bölgeye göre farklılıklar göstermektedir. Bunun sebebi vergi alınan mahsulün verimliliğinin farklılık göstermesidir (İnalçık, 1959).

Bolu sancağında alınan çift resmi nahiyelere göre farklı miktarlarda alınmaktadır. Ereğli nahiyesinden alınan çift resmi 34 akçedir ve 1519 tarihinde Ereğli nahiyesinde; 132 çift resmi, 310 nim çift ve 797 çeyrek çift olmak üzere, 229 bac-ı bennak resmi, 110 caba bennak ve 44 bennak hanesi bulunur. 1568 tarihli tahrirde ise 48 çift resmi, 303 nim çift, 417 çeyrek, 1719 bennak hanesi bulunur. İki tahririn karşılaştırılmasında bennak ve çeyrek çift resimlerinin sayısının fazla olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda iki tarih arasında, Ereğli’de çift resminin çeşitleriyle beraber azaldığını verilen rakamlardan gözlemlemekteyiz. Anadolu’nun diğer sancaklarında da görülen bennak sayısının artması ve çift sayısının azalmasının sebebi, artan nüfusun zirai toprak ihtiyacını karşılamak ve harici toprak kazandırmaktır (Taş, 1993a:130-132).

Bolu sancağında alınan öşür miktarı; Bolu, Çağa, Mengen, Onikidivan, Kıbrıs, Yenice ve Ereğli’de 3 kiledir. Gerede, Konpara, Mudunu, Dogurga, Viranşehir, Borlu, Ulus, Yedidivan ve Hızırbeğli nahiyelerinde ise iki buçuk kiledir. Mudd veya kilede İstanbul muddu esas alınmıştır²⁶ (Taş, 1993a:134).

²⁵ “Bolu sancağında gayrı Müslim nüfusun yoğunlaştığı yerler Ereğli ve Taraklıborlu’dur (Taş, 1993a:101).

²⁶ Bir mudd 20 kiledir ve bir İstanbul kilesi 25 kilogramdır.

Ereğli’de çeltik ürünü mahsulü yapılmaktadır. 1519 tarihinde Ereğli nahiyesinden alınan pirinç öşürü 4513 iken, 1568 senesinde bu sayı 300 akçeye düşmüştü. Bu sayının düşmesinin sebebi pirinç istihsalinin zamanla azalmasıdır. Çeltiğin kabuğundan ayrılmasını sağlayan değirmenlere “dink” adı verilir. Değirmenlerden dink resmi alınır (Taş, 1993a:139).

Bolu sancağında hemen hemen her köyde değirmen bulunur. Coğrafyanın dağınık yerleşmeye müsait oluşu bu konudaki temel etkeni oluşturmaktadır. Ereğli’de bulunan değirmenlerden alınan vergi 1519 senesinde 2734, 1658 senesinde ise 4354 olarak karşımıza çıkmaktadır (Taş, 1993a:140-142).

Ereğli’de pirinç üretiminin yanı sıra bölgede yetişen diğer hububatlar, buğday(hınta), arpa(şa’ir), kapluca ve darı(erzen), alefdir. Ereğli’den alınan hububat öşürleri 1519 senesinde, buğday(hınta) 1212 kile ve 7188 akçe, arpa(şa’ir) 1742 kile ve 6673 akçe, kapluca 2768 kile ve 8199 akçe, darı(erzen) 3601 kile ve 14280 akçe, alef ise 2258 kile ve 6632 akçedir. 1568 senesinde ise, buğday 8025 kile ve 34714 akçe, arpa 2357 kile ve 1024 akçe, kapluca 1050 kile ve 5146 akçe, darı 1129 kile ve 6282 akçe, alef ise 2270 kile ve 7416 akçedir (Taş, 1993a:142-145). İki tarih karşılaştırıldığında buğday ve arpa üretiminde bir atış söz konusu iken kapluca, darı ve alef üretiminde bir azalma göze çarpmaktadır. Bunların yanında Ereğli’de ceviz, kestane, çeşitli meyveler, keten yetişir (Duran, 2015:130-150).

16.yüzyılda Bolu sancağında limana sahip olan üç iskele vardır. Bunlar Ereğli, Amasra ve Akçaşehir’dir. Ereğli ve Akçaşehir iskelelerinin vergi gelirleri senelik 5484 akçe olup padişah hasları içerisinde yer almıştır. Bu iskele merkezleri kalabalık nüfusa sahip olmadıklarından ve büyük şehir özelliği olmadığından çok büyük ticaret merkezleri değildir ve ticaret hacimleri düşüktür. Ereğli limanından İstanbul’un zahire ihtiyacı karşılanmaktadır. Aynı zamanda ileri tarihlerde Osmanlı Devletinin donanması için gemi ihtiyacını karşılandığı bölgelerden biridir (Taş, 1993a:169; Faroqhi, 1984:310-315).

İslam tarih ve medeniyetinde önemli bir hayır müessesesi olan vakıf, VIII. Yüzyılın ortalarından XIX. Yüzyılın sonlarına kadar bütün İslam ülkelerinin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında etkili olmuştur (Yediyıldız, 2012:479).

Bolu Sancağında; cami, mescid, zaviye, medrese, kervansaray, han, hamam, bedesten, kapan, çeşme gibi vakıf olarak tesis edilmiş eserler bulunmaktadır. Ereğli’de 16. yüzyılda bulunan vakıf eserleri şunlardır; 13 adet cami ve mescid, 2 adet tekke zaviye ve hangah, 2 adet köprü ve kervansaray, 1 adet türbe, 24 adet evlada ve 22 adet umumi vakıf bulunmaktadır (Taş, 1993a:178-180). Ereğli’de Göleflü köyünde 479 akçalık Hoca Yusuf’un çiftliğı vakıftır (Taş, 2005).

Ereğli’de bulunan “Ereğli Cami-i Şerifi”, 1676 akçe gelire sahip olup, birçok çiftlik ve tarlası mevcuttur. Kilise camii ise müezzini günlük üç akçe ile vazifelendirilmiştir. Orhan Bey Camisi, Orhan Bey zamanında yaptırılmış ve caminin müezzini günlük iki akçe almak üzere toplam 1117 akçelik bir gelir kasaba iskelesinin gelirlerinden vakfedilmiştir. Samakov²⁷ camii, Hacı Hasan tarafından yaptırılmış ve 7000 akçe vakfedilmiştir. Sarukaya camisi, Ereğli’de bulunan Sarıkaya köyündedir ve Sadık Şeyh tarafından yaptırılmış ve camide görevli bulunan Musa halefi adlı birine 366 akçe tayin edilmiştir (Taş, 1993a:184-188).

Ereğli’de Kara Danişmend Mescidi, Kır Divanı isimli köyde bulunur. 6 muddluk vakıf yeri olup 294 akçe geliri vardır (Taş, 1993a:195).

Bektaşoğulları zaviyesi, Ereğli’nin Belen köyünde bulunmakta ve 27 muddluk yerden 1420 akçe gelir elde edilmektedir (Taş, 1993a:200). Mustafa Seydi Zaviyesi’de Belen köyünde bulunmakta ve toplamda 2989 akçe geliri olan arazi vakfedilmiştir. Ereğli’de Firuz Ağa Hamamı bulunmaktadır (Taş, 1993a:217).

16. yüzyılda Ereğli yer adları şu şekildedir; Ereğli iskelesi, Firuzğa hamamı, Kepez divanı, Karabağlı, Karadanişmend (Kır divanı), Kaynarca çeltük nehri, Kilisecik’tir. Köy adları ise, Akçakilise, Alacakilise, Aksığırılı, Balı (Saltuk), Balı, Belen, Bölücek, Çekücü(Senger), Demirciler, Er Depeciğı, Kızılcapınar, Çanakçılar, Kebe, Kayıkaymaz, Kaymaz, Kır, Kemer, Kepez, Kozlucaviran, Küleflü, Sarıkaya, Soğanlı, Söküler, Yalı²⁸ köyleridir (BOA, 438

²⁷ Samakov, günümüzde Zonguldak’a bağılı olan Alaplı ilçesinin adıdır. Ele alınan dönemde Samakov Ereğli’ye bağılı bulunmaktadır.

²⁸ Cemaller Ballica köyleri “Yalı” köyü olarak bilinmektedir (BOA, Ereğli kazası, Bolu ., Anadolu vilayeti.; TD 438/530).

Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defterer II., 1994: 90-105; Çöpoğlu, 2008:31; Taş, 1993a; BOA, TD, 51/8, 86, 149, 157,530; BOA, TD, 438/529, 530, 531, 533, 534, 535, 536, 537).

Bolu sancağı tahrirlerinden ve mufassal icmal defterlerinden ulaşılan bilgiler üzerinde Ereğli'nin 16. Yüzyıl hakkında genel bilgilere ve sosyo-ekonomik hayata dair bilgilere ulaşmaktayız. 16. Yüzyıl tahrirleri, 17 Ve 18 yüzyılda Ereğli'de bulunan seyyahların notlarından ve arşiv kaynaklarında belirtilen mekânsal değerlendirmelerinden çalışmamızın konusu hakkında verilere ulaşmaktayız.

2.3. 17. ve 18. yüzyıllarda Karadeniz Ereğli

2.3.1. 17. ve 18. yüzyıllarda Karadeniz Ereğli'nin Tarihsel Coğrafyası

Tournefort Ereğli'yi, eski Herakleia şehrinin yıkıntılarının üstüne kurulduğunu belirtmiştir. Deniz kıyısında yer yer kare şeklinde kent surları bulunur. Ereğli'nin sütunlarla, baştabanlarla ve korunması konusunda hiçbir özen gösterilmemiş yazıtlarla karşılaşıldığından bahsetmektedir. Halen sahil şeridi boyunca bu surlardan günümüze kalan kısmını görmekteyiz (Tournefort, 2005:110-111).

23-25 Nisan 1702 tarihlerinde Ereğli'de bulunan de la Motraye, Tournefort'u destekleyecek şekilde şehrin, eski Herakleia'nın harabeleri üzerine kurulmuş olduğunu eserinde belirterek deniz tarafından dövülen kalıntıları kalmış mermer duvarları, modern şehrin her tarafında görülebilen sütun başlığı, sütun ve diğer antik eser parçaları zamanında büyüleyici bir kent olduğunu eserinde anlatmıştır. İki seyyah da eserinde şehrin kapısının nerdeyse tamamının ayakta olduğunu belirterek birbirini desteklemiştir (Motraye, 1723).

Claude Charles De Peyssonel, 1787 senesinde, Köseağzı denizinde gelmiş ve oradan Ereğli'ye geçmiştir.

“Ereğli'ye 5 mil uzaklıkta olan Köseağzı'nın kuzeybatısında, Baba Burnu (metinde Baba-Bouroun) denilen bir burun var. Burada deniz kıyısına yerleştirilmiş şaşılacak sayıda taş heykeller bulunuyor. Yöredekiler, batıl inançları sayesinde, bunların Karadeniz boyunca işledikleri suçlar yüzünden Tanrı tarafından cezalandırılıp taş haline getirilmiş Cinler olduklarına inanıyorlar.” Şeklinde anlatmıştır (Peyssonel, 1787:140-142).

“Ereğli yarı yıkık surları içinde küçük bir kent. Beş Cami, iki Han, iki hamam, iki yüz dükkân ve yaklaşık altı bin nüfus: Doğu tarafından çok güzel korunan, her büyüklükte teknenin, hatta savaş gemilerinin bile kışlayabilecekleri çok güzel bir açık limana sahip. Limanda altmış tane değişik tekne ve beş tane Tuna seyahatine uygun mavnaya saydık. Bir gümrüğü de var” (Peyssonel, 1787:140-142).

16. yüzyılda yapılan tahrir defterlerinde yer alan, Cami, Han ve hamam sayıları, 1286 (1869) tarihinde yayımlanan ilk Kastamonu Salnamesi ile karşılaştırıldığında “Ereğli” şehrinde nüfus artışını gözlemlemekteyiz. 16. yüzyılda Ereğli’de han ve hamam sayısı bir iken 19. Yüzyılda bu sayısı ikiye çıkmıştır. Nüfus artışı yönünden baktığımızda nüfus artışında büyük farklılık olarak değerlendiremeyiz. 1829 yılında taş kömürünün bulunmasıyla dönüm noktası geçiren Ereğli, 19. Yüzyılda ön plana çıkması ve Osmanlı Devleti’nde II. Mahmud ve ardından gelen 1839 Tanzimat Fermanının yayımlanması sebebiyle diğer Osmanlı şehirleri gibi Ereğli de bu değişim ve yenilik gelişmelerinden etkilenmiştir.

Kâtip Çelebi Cihannüma’sında, Ereğli’ye 20 köyü olan bir kale olarak yer vermiştir. Kalenin önünde limanı olan şehir, etrafı dağlık araziye sahip olup düzlük alanın azlığından eserinde bahsetmiştir. Kuzeyinde Hacı Baba mezarından bahseden Kâtip Çelebi buranın ziyaret mekânlarından olduğunu belirtmiştir. Ereğli’den Bendrekli olarak bahsedilen eserde, bölgenin su ihtiyacının Çile dağından geldiğini de kaleme almıştır (Kâtip Çelebi, 2010:736).

1640 senesinde Evliya Çelebi Batum ve Trabzon’a doğru seyahatinde Ereğli’ye uğrayarak, Ereğli’den bahsetmiş ve Ereğli’nin Çoban Kulesi yalçın kaya üzerine kurulan güzel bir kale olduğundan bahsetmiştir. “Kale yakınında yapanın beyaz taştan bir resmi vardır ki sanki canlıdır.” Diye bahsettiği heykeller, yabancı seyyahların bahsettiği heykeller olabilir (Yaman, 2011:4).

1680-1762 yılları arasında yaşamış Osmanlı Coğrafya bilgini olan Uluslu İbrahim Hamdi Efendi Katip Çelebi’nin verdiği bilgileri teyit ederek Ereğli hakkında daha detaylı bilgiler vermiştir.

“Kale kapısının içinde bir mahalle ve Sultan Orhan Camisi vardır ve kale kapısının dışında bayındır çarşısı, kahveleri, hamamı, çeşmeleri, iskele yakınında konuklarına han odalarına bedel odalar ve köşkerleri olup oturanlarına günde birer para kira ile verirler ve ekmeği fırını olmayıp herkes evinde ekmeği pişirip çarşıda satarlar. Çarşının batı tarafında kefer zamanında etrafı kargir duvarlı limanı var olduğundan bahsedilir. Zamanla dolup harap olmuş. Şu anda orada

tabakhane vardır ve kalenin harap duvarı karşısında çevreden taş dökme bir limanı vardır ve kalenin içinde emirlik zamanında olan bedesten vedükkânın bazı kulelerinde bahçe yapıp nergis ve başka çiçekler dikmişler. Kale kapısının dışında Müftünün evi vardır” (Uluslu İbrahim Efendi, 1940).

Güzel imar edilmiş bir kasaba olduğundan bahseden Uluslu İbrahim Efendi, bölgede kerestesi olduğunu ve bunun İstanbul'a götürüldüğünü kaleme almıştır. Bu mekanların yanı sıra,

“kaleden doğu tarafından Karadeniz'e bakan bir tepede merhum Sultan Orhan'ın hocası Seyyid Yahya Şirvani hazretlerinin evladından olup Seyyid Nasrullah Efendi Hazretlerinin kabri vardır. Bazı kimsesiz yoksul kızları varıp odalarda kalarak hizmet ederler ve bir göz yer vakıftır ve orada Karadeniz Boğazında olduğu gibi bir fener olup gemilere hata gelmesin diye geceleri ışık yakılır. Halk arasında Hacıibaba türbesi diye ziyaret ederler.”

Hacıibaba türbesi arşiv belgelerinde karşımıza Hacıibaba tekkesi olarak çıkmaktadır.

Yabancı ve yerli seyyahlar eserlerinde, Ereğli ile ilgili yer alan mekânsal bilgiler genel anlamda benzerlik göstermektedir.

Katip Çelebi Ereğli'de yirmi köyden bahsetmektedir. 16. yüzyıl tahrirlerinde bu sayı yirmi beştir (BOA, 438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri, 1994:52). 19. Yüzyılda Ereğli'de bulunan köy sayısı yüz kırk sekizdir (Önal, 2011:495; Duran, 2015).

Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgelerine baktığımızda, 17 ve 18. yüzyıl karşımıza çıkan yer adları ise şu şekildedir;

Ereğli limanı yakınlarında Hacıibaba tekkesi (BOA, AE.SAMD.III., Dosya No:37, Gömlek No:3517, H. 1123),

Türkman-ı Alacagelin karyesi(BOA, AE.SAMD.III., Dosya No:191, Gömlek No:18427, H. 1135),

Aydınlar karyesi (BOA, AE.SAMD.III., Dosya No:60, Gömlek No:6013, H. 1120),

Kebe Divanı(BOA, AE.SMMD.IV., Dosya No:78, Gömlek No:9177, H. 1099),

Türkman Nahiyesi(BOA, AE.SMMD.IV, Dosya No:97, Gömlek No:11394, H. 1090),

İnebeş Çiftliği(BOA, AE.SMMD.IV., Dosya No:38, Gömlek No:4410, H. 1091),

Bulucak Divanı (BOA, C.EV., Dosya No:208, Gömlek No:10385, H. 1133),

Kaymas karyesi(BOA, AE.SMST.II., Dosya No:5, Gömlek No:401, H.1112),

Suku civarı olarak geçen bölge (BOA, C.MF., Dosya No:167, Gömlek No:8313, H.1189),

Aksıgırlı Karyesi(BOA, AE.SMHD.I., Dosya No:85, Gömlek No:5771, H. 1152),

Seküler karyesi(BOA, İE.EV., Dosya No:20, Gömlek No:2359, H. 1091)gibi köy adları, çiftlik ve divan isimlerine ulaşılmıştır.

Belirtilen isimlerin geneli 16. yüzyıl tahrirleriyle aynıdır.

Ereğli Batı Karadeniz kıyısında yer alması sebebiyle önemli bir konumdadır. 17. ve 18. yüzyıllardaki coğrafi yapı 16. yüzyıl tahrirleri ve 19. Yüzyılda Bolu ve Kastamonu salnameleri ile benzerlik göstermektedir. Ereğli için dönüm noktası 19. yüzyılda taş kömürünün bulunmasıdır.

2.3.2. Karadeniz Ereğli'nin İdari Yapısı

Osmanlı taşra teşkilatı, klasik dönemde hiyerarşik bir düzende oluşturularak merkezi otoritesini güçlendirmiştir. İdari taksimlerde bulunarak, en büyük birim olarak eyalet yer alırken eyaletleri sancaklar, sancakları kazalar ve kazaları da köyler takip eder. Taşrada en yetkili görevlide bu sıraya göre gerçekleşir. Taşra yönetiminde, Eyaletbeyi/Beylerbeyi, Sancakbeyi idari yönetim birimlerinin başını oluştururken, kadılar ve muhızlılar hukuk işleri ile ilgilenirken, Subaşlıları ve Asesbaşlıları ise şehirlerin güvenlik işleri ile ilgilenir.

16. Yüzyılın sonundan itibaren Osmanlıda idari, iktisadi ve askeri alanda değişimler meydana gelmiştir. Taşrada, tımar sistemi bozulmaya başlamış ve bu durum tımarlı sipahilerin önemini azaltmıştır. Sancakbeyleri de bu durumdan olumsuz etkilenecek, klasik dönemdeki önemini kaybetmeye başlamıştır. Osmanlı, artık klasik dönemden çıkmaya başlamış ve yeni uygulamaların olduğu bir döneme girmiştir. Sancakların arpalık olarak verilmeye başlanmış olması ve arpalık olarak verilen sancakları ise mütesellimler yönetmeye başlanması bu durumun somut örneğidir.

Osmanlı devleti için 18. Yüzyıl bir dönüm noktası konumundadır. Yeni yapılanmaların en belirgin şekilde görüldüğü bu dönem; klasik dönem ile Tanzimat arasında kalmış olduğundan bu dönemi değerlendirmek oldukça güçtür. Gelenekten kopmaların olduğu gibi yeniliklerin temellerinin atıldığı bir dönemdir.

Karadeniz Ereğli, Osmanlı döneminde Bolu Sancağına bağlı nahiyelerden biridir. İdari yönetim birimi olarak karşımıza kadı veya kadı naibi çıkmaktadır. Kadıların asıl görevi insanlar arasında meydana gelen hukuki ihtilafları sonuçlandırmak, hukuka aykırı davranışların cezasını hükme bağlamak, verdikleri hüküm ve cezaları icra ve infaz etmektir. Bunların yanında kadılara dini (imam-hatiplik gibi), mali, idari, beledi eğitim öğretim alanlarında görevleri bulunmaktadır (Atar, 2001:66).

Bolu sancağına bağlı bir nahiye konumunda olan Ereğli'yi kadı veya kadı naibi yönetmektedir. Ele aldığımız dönemde arşiv belgelerinde karşımıza çıkan kadı yada kadı naibleri;

Tablo 2.1: Ereğli’de Yer Alan Kadı ve Naib İsimleri

Tarih	Kadı	Naib
H.1027(1617-18)	Mevlana Ahmed	
H.1056(1646-47)	Mehmed	
H.1073(1662-63)	Mevlana Abdulmuhsin	
H.1087(1676-77)	Şaban Efendi	
H.1089(1678-79)	Musa	
H.1106(1694-95)		Mehmed Salih
H.1107(1694-95)	Mustafa Efendi	
H.1108(1695-96)	Ömer	
H.1109(1697-98)	Ali Efendi Mevlana Receb	
H.1110(1698-99)	Fazlullah Efendi	
H.1112(1700-1)		Mehmed Efendi
H.1123(1711-11)		-İsmail -Yahya
H.1128(1716-17)		Hasan
H.1185(1745-46)		Hasan Efendi
H.1194(1780)		Süleyman
H.1198(1784)		Mehmed Raşid
H.1207(1793-93)		Resül

Kaynak: BOA, AE.SABH.I., Dosya no.122, Gömlek no.8279., H.1194.; BOA, AE.SMST.III., Dosya no.16, Gömlek no.1039., H.1185; BOA, AE.SABH.I., Dosya no.165, Gömlek no.11087., H.1198.; BOA, İE.ADL., Dosya no.12, Gömlek no.816., H.1128.; BOA, İE.EV., Dosya no.37, Gömlek no.4307., H1112.; BOA, İE.ML., Dosya no.62, Gömlek no.5810., H.1108.

Bolu sancağına bağlı konumda olan Ereğli’de en aktif idari birim kadı ya da kadı naipliğidir. Belgelerden ulaşılan tarihlere bakıldığında en erken tarihli kadı 1617-18 tarihinde karşımıza çıkan Mevlana Ahmed’dir. Kronolojik sırayla ulaştığımız dönem aralığı ise 1676 ile 1700 arasındadır. Yaklaşık 30 yıl kadar olan dönem kadı yada kadı naibi isimleri hakkında bilgiye ulaşılmıştır. Ancak bu dönem öncesi yada sonrası için ulaşılan kadı yada naib isimleri azdır. Daha öncesinde çalışılan dönem azlığından dolayı arşiv kaynaklarının sınırlı

olmasından kaynaklanan bir eksiklik olabilir. Ulaştığımız kadı ve naib isimlerine bakıldığında karşımıza çıkmakta olan bir diğer sonuç, 1700 tarihinden itibaren ulaşılan idari birim genellikle kadı naibliğidir. Tabloda yer alan 1617 tarihinden 1700 tarihine kadar olan dönemde sadece genellikle kadı bulunurken, sonrasında ise naibler ön plana çıkmaktadır. Naib genel anlamı ile kadı yardımcısıdır. Kadılar 18. Yüzyıldan sonra Ereğli'ye naiblerini göndermektedir.

18. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin siyasi, idari, askeri, ekonomik ve sosyal hayat ile ilgili değişimlerin belirgin olduğu bir dönem olması sebebiyle, bu dönemde Ereğli'de kadınların kendileri yerine naiblerini göndermesi 18. Yüzyıl için olağan bir durumdur.

Ereğli kadı ya da kadı naipliği görevinde bulunan kişilerin; atanmalarına, hangi rütbeden ve makamdan kişilere verildiği bilgisine arşiv kaynaklarından ulaşılamamıştır. Arşiv belgesinden ulaşan kişi isimlerine, gönderilen hüccet, ilam türü belgelerden ulaşılmıştır.

18. Yüzyıl Osmanlı devletinde ayanlar çağı olarak geçer. Bu durum Ereğli için de geçerlidir. Ereğli'de de ayanlar yer almaktadır, ancak aktif olduğu dönem 19. Yüzyılda yer almaktadır Ereğli'de en çok karşımıza çıkan en etken ayan Ali Molla'dır (BOA, HAT, Dosya no.509,Gömlek no.25014., H.1126).

17. ve 18. yüzyıllarda arşiv kaynaklarına yansıyan ayan ya da mütesellim ismine rastlanmamıştır. Ayanlığın aktif olduğu dönem 19. Yüzyıla denk gelmektedir. Ereğli'de bulunan ayanlar tersane üzerinden güç kazanmaktadır. Tersane Ereğli için önemli bir noktadadır.

Tersane, Ereğli için geçim kaynağı, meslek gruplarında sosyal hayata yön vermesi yönünden önemlidir. Devlet yazışmaları tersane alanında daha çok yoğunlaşmıştır. Gümrük emini kadı ya da kadı naibi üzerinden yazışmalar yer almaktadır.

2.3.3. Karadeniz Ereğli’de Sosyal Hayat

Şehirler, sosyal ve ekonomik bakımdan Osmanlı toplumunun en canlı merkezleridir. Şehirler Pazar yerleri, dini ve şehrin idari merkezlerini oluştururlar. Özellikle suyun bulunduğu yerlerde kurulan şehirler önemli yer tutmaktadır (Faroqhi, 2006:700).

Ereğli Karadeniz’in kuzeybatı yönünde bir sahil şehridir. Ereğli’nin kimliğini oluşturan özellik deniz kenarında olmasıdır. Ereğli Osmanlı döneminde Bender-Ereğli olarak anılır. Bender, genel anlamı ile iskele anlamına gelmektedir ve Karadeniz Ereğli Osmanlı döneminde Bendereğli olarak bilinmektedir.

Bir şehrin sosyal hayatını belirleyen yapılar vardır. Coğrafi konum başta olmak üzere, merkezi yönetimle şehir arasındaki bağlantı, ekonomik yapısını belirleyen unsurlar, nüfus, vergilendirme sistem, dini ve kültürel yapı etkilidir. Bu çerçevede şehrin karakteri oturmaktadır.

Bendereğli’nin İstanbul’a yakın olması sebebiyle, Anadolu’dan gelen zahirelerin Bendereğli’den İstanbul’a gönderilirdi. Bu durum özellikle savaş döneminde gerçekleşmektedir. Çünkü Ereğli İstanbul’a yakın konumdadır ve güvenliğini ve denetimini sağlamak açısından avantajlıdır (Özkaya, 2010:333).²⁹

Osmanlı’da şehir merkezlerinde hem sosyal hayatı yönlendiren hem de sanayi-iç ticaret kesimi belirleyen esnaf birlikleri ya da ahi teşkilatı halinde teşkilatlandırılmıştır. Bu birlikler fütüvvet ve ahilik ilke ve kurumlarından kaynaklanan Selçuklu esnaf birliklerinin devamıdır. Şehirli halkın önemli bir kesimini oluşturan esnaf; temelinde kahramanlık, cömertlik, namusluluk, hizmet, sosyal dayanışma ve fütüvvet içerisinde çalışmaktadır. Yabancı tacirler sadece toptancılık yapabilmektedirler.

Şehrin sanat ve ticaret kesimini hanlar ve esnaf çarşıları belirler. Buraları tespit ettiğimizde şehrin ticari faaliyetlerinin nerelerde toplandığı bilgisine ulaşırız. (Ergenç, 1995:8) Bedesten; olarak adlandırdığımız mekânlar, hisarın dış

²⁹ “Bolu voyvodası Serturna İbrahim Ağa tarafından gönderilen belgelerde, 1787 senesinde Bolu sancağındaki kazalardan 22.500 kile un ve 45.000 kile arpanın toplanıp, Bartın, Bendereğli iskelelerine nakledilip ambara konulduğu ve Bolu voyvodası zahire sahiplerine ödemek için sekiz bin kuruş göndermiş ve devamını sonra göndereceğini duyurmuştur” (Özkaya, 2010:333).

duvarının güney-doğu kıyısında ve Atpazarı denilen yerdedir (Ergenç, 1980: 89). Ereğli bedesten yapısını bulundurmaktadır.

Bir şehirde dini ve sosyal hayata dair değerlendirme yapabileceğimiz mekânsal binalar, yerler bulunmaktadır. Osmanlı şehri için bakıldığında dini yapının temelinde bulunması en temel mimari yapı camidir. Cami bulunan yerde dini eğitim kurumu olan medrese bulunur.

Osmanlı şehrinde yapısında bulunan unsurlar arasında; han, hamam, dükkânlar, bedesten ve pazar yer almaktadır. 1701 yılında Ereğli’de bulunan Peyssonel’in verdiği bilgiler ışığında Ereğli’de yer alan yapılar; beş Cami, iki Han, iki hamam, iki yüz dükkân bulunur ve yaklaşık altı bin nüfusa sahiptir (Peyssonel, 1787:140-142).

Kale kapısı dışında bayındır çarşısı, kahveleri, bir hamamı, çeşmeleri, iskele yakınında konuklar için konuk odaları için günlük kiraya verilen bedel ve köşk odaları vardır. Ekmek fırını yoktur, bölge halkı ekmeği ihtiyacını kendisi karşılamaktadır. Osmanlı şehir özelliklerinde bulunan bedesten de mevcuttur (Uluslu İbrahim Efendi). 17. Yüzyıl sonlarında Ereğli’de ekmeği fırını bulunmamaktadır. Halk ekmeği ihtiyacını kendi yaparak karşılamaktadır. Ancak, 19. Yüzyıla gelindiğinde Ereğli’de fırın sayısı Kastamonu ve Bolu sancağı salnamelerinde 25’tir (Duran, 2015; Önal, 2011). 19. yüzyılda Ereğli’de fırınların bulunması, nüfus artışı ve şehirleşme oranının hızlanması olarak yorumlanabilir. Gerek 19. yüzyıl Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu siyasi durum, gerek 1829 senesinde Ereğli’de taş kömürünün bulunup Ereğli’de yeni bir dönemin başlaması Ereğli şehir yapısında gelişmelere yol açmıştır.

Ereğli, genel Osmanlı şehri özelliklerini, şehrin mekânsal ve mimari yapısını bünyesinde bulundurur.

İslam tarih ve medeniyetinde önemli bir hayır müessesesi olan vakıf, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında etkili olmuştur (Yediyıldız, 2012:479). Vakıf kurumunun, toplumsal yardımlaşma ve dayanışmaya önemli katkıları bulunmuştur. İslam tarih ve medeniyetlerinde önemli bir hayır müessesesi olan vakıflar, VIII. Yüzyılın ortalarından XIX. Yüzyılın sonlarına kadar bütün, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi hayata önemli katkılarda bulunmuş bir kurumdur.

Vakıf, insanla beraber mevcut olan karşılıklı dayanışma ve başkasına iyilik yapma duygusunu, hukukî statüye kavuşturan ve ona süreklilik kavramı sağlayan, milletlerin sahip bulunduğu manevî güç ve değerlerin tanımlanmasına yardımcı tüzel kişiliğe sahip demokratik, sivil bir toplum kuruluşudur (Öztürk, 1991:798). Bu bağlamda, vakıflar, şehir halkının ihtiyaçlarının karşılanması ve örgütlenmesi bakımından vakıflar toplumsal dayanışmayı sağlamaktadır (Öz, 2006:60).

1680 senesinde Bolu sancağının Bendereğli kazasında Samakov nahiyesinin Seküler karyesinde vaki Vakf-ı Seraceddin mezraasının tevcihine dair Samakov Naibi Ali Efendi'nin arzda bulunulmuştur.³⁰

Vakıflar diğer Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi Ereğli'de de mevcuttur ve vakıf eserlerini bünyesinde barındırır. Camii, türbe, han, hamam, hangah, bedesten gibi sosyal hayatın izlerini taşıyan mimari öğeler bulunmaktadır.

Ereğli'nin sosyal hayatı belirleyen en temel unsur denizcilik faaliyetleri, gemi inşasıdır. Şehir merkezi, gemicilik meslek grupları üzerine yoğunlaşmıştır.

Bölge halkının gemi ve tersane yapımı ile ilgili iş kolları dışında bölgede diğer meslek grupları ve tarım faaliyetleri de yer almaktadır. Motraye eserinde, Ereğli meslek gruplarında pirinç dökümcüsü ve Yunan kuyumculardan bahsetmektedir. Gümrük mukataası emini, camii müezzini ve hatipler yer alır (Motraye, 1723:229-230).

Ereğli deniz ve denizcilik faaliyetleri üzerine yoğunlaşsa da bölgede tarım ve yarımsal üretim yapılmaktadır. 17. ve 18. yüzyıllarda Ereğli'de yetişen toprak ürünleri; buğday, arpa, yulaf, darı, mısır, çavdar, kaplıca, keten, ceviz, fasulye, üzüm, nar kestane, incir, elma, armut gibi meyvelerdir (Duran, 2015:142; Önal, 2011).

³⁰ “Der-i devlet mekan arz-ı da’i kimesneye buyurdum ki Bolu sancağına tabi’ Bendereğli kazasına Samakov nahiyesinde Seküler nam karyede vaki’ Seraceddin mezrasının dimekle ma’ruf mezraaya evladiyet ve meşrutiyet üzere yevm-i nim akçe ile mutasarrıf olan İbrahim ve Recep fevt olub yerlerine hali muteaalik olmağın yerlerine yeni müteveffıyan merkumanından oğulları Şa’ban ve Ramazan her vechle mahal-i müstehak oğulları olmağın mezra-i merkum vazife-i mersum ile mezkuran dailerü üzerlerine tevcih olub yedlerine berat-ı şerif-i alişan sadaka ve ihsan buyurulmak ricasına paye-i serir mu’addel arz-u inha olundu” (BOA, İE.EV., Dosya no.20, Gömlek no.2359, H.1091).

2.3.3.1. Karadeniz Ereğli’de Rumlar

15. yüzyılda Ereğli nüfusunun çoğu Rum’lardan oluşsa da Türk nüfusunun da ciddi şekilde varlığı bulunmaktadır (Clavijo, 1993:64-65). Ereğli 1568 tahririnde; 150 hane, 40 mücerred, 58 muaf Müslim ve yine 42 hane gayrı Müslim nüfusa sahiptir. 1806 senesinde Ereğli’de bulunan Jaubert, bu tarihte Ereğli nüfusunun yaklaşık beş bin kişiden oluştuğunu ve bölge halkının çoğunlukla Türklerden oluştuğunu belirtmiştir (Jaubert, 1821:411). 1895 yılına gelindiğinde ise Ereğli’nin nüfusu 40.650’ye ulaşmıştır ve bu nüfusun üçte biri Rumlardan oluşmaktadır (Taş, 1993a:53). Kayseri ve Konya civarından göç eden Rum ve Ermeniler ticarete önemli bir konuma gelmişlerdir (Hançer, 2010:10).

Bolu ve Kastamonu vilayet salnamelerine ve temettuat defterlerine bakıldığında da Rum nüfusunun 19. Yüzyılda varlığını görmekteyiz. 1844 senesinde Ereğli’nin Rum bölgesi olan Rumiyan Mahallesi 59 hanedir (Hançer, 2010:23).

Türk hâkimiyeti öncesinde Ereğli kültürel yapısı Rum kültürü ve dini yapısı etkisi altındadır.16. yüzyılda yapılan tahrirler, 18. Yüzyılda cizye defterleri ve 19. Yüzyıl salnameleri ve arşiv kaynaklarından ulaşılan bilgiler ışığında bu kültürün yansması görülmektedir. Bolu sancağında gayrı Müslim nüfusun yoğunlaştığı yerler Ereğli ve Taraklıborlu’dur.

16. Yüzyılda Ereğli’de kilise tahrir kayıtlarında yer almamaktadır. Türkler bölgeye gelmeden Rum hâkimiyetinde bulunmasından dolayı Ereğli’de kilise’nin yer alması olağan bir durumdur. Ancak bölgede Osmanlı hâkimiyeti başladığında Ereğli’de yer alan kiliseler camiye dönüştürülmüştür. Hagia Sophia (Ayasofya) adlı eski bir Bizans kilisesi büyük bir tadilatla camiye çevrilmiş ve Orhan Cami adı verilmiştir. Halen kullanılan bu cami günümüzde Orta Cami olarak anılmaktadır. Çelikel Camii de Önceleri kilise olan camilerden bir diğeridir. Kilise camisini de bu konu başlığında görmekteyiz.

Ereğli yer adlarında; Kilisecik, Alacakilise, Akçakilise, Rumiyan Mahallesi gibi isimlerden de bu yansmaları görmekteyiz. Bunun yanı sıra; Tournefort Ereğli seyahatinde, Lykus’un durgun sularının kokuştığı bataklığa kadar olan yöreyi rastgele dolaşmıştır. Lykus olarak bahsedilen kasaba günümüzde Gülüç

mahallesidir. 1701 tarihinde Ereğli'nin güneybatısındaki hane sayısını, 250 Türk ve 40 Rum ev belirtmiştir. Tournefort seyahatnamesinde, Ereğli'de bulunan Rum halkının ziyareti esnasında Paskalyalarını kutladığını ve kutlama sırasında daha çok içmek için kadıya para verdiklerini görmekteyiz. (Tournefort) 1844 senesinde Ereğli'nin Rum bölgesi olan Rumiyan Mahallesi 59 hanedir (Hançer, 2010:23).

16. yüzyıl tahrirleri, 18. yüzyıl cizye defterleri ve 19. yüzyıl salnameleri temettuat defterleri karşılaştırıldığında Ereğli'de Rum nüfusu varlığını korumuştur. Tournefort seyahatnamesinde Rumların paskalya kutlamalarından bahsetmektedir. Rumların dini bayramlarını kutlamalarından, Ereğli Rum halkının inançlarını yaşadığını görmekteyiz. Rumlar paskalya kutlamalarını yapmaları, Ereğli'de etnik ve dini yapılarını koruduklarını ve inanç özgürlüğü olduğunu gösterir.

Ereğli nüfus yapısına baktığımızda bünyesinde Rumlar da yer almaktadır. Rumların dini yapılarını yaşamakta olduğunu seyyahların eserlerinden ulaşılmaktadır.

Rumlar ile Türkler arasındaki davalara da arşiv belgelerinden ulaşılmaktadır. Bu bağlamda Dimitri ile ahaliden bir kişi arasındaki borç meselesinin çözümü ile ilgili emir yazılmıştır.

1605 senesinde, Bendereğli kazası sakinlerinden olan Dimitri ile ahaliden bir kişi ile üç bin akçelik borç meselesinin şer' ile çözülmesi emredilmiştir (BOA, AE.SAMD.I., Dosya no.7, Gömlek no.666, H.1014).

Rumlar ereğlide varlığını Cumhuriyet dönemine kadar devam ettirmiştir. Ancak, Cumhuriyet'in ilanından sonra Ereğli'de hızlı bir değişim baş göstermiştir.1923 yılında Lozan Antlaşması gereğince Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi neticesinde Ereğli'deki Rum ve Ermeniler bölgeyi terk etmişlerdir (Hançer, 2010:13).

2.3.4. Karadeniz Ereğli’de Eşkîyalık Hareketleri

Osmanlı Devletini 17. Yüzyılda en çok uğraştıran konulardan biri eşkıyalık faaliyetleridir. Anadolu’nun çeşitli yerlerinde 17. ve 18. yüzyıllarda eşkıyalık hareketleri artmıştır. Merkezden,

“Kadırlara ve valilere halkı korumaları konusunda pek çok ferman yollanmıştır. Adalet fermanı adı ile yollanan bu fermanların dışında, valilerin gönderdikleri adalet buyrultuları da halkı korumayı sağlayamamıştır. Adalet fermanlarının bir kısmı doğrudan ehl-i şer’ mensuplarına ve bunların yolsuzluk hareketlerini önlemeye, bir kısmı da bütün devlet görevlilerine ve yolsuzluklarına yöneliktir. XVII. yüzyılda da mevcut olan adalet fermanlarının sayısının XVIII. yüzyılda çok fazla artmış olması, yolsuzlukların boyutunun artması ile ilgilidir” (Özkaya; 2002:1267).

16. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Avrupa’da ve Osmanlı İmparatorluğu’nun da değişimi ve dönüşümü, askeri düzenden toprak idaresine, vergi toplama usullerine kadar pek çok sahada değişime ve dönüşüme neden olan olaylarla yakından ilgilidir (Acun, 2002:1275).

17 ve 18. yüzyıllarda Anadolu’da eşkıyalık hareketleri artmıştır. Bunun üzerine merkezden eşkıyalık hareketlerinin olduğu kazalara fermanlar gönderilerek eşkıyalık hareketlerinin önüne geçmek istenmiştir. Özellikle mühimme kayıtlarında eşkıyalık hareketleri üzerine çok sayıda hüküm bulunmaktadır.

Mühimme defteri kayıtlarında yer alan Bendereğli ile ilgili hükümlerin genel içeriği sefer eşkıyalık hareketlerine karşı alınan önlemler ve hükümler yer almaktadır.

1617 tarihli 82 Numaralı Mühimme defterinde, “Bolu Sancağı Beyi Muhammed Gölpararı, Bendereğli ve Samakov’da ortaya çıkan ehl-i fesadı teftis etmek istediğinde, ahâlînin mirîye tavuk verdiklerini. Ve sancakbeylerinin kendileriyle alâkalarının kalmadığını bahane ederek eşkıyayı teftis ettirmek istemedikleri bildirildiğinden, bu gibi bahanelere meydan verilmemesi ve söz konusu eşkıyanın ele geçirilerek teftis edilip suçlu olanların haklarından gelinmesi” (82 Numaralı Mühimme, 2000:10).

1636-1638 tarihli 88 Numaralı Mühimme defterindeki hükümde hükümde, “Bolu sancagına mutasarrıf olan (bos) ve Bolı ve Bendereğli ve Devrek kadılarına:

Bolu, Benderegli ve Devrek vilayetlerinde ortaya çıkan ve ahaliyi çeşitle zulümler yapan suhtevan eskıyasının yakalanması, serle hakkında lazım gelenin yapılması” yer almaktadır (Kaytaz, 2006:67).³¹

1646 tarihli Mühimme defterinde yer alan hükümde, Yeniçeri Mahmud Karasipahioğlu, Şeyh Mehemed ve Halil isimli kişilerin devlet görevlilerine karşı gerçek dışı suçlamaları, ahaliden haksız yere para almaları ve tüccarların küfür edip, gümrük mallarına el koymaları konusunda görevlerini yapmaları yer almaktadır (91 Numaralı Mühimme Defteri, 2015:179).³²

1657 senesinde Bolu ve Benderegli kadısına ve Bolu Mütesellimine, Baldırıkuru Osman, Abdulkerim oğlu, Maryol Cafer Reis, Yanık Osman ve İncekara Ahmed adlı eşkiyaların yakalanarak gerekli cezanın verilmesi hakkında hüküm verilmiştir (Yıldız, 2005:15).³³

2.3.5. Kazak saldırıları ve Yeniçeriler

1654 yılında Ereğli Rusya’da Don nehri civarında yaşayan Zaparog Kazakları’nın saldırısına uğramıştır. 1652’de Rumeli sahilinde Balcık adlı bir kasabayı yağmalayan Don Kazakları daha sonra Misivri, Şile ve Terkos civarına

³¹ “Siz ki kâdîlarsız Südde-i sa’âdet’üme mektûblar gönderüp hâliyâ taht-ı kazânuzda sùhtevân eskıyâsı zuhûr eyleyüp üç yirde cem’iyyetleri olup re’âyâ ve berâyâ ve sâir ahâlî-i vilâyetden (...) akçesi nâmıyla yigirmiser bin ve otuzar bin cem’ eyledüklerinden mâ’adâ zu’amâdan ba’zılarının ogulların çeküp tугyân ve fesâd ve te’addî ve tecâvüz üzre oldukları arz eyledükleri ecilden sen ki mîr-i mîrân-ı mûmâ ileyhsin ve ol makûle zuhûr iden eskıyâyı ahz ve bâ’is-i fesâd olanların ser’le haklarında lâzım geleni icra eylemen bâbında fermân-ı âlfsânım sâdır olmusdur” (Kaytaz, 2006:67).

³² “Benderegli kadısına ve Bolu mütesellimine hüküm ki

Benderegli ahalişi ve tüccar tayifesi arz-ı hal idüb; “Benderegli İskelesi’ nefüruht-ı memnu olmayan ba’zımata-iğetirüb ve götürüb ve kanun üzere resm-i gümrüklerin eda idüb aherden müdahale olunmaz iken, haliya kasaba-i Benderegli’den Yeniçeri Mahmud ve Karasipahioğlu Şeyh Mehemed ve Halil nam kimesneler kendü hallerinde olmayub daima kadı ve naib ve sübaşı ve voyvoda ve tekalif cem’ına me’mur olanların yanlarına varub fukaraya hilaf-ıvaki ba’zı mevadd isnad vegamz edüp gayr-ı hakkın akçaların alub ve aldırub ve ilmesalihi ve medhalleri olmayan hususlara karuşup ve gelen ümanaya beratlar ve şart-ı iltizizamları mucebince zabtetmeğe komayup gümrük ve kasabiye ve basdırma eminlerinden kendüleri kesüm ile alup” (91 Numaralı Mühimme Defteri, 2015:179).

³³ “Benderegli kadısına mektub gönderüb kaza-i mezburaya tabi’ Özengünü nam karyede Osman meclis-i şer’a varub yine karye-i mezburadan Baldırıkuru Osman ve Hisarönü kazasına tabi’ Çatalağzı nam karyede Abdulkerim oğlu ve Gölpazarı Kazasında sakin Maryol Ca’fer Reis ve Çeharşenbe kazasında Yanık nam karyede sakin Yanık Hasan ve İncekara Ahmed nam sakiler hevalarına tabi’ birkaç nefer eşkiya ile mezbur Osman’ın evin basıp hizmetkarını mecruh ve kendüsinekayd-u bend ve iki yüz yirmi beş guruşluk emval ve erzakın nehb-ü garet idüb bunun emsali zulm-ü te’addilerinin nihayeti olmaduğun bildirmekle şer’le haklarından gelinmek için yazılmıştır” (BOA, A.DVNSMHM.d., Dosya no. 91, Gömlek no.293, H.1056).

da saldırmışlardır. Osmanlı'nın karşılık vermesiyle sona eren Don Kazakları'nın saldırısı, 1654'de bu kez Ereğli ve Varna kıyılarında baş göstermiştir.

Osmanlı donanmasının Akdeniz'de bulunduğu sırada Kazaklar'ın Karadeniz'in sol ve sağ sahillerinde Ereğli'ye saldırması üzerine ve başka savaş gemisi olmadığı için birkaç Üsküdar gemisi alelacele techîz edildi ve içine yeniçeri neferleri bindirilerek Sevündük kedhudâsı Mahmud Paşa kumandasında Ereğli'ye varmak üzere yola çıkıldı (Hammer, c.10:231).

Naima Kazak saldırılarını şu şekilde anlatmıştır,

“Ten kazağı Karadeniz'e çıkıp Ereğli ve Varna misüllü sefine bulunmamakla dokundukları haberi gelmekle tersanede hazır sefine bulunmamakla birkaç pare Üsküdar kayıklarına Yeniçeri doldurulup Karaman'dan ma'zulen İstanbul'a gelip bez-i mal ile hadım karındaşı muhasamasından ve ma'fuv olan Sevündük Kethüdası Mahmud Paşa bu kayıklara serdar olup Karadeniz'e gönderildi. Kazaklar Balçık hududuna ta'arruz ettikte Silistre'den Sivayuş Paşa bizzat seğirdip karaya çıkan küffarı basıp bir şakiya ile bir mikdar kafir tutup bakayası deryaya firar ettiler. Sivayuş Paşa tutulan küffarı Asitane'ye gönderip küreğe verildi” (Naima, 2007:1530).

Mahmud Paşa Ereğli sahiline vardı ve Kazak saldırısını engelledi. Ancak bölge halkı yeniçerilerin zulmünü görünce Kazakları arar olmuştur.

“Mahmud Paşa kayıkları olan Yeniçeriler ile Ereğli'ye varıp sevahilde olan kasabat u kura halkına bir nev'a muamele ve nevaziş buyurdular ki, “Bre meded! Kazak gelsin anların gelmesine ve garetine razı olduk” deyü ümmet-i Muhammed feryad edip tamam yalılarda lan yerleri haklayıp yine kıyı sıra geldiler” (Naima, 2007:1530).

Bölge halkı yukarıda belirtildiği gibi yeniçerilerin zulümlerinden dolayı ve edepsizliklerinden dolayı Kazaklara rahmet okuyacak dereceye gelmişlerdir (Uzuncarşılı, 1994a:157).

3. 17. VE 18. YÜZYILLARDA KARADENİZ EREĞLİ'NİN EKONOMİK YAPISI

3.1. Karadeniz Ereğli'nin Ekonomik Yapısı

Osmanlı, şehir merkezlerinde ticaret faaliyetleri aktif olarak yapılmaktadır. Şehrin ana unsurları vardır. Bunların başında çarşı ve çarşı bünyesinde bulunan çeşitli mekanlar vardır.

“Çarşı denildiğinde, kent içinde alışverişin yapıldığı, her dönem canlı ve göz alıcı mekanlar akla gelmektedir. Osmanlı döneminde, kentin çarşısı veya daha genel bir anlamda kentin ticari merkezi, genellikle tek bir bölge olup, bedesten, han ve arastalardan oluşmaktaydı Buralarda çeşitli nitelikte imalat ve ticaret bir arada bulunabilmekte, alışverişte perakende ve toptan satış görülebilmekteydi. Ticari yapıların haricinde, çarşı bölgesinde çarşının büyüklüğüne göre değişen sayıda cami ve hamam yapısı da bulunuyordu. Ayrıca, yapılı çevrenin yanı sıra, kentin ticaret merkezinin yakınında pazar ve panayır alanları da kurulmaktaydı. Pazarlar, haftanın belirli günü genellikle yiyecek maddelerinin veya hayvanların satıldığı alanlardı. Böylece kentin çarşısı, kadın erkek, genç-yaşlı, köylü-kentli, müslim-gayrimüslim her tür insanın uğradığı ve her tür ihtiyacını karşıladığı mekanları teşkil etmektedir” (Akar, 2009:267).

Uluslu İbrahim Efendi Ereğli şehrinde, Sultan Orhan Camisi varlığından bahsetmiş ve kale kapısının dışında bayındır çarşısı, kahveleri, hamamı, çeşmeleri, iskele yakınında konuklarına han odalarına bedel odalar ve köşkleri olup oturanlarına günde birer para kira ile verirler ve ekmekçi fırını olmayıp herkes evinde ekmek pişirip çarşıda sattıklarını anlatmıştır. Peyssonnel eserinde 18. yüzyılında, Ereğli'de iki han ve iki yüz dükkân bulunduğunu kaydetmiştir.

Ereğli kasabası, büyük ticari merkezlere uzak olmasına ve ticaret yollarının üzerinde olmamasına rağmen kırsal bir ekonomiden daha fazla kentsel bir ekonomi ve sosyal doku özelliklerini barındırmaktadır. Bu çerçevede deniz kıyısında yer alan Ereğli'de tersaneciliğin gelişmiş olmasının sonuçları görülmektedir (Hançer, 2010:32).

Şehir merkezinde ticari faaliyetler, denizcilik, gemi yapımı gibi faaliyetlerle ekonomik hayattan yansımaları görmekteyiz. Denizcilik ve gemi yapımı ile ilgili meslekler şehir merkezinde yoğunlaşmış ve şehir merkezinin ekonomik ve sosyal yapısının önemli bir kısmını oluşturmuştur.

Temettuat çalışmaları ışığında kaza merkezinde yer alan meslek türleri şu şekildedir; abacı, ağdacı, amele, amelmede, akdat, attar, bakkal, balıkçı bekçi,

berber, bıçakçı, boyacı, börekçi, burgucu, çerçi, çıkırıkçı, çıracı, çilingir, debbağ, değirmenci, demirci, dikici, duhancı, duvarcı, dülger, ekmekçi, eskici, fırıncı, gemici, halatçı, hallac, hamal, hatip, helvacı, hizmetkar, imam, kapudan, kahveci, kalafatı, kalaycı, katırcı, katip, keresteci, kundakçı, kuyumcu, kürekçi, kürkçü, marangoz, meyhaneci, müezzin, nalband, neccar, rahip, rençber, saatçi, semerci, terzi, tüccar, yazıcı, yemenici, yorgancı ve ziraat erbabıdır (Hançer, 2010:25).

3.2. Karadeniz Ereğli’de Tımar

Osmanlı’da devletin idari teşkilatlanması, eyaletler üzerine bina edilmişti. Eyaletler ise, taşra teşkilatının temel birimi olan sancaklardan oluşurdu. Eyaletler Osmanlı ordu düzenine göre şekillenmişti. Osmanlı ordusunu, basit olarak, merkezde kapıkulu askerleriyle eyaletlerdeki sipahiler meydana getirirdi. Eyaletlerdeki sipahiler bir savaş durumunda bağlı buldukları sancakbeylerinin etrafında toplanırlar, sancakbeyleri de bağlı oldukları beylerbeylerinin komutasına girerlerdi. Osmanlı İmparatorluğu’nda eyaletlerde tatbik edilen toprak sistemi ve bu sistem üzerine kurulan vergi düzeni, devletin esas itibarıyla askeri ihtiyaçlarını karşılamak üzere inşa edilmişti. Topraklar ve topraklardan elde edilecek vergilerin düzenlendiği maliye organizasyonu, askeri organizasyonun finansmanı üzerine bina edilmişti. Arazi esas itibarıyla devletindi, yani miri idi. Topraklardan elde edilecek vergiler de dolayısıyla devlete aitti. Uygulamada devlet, vergilerin bir kısmını doğrudan merkezi hazineye transfer ediyor, diğer bir kısmını ise, yerinde yapılacak harcamalara tahsis ediyordu. Eyaletlerde uygulanan tımar sistemi devletin taşrada kendine ait bir kısım vergi gelirlerini belirli vazifeler karşılığında askeri zümreye tahsis ettiği bir yöntemin adıydı (Özvar, 2003:10).

Has, tımar ve zeamet adı altında çeşitli büyüklükteki dirliklere ayrılmış bölgelerin vergi hâsılatı ise merkezdeki hazineye intikal etmezdi. Bu gelirler kendi nam ve hesaplarına tahsil edilmek ve kullanılmak üzere, bir maaş biçiminde devletin çeşitli asker ve memurlarına mahallinde tahsis olunmuştu. Genel bir adlandırmayla “ Tımar sistemi “ de denen bu uygulama sacayağının ikinci ögesini oluşturmaktaydı. Nasıl merkezdeki Hazine-i amire gelirleriyle kapıkulu askerlerinin masrafları finanse ediliyorsa, taşrada da tımar sahipleri kendilerine tahsis olunan bu gelirlerinin bir kısmıyla “Tımarlı sipahi “ denen askerleri beslemek ve yetiştirmekle yükümlüydüler. Sistemin üçüncü ögesi ise “ Ceb-i

hümayun “ ya da iç hazine adı verilen padişahların özel hazinesiydi. İmparatorluktaki bazı önemli gelir kaynakları doğrudan doğruya bu hazineye tahsis edilmişti. Padişahlar bu kaynakları şahsi giderleri için istedikleri biçimde kullanırlardı. Sistemin iyi işlediği dönemlerde Osmanlı maliyesinde herhangi bir sıkıntı baş gösterdiğinde bu üç ögenin sistem içindeki rol ve ağırlıkları ile küçük oynamalarla sıkıntılar geçiştirilebiliyor ve denge yeniden kuruluyordu. Ancak 17 yüzyılın ikinci yarısından sonra bu sıkıntıların boyutları büyümeye ve bunların peşi sıra yapılan ayarlamaların da dozu artmaya başlamıştı (Cezar, 1986:28-29).

Klasik dönemde Osmanlı mali- idari sisteminin iki dayanağı tımar ve iltizam sistemleri idi. 16. yüzyılın sonlarında özellikle savaşların uzun süreli ve masraflı olmaya başlaması ile devletin nakit ihtiyacı artmıştı. Bunun üstesinden gelmek isteyen devlet, yeni çözümler ve yeni kaynak arayışlarına girmişti bu yollardan birisi de iltizam sisteminin yaygınlaşması ile birlikte gelir kaynaklarının kayd-ı hayat şartıyla yani hayat boyu tasarruf edilmesini öngören yeni bir mali uygulamanın ortaya konulmasıydı. Malikâne usulü denilen ve 1695 yılında uygulamaya konulan bu sistem, Osmanlı tarihinin 18. yüzyılını etkileyen önemli bir gelişmedir (Başarır, 2009:18).

Tımar en yaygın tanımı ile geçimleri veya hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara, belli bölgelerden nam ve hesaplarına tahsili salahiyetiyle birlikte tahsis edilmiş olan senelik gelirleri 20.000 akçeye kadar olan dirliklerdir. Tımar sahiplerine ise ehli tımar veya tımarlı sipahiler denilmektedir (Kurt, 1999:59-65).

Osmanlı mali sisteminde devletin tarımdan elde ettiği gelirin büyük bir kısmı tımar sistemi içindeydi. Buna göre devlet, ziraattan alacağı vergiyi, kendisi araya girmeden, doğrudan doğruya büyük bir kesimi asker olan tımar sahiplerine bırakıyordu. Tımar sistemi Selçuklu İktâ sisteminin bir devamıdır. Devletin mülkiyeti altındaki toprakların yine devlet memuru olan ve maaşlarını tımarlarının gelirinden alan sipahilerin gözetiminde, kullanım hakkına sahip köylüler tarafından işletilmesidir. Tımar topraklarını işlemek hak ve görevine sahip olan köylünün idaresi, işletmeye bakan ve vergilerin tahsilini yapan, toprak sahibi olarak kabul edilen dirlik sahiplerine bırakılmıştır. Bu yetkini ve sistemin denetlenmesi görevi ise kadıya aitti. Böylece özellikle çoğu sipahi olan dirlik

sahiplerinin toprak ve köylü üzerindeki yetkileri hukuk çerçevesine alınmış olunuyordu. Tapu sayıları ile her köyün geliri, nüfusu, otlakları, ormanları yani mali yapısı tespit edilirdi (Tabakoğlu, 2000:197).

Sipahi tımarının bu hizmetini yapanlara verilen kısmına “kılıç” denilirdi. Bu toprak parçası zamanla sipahinin gösterdiği yararlılıklara göre büyüyebilirdi. Tımar sahipleri kendilerine tahsis edilen tımarın gelirin'e göre savaşa asker götürürlerdi.

Tımarın süresi sahibinin ömrü ve sipahilik hizmetini yerine getirmesiyle sınırlıdır. Sipahilere başlangıçta tımarın yalnızca “kılıç hakkı” denen çekirdeği verilirdi. Bu çekirdek kısma zamanla yeni “terfi” ve “iltihaklar” olarak gelirini toplayabileceği bazı köyler ya da mezralar eklenirdi. Sipahi öldüğünde yetişkin oğluna yalnızca kılıç hakkı devletin yeniden değerlendirilmesine bağlı olarak verilebilir. Ancak yararlılıkları karşılığı babasının tımarına sonradan yapılmış “terakki”, “terfi”, “iltihak” gibi hakkı olanlar geri alınır.

Anadolu Beylerbeyliğinin Bolu Sancağına bağlı bir kaza merkezi olan Ereğli’de, Tımar sistemi uygulanmaktadır. Tımar tevcih belgelerine, tımarlı sipahiye verilen görevlere ulaşılmaktadır. Ereğli tımar sistemi uygulamasına örnek arşiv belgeleri şunlardır;

1712 senesinde Bendereğli nahiyesinin Demirciler karyesi ve tevabii tımarına mutasarrıf olan Mehmed’in vefat etmesi üzerine tımar hakkı oğlu Osman’a verilmiştir.³⁴

1700 senesinde, Bolu sancağı Bendereğli nahiyesine bulunan Kaymas köyü ile başka yerlerdeki sahipsiz tımarların arz sahibi Mustafa'ya sadaka ve ihsan olunmasına dair Bolu Miralayı Hasan'ın arzı üzerine buyrulmuştur.³⁵

³⁴“ Gömlek no.16037, H.1124, “Bolu sancağında Bendereğli nahiyesine demirciler nam karye ve gayrıdan üç bin dört yüz altmış altı akçe tımara üzere Mehmed fevt olub tımarın ol vechle mahlul olmakla işbu bais-i arz ubudiyet.... Oğlu Osman kulları mezbur ve sahih ...” (BOA, AE.SAMD.III, Dosya no.164).

³⁵ “Bolu sancağında Bendereğli nahiyesine Kaymas nam karye ve gayrıdan bin beş yüz elli akçe tımarın verilüb sahib olub mahlul olan iş bu bais-i arz..... Mustafa kullarına sadaka ve ihsan olunmasına”, (BOA, AE.SMST.II., Dosya no.5, Gömlek no. 401, H.1112).

Bolu sancağına bağılı olan Bendereğli’de Rumlar da yaşamaktadır. Rumlar Ereğli’de etnik yapılarını korumakta ve vergi vermektedir. Ereğli’de gayrimüslim halktan cizye vergisi alınmaktadır. 1770 senesinde Ereğli’de iskan eden Rumlardan alınan cizye miktarı aşağıdaki tablo şeklindeyir.

Tablo 3.2: H.1184 Tarihli Ereğli’deki Rum Reayanın İsimleri Cizye Miktarı

Reayanın İsmi	Cizye miktarı	Reayanın ismi	Cizye miktarı
Serki	3	Yorgi	35
Serki	11	Kakul	30
Yakub	3	Yanki	30
Karabeyit	11	Kadliye	30
Orhan	11	Kokoş Yani	35
Kiryakit	5	Yorgi oğlu Yani	30
Totor	3	Yani	35
Korkor	5	Yani	35
Yorgi	11	Karındaşı	30
Lefter	11	Kürekçi Lefter	32
Kürekçi Lefter	3	Oğlu Maful	35
Kiryaki	5		
İstagor	5		
Aknaşoğlu	5		
Yani	6		

Kaynak: BOA, MAD.d., Dosya no.3505, H.1184:3.³⁶

Bolu sancağına bağılı olan Bendereğli’de alınan cizye miktarını, İbrahim Ağa ve Yusuf Ağa tarafından tahsis edilmiştir.

³⁶ “Bolu sancağı mülhakatından Düzce, Üskübi, Akçahisar, Ereğli, Gereye, Devrek, Bolukıran, Viranşehir kazalarında İbrahim ve Yusuf ağalar vasıtasıyla tahsil olunan cizye miktarları, reayanın isimleri ve yapılan masarısı havi cizye defteri” (BOA, MAD.d., Dosya no.3505, H.1184:3).

3.3. Karadeniz Ereğli’de Avarız

Osmanlı Klasik Mali sisteminde çok çeşitli vergiler bulunmaktadır. Tarım ürünlerinden aynı olarak 8’de 1 veya 10’da 1 oranında alınan öşür, cepheye giden ordunun güzergâhı üzerindeki konaklama noktalarına tahıl teslim edilmesi gereken ve sonraları nakdi bir vergiye de çevrilen nüzul, gayrimüslimlerden alınan cizye vergisi ve avarız vergileri bulunmaktadır (Quataert, 2006:657).

Osmanlı maliyesinde vergi çeşidi olan avarız, uzun süren savaşlar, doğal afetler gibi olağan üstü durumlarda alınır. Avarız vergisi kendi içinde bölümlere ayrılır. Bedel, sürsat ve nüzul olarak alınır. Nüzul ve sürsat ise buğday, un, yağ şeklinde aynı olarak tahsil edilirdi. Avarız vergisi fevkalade vergilerdendi ve genellikle savaş zamanlarında ihtiyaç duyulduğu takdirde toplanırdı (Salihlioğlu, 1991: 107-109).

1683 yılında Osmanlı, Viyana’yı ikinci kez kuşatmış ancak başarısız olmuştur. Bunun üzerine, Katolik Hıristiyanlığı, Türklere karşı büyük bir stratejik plan hazırladılar. 1684 yılında Venedik, Lehistan ve Avusturya temsilcileri bir araya gelerek “Kutsal İttifak’ı” kurdular ve 1699 Karlofça anlaşması yapılana kadar süren uzun bir savaş dönemi geçmiştir (Özcan, 2001:504-507). Osmanlı, 1697 senesinde Ereğli’den avarız vergisinin bir türü olan sürsat bedeli karşılığı olarak, odun verilmesi ve ocaklık olarak saraya verilmiş ise de ahalinin bunu edaya iktidarı olmadıklarına dair Kadı Ali tarafından arz yazılmıştır.³⁷

Bolu Sancağı kazalarının nüzul hanelerinde 1673’te 6342.5 iken, 1678’de 3795.5, 1718’de 2377.5 ve iki sülüstür. Bolu merkez kazanın nüzul hanesi 374’tür. Dodurga 22.5, Pavlı 66, Mudurnu 256 ve 3 rub³⁸, Üskübü 15.5, Konrapa 30 ve 1.5 rub’, Akçaşehir 67 ve bir rub’, Bendekli 13.5, Samoka 116, Kıbrısık 56 ve bir rub’ nüzul hanesine sahiptir (Özkaya, 2002).

³⁷) “işbu vaki’ tevki-i refi-i şan şehriyar ve nakil mir belîğ-i belîğ ‘invan-ı tacid ol maliye katiplerinden kıdvetül- erbabül- tahrir elkalem Mehmed zeyddivan-ı hümayuna arzuhal sunub Bendereğli gümrüğü mukataası malından almak üzere yüz üç akçe teka’üd ulufesine mutasarrıf olan Bolu silahdarı fevt olub ulufesi mahlul olmağla tevcih olunub berat-ı şerif-i alışanım verilmek babında inayet ve rica etmeniz hakkında meziyet-i inayet padişahım zuhure görürüb mezburun kendü arzuhal bin yüz sekiz rebî’ül-evahirin yirmi dokuzuncu günü tarihli müverrih Hatt-ı Hümayun mucibince mahlul mezburun bir akçesi hazine malında baki kalan iki akçesin Ereğli gümrüğü mukataası malından almak üzere tevcih edüb bu beratı hümayun.....” (BOA, İE.ML., Dosya no.60, Gömlek no.5677, H.1109/M.1697).

³⁸ Rub’: bir şeyin dörtte biri

1731 senesinde, İnan seferleri sebebiyle Gerede menzilinden ve Gerede ahalilerine imdadiye olmak üzere civarında vaki Cağa, Dörtdivan, Eflani, Taraklıborlu, Bendereğli, Gölpaazarı ve Samakov kazalarından bin kuruş tahsil edildi (BOA, AE.SMHD.1, Dosya no.152, Gümlek no.11328, H.1144).

1673 senesindeki belgede, Bendereğli avarız ve bedel-i nüzül defterinde üç yüz bin akçe tahsis edilmesi hakkında yazılmıştır (BOA, MAD.d., Dosya no 15142, H.1083).³⁹

Osmanlılar, bazı kişi ve zümreleri çeşitli sebeplerle vergiden muaf tutmuşlardı. Devlete hizmeti geçen ve hükümdarın teveccühünü kazanan kimselere, memurlara, kumandanlara, ulemâ ve şeyhlere, hatta tacirlere verilen bu imtiyazlar fermanla tâyin edilir ve nelerden muaf oldukları, maddî ve manevî ne gibi imtiyazlardan faydalanacakları belirtilirdi.

Osmanlı Devleti'nde vergilerden muafiyette üç aşama vardı. Devlet önce avârızdan, sonra râiyyet rüsûmundan ve cizye, âşar gibi şer'î vergilerden muafiyet bağışlardı (Bilge, 2014:391).

Bendereğli'de halktan alınan vergiler olduğu kadar vergiden muaf olan reayalar bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda avarız hanelerinden vergiden muaf olan bazı reayaların isimleri ve hangi köyden olduğu yer almaktadır.

³⁹ “Bendereğli mirliवासına bin seksen dört senesinde tahakkuk eden üç yüz bin akçe istihkakının timaratın maktua-yı avarız ve bedel-i nüzül ve selamiyye emvalinden tahsisi hakkındaki bir takım kayıtlı ihtiva eden avarız ve bedel-i nüzül defteri.” (BOA, MAD.d., Dosya no. 15142, H.1083).

Tablo 3.3: Ereğli’de Vergide Muaf Olan Reaya

Köy adı	Vergiden muaf olan kişi adları	Köy adı	Vergiden muaf olan kişi adları
Aksığırlı	Ramazan veled İlyas	Bulgur	İbrahim veled Ömer
Aksığırlı	Hüseyin veled Mustafa	Bulgur	Rıza veled Ali
Aksığırlı	Hasan veled İbrahim	Bulgur	Mehmed veled Mustafa
Aksığırlı	Abdülkerim veled Hüsam	Bulgur	Hasan veled Bekir
Aksığırlı	Şaban veled İslam	Bulgur	Mustafa veled Kasım
Aksığırlı	Mustafa veled Ali	Bulgur	Mehmed veled Nesimi
Aksığırlı	Ebusami veled Mustafa	Bulgur	Osman veled Şa’ban
Aksığırlı	Ramazan veled Bekir	Bulgur	Yusuf veled Mehmed
Külef	Ali veled İsa	Kebe	Abdullah veled Ramazan
Külef	Muharrem veled İlyas	Kebe	Abdülbaki veled Hasan
Külef	Mustafa veled Ali	Kebe	Ebusami veled Ali
Külef	Bekir veled Muharrem	Kebe	Durdu veled Receb
Külef	Ömer veled Receb	Kebe	Turhan veled Durdu
Külef	Durdu veled İbrahim	Kebe	Ramazan veled Yusuf
Külef	Muharrem veled İbrahim	Kebe	Mustafa veled Mehmed
Külef	Orhan veled Mustafa	Kebe	Süleyman veled Mehmed
Bendereğli Kazası	Şaban veled İbrahim	Nefs-i Bendereğli	Hüseyin veled Abdülkadir
Bendereğli Kazası	Ahmed veled Mustafa	Nefs-i Bendereğli	Ahmed veled Mehmed
Bendereğli Kazası	İsa veled İbrahim	Nefs-i Bendereğli	Mustafa veled Şaban
Bendereğli Kazası	Süleyman veled İbrahim	Nefs-i Bendereğli	Ahmed veled Yakub
Bendereğli Kazası	Eşref veled Mustafa	Nefs-i Bendereğli	Şa’ban veled İbrahim
Bendereğli Kazası	Hacı Mehmed veled Mehmed	Nefs-i Bendereğli	Abdullah veled Muharrem
Bendereğli Kazası	Mustafa veled Osman	Nefs-i Bendereğli	Mustafa veled Abdülkadir
Bendereğli Kazası	Mehmed veled Receb	Nefs-i Bendereğli	Hasan veled Murad
Soğanlı	Hasan veled Şa’ban	Kepez Kır	İbrahim veled Şa’ban
Soğanlı	Ahmed veled Abdullah	Kepez Kır	Osman veled Mehmed
Soğanlı	Muharrem veled Şa’ban	Kepez Kır	Ali veled Mehmed
Soğanlı	Mustafa veled Mehmed	Kepez Kır	Mehmed veled Mustafa
Soğanlı	Bekir veled Mıstık	Kepez Kır	Durdu veled Hasan
Soğanlı	Mehmed veled Osman	Kepez Kır	Ömer veled Mustafa
Kepez Sağır	Mustafa veled Hüseyin	Köristan	Hüseyin veled Ebuseyid
Kepez Sağır	Ataullah veled	Köristan	Ali veled Murtaza
Kepez Sağır	Abdülvahid veled Memiş	Köristan	Maksud veled Mehmed
Kepez Sağır	AbdülkadirveledEbusami	Köristan	Mustafa veled Ömer
Kepez Sağır	Ramazan veled Memiş	Köristan	Ahmed veled Mustafa
Kepez Sağır	Ahmed veled Mehmed	Köristan	Hüseyin veled Mehmed
Kepez Sağır	Ahmed veled Sadık	Köristan	Osman veled Hüseyin
Hacılar ... Sucular	Mustafa veled Ramazan		
Hacılar ... Sucular	Ömer veled Mehmed		
Hacılar ... Sucular	Abdülbaki veled Ömer		
Hacılar ... Sucular	Ahmed veled Yakub		
Hacılar ... Sucular	Abdullatif veled Osman		

Kaynak: BOA, MAD.d., Dosya no.4081, H.1087: 94-95-96.

Bendereğli kazası mahalle ve köylerinde, avarız hanelerinden eski deftere göre artan ve azalan ve bu vergiden muaf olan reyalardan bazılarının isimlerinin yer aldığı tahrir defteridir.

1694 senesinde baharda çıkılacak sefer için Karadeniz sahillerinden asker hazırlığı yapılması ve Hıdırellez günü Edirne’de toplanmaları hakkında hüküm yazılmıştır (Gökbunar, 1996:320).⁴⁰

1776 senesinde, Sefer-i hümayun için Bolu sancağı Bendereğli iskelesine nakil olan unun, kanun üzerine İstanbul’a getirilmesi hususunda ve tüccarlara satışının yapılarak parasının Hazine-i amireye gönderilmesi hususunda ferman yazılmıştır (BOA, AE.SABH.I., Dosya no.288, Gömlek no.19373, H.1189).⁴¹

Anadolu’dan sağlanacak buğday, çoğunlukla Karadeniz sahilleri üzerinden İstanbul’a gönderilmesi özellikle savaş sırasında tercih edilirdi. Çünkü Bolu gibi İstanbul’a yakın yerlerin denetimi ve güvenliği daha kolay gerçekleşmektedir. Bu sayede zahire alım satımı daha kolay sağlanmaktadır.

Bolu voyvodası Serturna İbrahim Ağa tarafından gönderilen belgelerde, 1787 senesinde Bolu sancağındaki kazalardan 22.500 kile un ve 45.000 kile arpanın toplanıp, Bartın, Bendereğli iskelelerine nakledilip ambara konulduğu ve Bolu voyvodası zahire sahiplerine ödemek için sekiz bin kuruş göndermiş ve devamını sonra göndereceğini duyurmuştur (Özkaya, 2010:333).

⁴⁰ “Anadolu’nun sol kolunda Karadeniz sevahilinde ve kurbunda vaki’ olan kadılaa ve zikrolunan kazalarda vaki’ yeniçeri süvarileri ve ocak ihtiyarları ve ayan-ı vilayet vesair iş erlerine hüküm ki Memaliki islamiyye istila kassında olan düşman-ı din ve küffar-ı düzah-ı firarin nevairi şerr-ü fesad ve tuğyan inadı gitdikce intihab-u işti’al

.....mahalli kazanızda vaki’ kasabat ve kurada sakin ve mukim ve müsafir ve salihül-esami esamisi çalık yeniçeri ve korucu ve otlak ve kapucu ve çavuş ve cebeci ve topçu ve top arabasıve kul oğullarından ve askerigeçinüb zi-kudret oldukda bir ferd geriye kalmayub bi-eeyi hal ruz-ı hızırda Edirne sahrasında taht-ı liva-i rasullahda mevcudbulunmak üzere.” (BOA, A.DVNSMHH.D., Dosya no.105, H.1105).

⁴¹ “Bendereğli kazasına vesaire ma’rum gerekli hazine olub Bendereğli iskelesine miri zahire Mir Mehmed Bey zide mecdühüya hüküm ki. Bundan mukaddem sefer-i hümayuna... için Bolu sancağından mübayaac-i muma ileyh mağrifetiyle Bednereğli iskelesine nakl-i cem’ olan”

4. 17. VE 18. YÜZYILLARDA KARADENİZ EREĞLİDE DENİZCİLİK

4.1. Karadeniz Ereğli’de Denizcilik

Bir şehrin karakterini belirleyen en temel unsurlardan biri coğrafi konumdur. Batı Karadeniz bölgesinin sahil kenarında yer almakta olan Ereğli’nin şekillenmesinde deniz kenarında oluşu ve gerek tersane için gerek İstanbul iaşesi için gerekli olan kereste ihtiyacını karşılamada etken rol alan Ereğli’nin ormanlarıdır. Bu konu bir sonraki konu başlıklarında detaylıca incelenmektedir.

Denizcilik, Ereğli için çok önem arz eden bir konudur. Sosyal ve ekonomik hayata can damarı konumundadır. Bölge halkı denizcilik ve gemi yapımı alanında meslek dallarında çalışmaktadır. Tersanelerdeki meslek grupları; neccarlar, marangozlar, burgucular, kalafatçılar, makaracılar, baltacılar, hızarcılar, parutıraşlar, haddatlar, meremmetçiler, tucgerler, kürekçi, üstüpücüler, kumbaracılar, vardıyanlar, sabbağlar, nakkaşlar, oymacılar, tulumbacılar, dülger, kazgancılar, kömürcüler ve diğer mesleklerdir (Yakay, 2004:45).

Her meslek dalında olduğu gibi gemicilik meslek dalları arasında da görevini yerine getirmeyen kişiler yer almaktadır. 1646 senesinde Bendereğli kazasına kürekçi yazılıp firar eden Recep Şaban ve Ali Abdülkerim’in kürekçi bedelini kendi malından karşılayan Kadı Mehmed’in parasının adı geçen şahıslardan veya kefillerden tahsis edilmesi konusunda hüküm verilmiştir⁴² (91 Numaralı Mühimme Defteri, 2015:96).

Temettuat defterlerinde Ereğli kaza merkezindeki denizcilik-gemicilik-tersanecilik ve bunlara ait yan iş kollarında çalışanların meslek türü açısından oranı tespit edilmiştir. Ayrıca çalışan sayısı açısından da bir inceleme yapıldığında tersanecilik ve yan kollarının kasaba sosyal dokusundaki ağırlığı ve önemi kolaylıkla anlaşılabilir. (Hançer, 2010).

⁴² “Kaza-i mezburaya muvakkaten Kadı olan Mehmed arz-ı hal idüb; “işbu sene-i mübarekede ferman olunan kürekçilerden halen nam karye sakinlerinden Receb Şa’ban ve Ali Abdülkerim nam kürekçiler firar idüp Mevlana-yı muma-ileyh kendü malından bedellerin virüb kendüye gadrolunduğun” bildürüp mezburlardan veyahud küfelasından şer’le görülüp alıvermek babında emr-i şerifim reca itmeğın, firar etmişler ise mukaddema Maliyye tarafından verilen emr-i şerif ve defter mucebince kendülerinden veyahud küfelasından tahsil olunmak emrüm olmuştur.” (91 Numaralı Mühimme Defteri, 2015:96).

Ereğli, Osmanlı deniz yolu güzergâhının Anadolu Sol kolunda yer almaktadır. Bu güzergâh M. 1594-95 tarihli menzil defterine göre, Üsküdar'dan başlayarak, Anadolu sahilleri vasıtasıyla, Karadeniz kıyılarını takip eden ve Faş'a kadar ulaşan bir ağıdır. Bu güzergâh üzerinde kıyı hattı boyunca yer alan iskelelerin isimleri şu şekildedir.

“Fenârboğazı, İrva, Harmankaya, Karaburun, Karakiras, Isfara, Şile, Kaba-koz, Bozgonca, Ağva, Sadırlu, İsterik, Sarısu, Kefken, Kerpe, Vize, Denizköyü, Sakarya, Kamışağzı, Karasu, Umgölü, Melen, Akçaşar, Çalaplı, Samakov, Kabasakal, Kuylu, Bababurnu, Oğşine, Kaput, Ereğli, Kilimli, Çatalgöl, Hisarönü, Kızılkum, Mukatına, Güzelcehisar, Bartın, Amasra, Çakraz, Deliklişile, Kidroz, Cide, Karaağaç, Aydos, Tinne, Güble (Çayyaka), Fanat, Mesila, Kayran, İnebolu, Evranye (Gemiciler), Rüşen, Abana, Kinoli, Ayandon (Ayancık), Sular, İstefan, Zarbana, Büyükliman, Oluz (Bahçeli), Kozagaç, Akliman, İnceburun, Sinop, Çobanlar, Biga, Gerze, Kurzuvat, Alaçam, Küplüağzı, Çayağazı, Fındıkağzı Ağaçbaşı, Kızıllırmak, Kurçıkra, Kalyonburnu, Kuzupelid, Samsun, Küplüağzı, Çarşanba, Çatlı, Terme, Havza, Ünye, Medropoli, Fatsa, Yason, Mersin, Vona, Perşembe, Bucak (Ordu), Turnasuyu, Bulancak, Ayvasıl, Giresun, Boğacık, Aksu, Dönetut, Keşab, Tirebolu, Karaburun, Alago, Çavuşlar, Göçele (Görel), Büyükliman, Akçakale, Bolatına (Polathâne), Trabzon, Kavata, Sürmene, Manor, Of, Kocataşı, Rize, Kemer, Atina (Pazar), Vanca, Arhavi, Eskitabzon, Gönye, Magril, Batum, Çakı, Çefençür ve Faş” (Çetin, 2014:357).

Üsküdar- Faş güzergâhında 126 iskele bulunmaktadır. Yukarıda verilen iskelelerin rota boyunca tamamına uğraması mümkün değildir. Bu liste, Anadolu sahilleri boyunca Karadeniz üzerinde yolculuk yapan gemilerin zorunlu durumlarda sığınabilecekleri ya da uğrayabilecekleri ve yükleme yapabilecekleri iskelelerin adını ve konumunu göstermektedir (Çetin, 2014:357).

1774 Küçük Kaynarca Anlaşmasıyla, Ruslar Osmanlı denizlerinde ticaret hakkına sahip olmuşlardır. Rusya, Osmanlı denizlerinde ticari ve sivil gemilerinin serbestçe dolaşması hakkına sahip olmuştur. Ruslar, diğer devletler gibi Akdeniz-Karadeniz, Karadeniz-Akdeniz limanlarında tüccar gemileri geçme hakkına ve ticareti sürdürme hakkına sahip oldular. Bu bağlamda, Osmanlı iskeleleri, liman ve sahillerine gelen Rus gemilerine, anlaşma şartlarına aykırı davranışlarda bulunmaması hakkında ferman gönderilmiştir. Bendereğli'ye de Rus gemilerine karşı anlaşma şartlarına aykırı hareket edilememesi hususunda ferman yazılmıştır (Özkaya, 2010:137).

4.2. Tersane ve Gemi İnşaatı

Osmanlı merkez idaresinin himayesindeki büyük ölçekli işletmeler arasında en dikkate değer olanı tersanedir. Tersane, zanaatkâr sayısı, gemi sayısı değişse de kalıcı bir kurumdur (Faroqhi, 2006:592).

Osmanlı Devleti'nin büyük tersaneleri dışında Karadeniz ile Akdeniz kıyılarında, Süveyş ve Basra gibi uzak denizlerde, Tuna ve Fırat gibi nehirler üzerinde, gemi inşa edilebilir bütün sahillerde Tersâne-i Âmire'ye bağlı tersaneler mevcuttu. XVIII. yüzyılın başlarına kadar Karadeniz sahillерinde kırk dört, Tuna nehri üzerinde altı, Marmara ve Ege kıyılarında on beş olmak üzere toplam altmış beş tersane ve gemi inşa tezgâhı bulunduğu tespit edilmektedir (Bostan, 2011).

Tersâne; gemi inşa tezgâhları, havuzları, malzemenin korunduğu mahzenleri, iplikhâne demirhâne, lengerhâne gibi imalâthaneleri, cami, çeşme, hastane ve zindan gibi sosyal tesisleriyle bir bütün oluşturmaktadır. Bu bütün sosyal ve ekonomik yapıyı da şekillendirmektedir (Bostan, 2011).

17 Yüzyıla gelindiğinde Osmanlı giderek eski gücünü kaybetmiş ve donanmaya olan ihtiyacı artmıştır. Bu durum gemi yapımı ve tersane için gereken kereste ihtiyacını arttırmıştır. Tersane için gerekli taleplerin çoğu kuzeydoğu Anadolu bölgesinden karşılanırken, 17 Yüzyıla gelindiğinde ormanlar ihtiyacı karşılamakta yetersiz kalınca, Bolu örneğinde olduğu gibi mevcut tepelerin sonrasında ormanların iç kesimlerinde bulunan kaynaklar kullanılmıştır (Faroqhi, 2006:594). Karadeniz Ereğli'den Tersane-i amire için gerekli kereste talep edilmiştir.

Tersane'ye yakın veya uzak, ocaklık denilen orman bölgelerinden kereste, sütun, ayrıca demir, çivi, kurşun, katran, zift, balık yağı, don yağı, bal mumu, boya, keten, üstüğü, kürek, lenger, pusula, yelken, tente, çuka ve makara gibi malzemenin getirilmesi veya üretilmesi işini Tersane emini yürütüyordu.

Tersane ve gemi yapımında kerestenin yanı sıra ihtiyaç duyulan diğer malzemeler; zift, katran, kendir, demir, ham pamuk, urgandır (Özkaya, 2010:57).

H. 1037 (M.1627) senesinde, Bendereğli, Amasra, Devrek, Çarsamba, Yılanluca, Dirgine ve Hisarönü kazalarından, Tersane-i Âmire ihtiyacı için zift-bahâ ve bedel-i muavenet adı altında para toplanması hususunda hüküm yazılmıştır. Bu paranın Hazine-i Âmire'ye teslim edilmesine, edilmezse bu

paranın tahsil edilip zift satın alınarak Tersane-i Âmire'yi gönderilmesi konusunda hüküm verilmiştir (83 Numaralı Mühimme Defteri, 2001:48).⁴³

17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda gemi yapılan merkezlerden biri, Karadeniz Ereğli'dir. Ereğli'de dokunan bir kumaş olan elpek bezi, o yıllarda yelken bezi olarak kullanılır.

Tersanelerdeki meslek grupları; neccarlar, marangozlar, burgucular, kalafatçılar, makaracılar, baltacılar, hızarıcılar, parutıraşlar, haddatlar, meremmetçiler, tuçgerler, üstüpücüler, kumbaracılar, vardiyancılar, sabbağlar, nakkaşlar, oymacılar, tulumbacılar, dülger, kazgancılar, kömürcüler ve diğer mesleklerdir (Yakay, 2004:45).

1795 senesinde Kastamonu kadısına Karadeniz Ereğli'de inşa edilecek tersane için neccar, dülger ve duvarcı olmak üzere 40 nefer amelinin Kastamonu'dan temin edilmesi hususunda bir emir yazılmıştır.⁴⁴

Ereğli limanı yakınlarında Bababurnu mahallesindeki fenerin tamiri için El-hac Mustafa marifetiyle tamir edilmesi hakkında ferman yazılmıştır.⁴⁵

⁴³ "Amasra ve Devrek ve Çehârsenbe ve Yılanluca ve Dirgine ve Hısâröni ve Bendereğli kâdîlarına hüküm ki:

"Bundan akdem bin otuz () târîhında ebnâ-i sipâhiyândan () sâkinlerinden olan İbrâhîm nâm kimesne olıgelene muhâlif Tersâne-i Âmire mühimmâtıyçün; "zift-bahâ" ve "bedel-i mu'âvenet" diyü serdâr-ı sâbık tarafından bir hükm ibrâz itmekle taht-ı kazânuzda vâkı' olan re'âyâdan küllî akça cem' u tahsil itmiş iken henüz teslîm-i Hazîne itmeyüp zimmetinde olduğı" re'âyâ tarafından i'lâm olunmağın, sen ki Amasrı Kâdîsı MevlânâNihâlî zîde fazlühûsın; "husûs-ı mezbûra mukayyed olup mezbûr İbrâhîm vech-i mesrûh üzere zift-bahâ ve bedel-i mu'âvenet nâmiyla re'âyâdan cem' eyledüğü akçayı teslîm-i Hazîne eyledüğüne defterdârım imzâsıyla mumzâ elinde ma'mûlün-bih temessüğü yoğısa re'âyâdancem' eyledüğü akçayı hâliyâ ebnâ-i sipâhiyândan Hüseyin zîde kadruhû mübâseretiyle tahsil idüp Tersâne-i Âmirem mühimmâtı için esvâkda satıldığı bahâ üzere zift istirâ eyleyüp Tersâne-i Âmirem'e irsâl ü îsâl itmen" bâbında fermân-ı serîfüm sâdır olmışdur." (83 Numaralı Mühimme Defteri, 2001:48).

⁴⁴ "Kastamonu ve havalisinde vâkı kazaların kadıları ve nâibleri zîde fazlühüm tevkî-i refî-i hümâyûn vâsıl olacak ma'lum olaki bu defa sevahil-i Bahr-i Siyahda vâkı Ereğli sahasında bina ve insasına îrâde-i âliyyem taalluk eden tersaneye bina emini nasb ve tâyin olunan dergâh-ı muallam kapıcıbasılarından Ali dâme mecdühûnün arzuhâli mefhumunda memur-u insası olduğu tersane-i mezkûre ebniyesinde istihdamı muktezi olan neccar ve divarcı amelesinin kaza-i mezbûrdan tedariki emr-i amir idüğünü beyan-ı birle Âsîtâne-i âliyyemden kırk nefer neccar ve divarcı amelesi tedarik ve irsâl olunmasını tahrir ve istida etmegin" (BOA, Kastamonu Şer'iyye Sicili, No.69/2, H.1210-11).

⁴⁵ "Bahr-ı siyah canibinde vaki' Bendereğli limanı kurbunda Baba burnu nam mahallinde kain-i mürûr-u ezman ile feneri muhtac-ı ta'mir olmağla canib-i miriden tamiri hususu mahallinde istid'a olundukda ibtiya-ı mezkure lazımesičün iktiza eden ecnas-ı mehabet mütevv'e'anın sabık Muammer ağa mağrifetiyle kıat vaz' ve hesap etdirdikde dört yüz elli guruş masraf ile vucud-u pezir olacağını i'lam etmekden naşı mesarif-i mezkure için ale'l hesab iki yüz elli üç guruş i'ta

Ereğli, Anadolu yarımadasının kuzeybatısında Karadeniz sahilinde denizden korunaklı olan az sayıda limandan biridir. Çok eski dönemlerden beri denizcilik ve bağlantılı işkolları ekonomik olarak en önemli faaliyetlerdir (Hançer, 2010:37).

Ereğli limanından İstanbul'un zahire ihtiyacı karşılanmakla beraber aynı zamanda özellikle Osmanlı'nın donanmaya ihtiyaç duyduğu anlarda imparatorluğun gemi ihtiyacını karşılandığı bölgelerden biridir.

Ereğli de mavna inşaatı⁴⁶ yaygın ve meşhurdur. Mavna inşaatı Alaplı ve Ereğli iskelelerinde icra ediliyordu (Birgören, 2008:45).

17 yüzyılın sonunda Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde irili ufaklı 87 tersane bulunmaktadır. Bendereğli bu bölgelerden biridir.

Ereğli özellikle 17 yüzyılda gemi inşa faaliyetleriyle de dikkat çekici bir gelişmeye sahne olmuştur. 1655 -1656 yıllarında dört kalyon, 1657'de dört kadirga, 1691 - 1692 yıllarında üç kalyon yapılmıştır. Ayrıca gemicilikle ilgili malzemeler de imal edilmektedir. Üstüğü imali yanında katran da hazırlanıyor ve bunlar zaman zaman donanmanın ihtiyacı için gönderiliyordu. Gemi yapımı 18. yüzyılda da devam etmekte ve 1703'te gemi inşası emredilen yerler arasında Ereğli'nin adı geçmektedir (Uzunçarşılı, 1998:447). Bu emir uyarınca Ereğli'deki tezgâhlarda iki adet firkateyn inşa edilmiştir (Tuncel, 1995:290).

11 Şaban H. 1194 (M. 1780) senesinde tersane için Bendereğli ve Alaplı'dan iki bin kantar katran mübayaası ve ahaliye merhameten on para zam edilerek ellişer paradan bahası Mübaşir Hacı İbrahim Efendi tarafından verilmesine karar verilmişti. (BOA, C.BH, Dosya No:117, Gömlek No:5697, H. 1194).

“H.1199 (M. 1784-85) tarihli belgede kanyon inşaatı için; Ereğli ve Bartın iskelelerinden kereste istenmiştir.⁴⁷ Tersane-i amire için gereken kerestenin

ve irsal olunub kusur-u mesarifi tekmilinde verilmek şartıyla fener-i mezkur Bendereğli iskelesinde elhacc Mustafa nam kimesne ma'rifetiyle ta'mir ba'de't-tekmil keşf-ü sani defteriyle keyfiyeti der aliyeye i'lam olunmak babında derkenarda mestur-u sadır olan emr-ü şerif mucébince fener-i mezkur-u merkum elhacc Mustafa ma'rifetiyle dikkat olunarak ta'mir ve tekmil etdirülüb...” (BOA, C.BH., Dosya no:215, H.1200).

⁴⁶ Mavna: denizcilik Gemilere ve yakın kıyılara yük taşıyan, güvertesiz büyük tekne. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MAVNA

Kocaeli, Bartın ve Bendereğli dağlarından istenmiştir. İstanbul'un gerek iaşesi gerek tersane için gerekli kereste ihtiyacı açısından Kuzeybatı Anadolu ve Bendereğli önemli konumdadır.

Ereğli coğrafyası, hem iskele olması hem de zengin orman kaynaklarının bulunmasından dolayı Kuzeybatı için stratejik noktadadır. Gemi yapımı için Tersane-i amirenin önemli bölgelerinden biridir. Meslek grupları da gemi ve tersane çevresinde yoğunlaşmıştır. Gemi yapımı ve tersane Ereğli'nin sosyal ve ekonomik hayata yansımaları bulunur.

Bolu sancağına bağlı bir nahiyeye konumunda bulunan Ereğli'ye hayat veren deniz kıyısı olma özelliğidir. Denizcilikle ilgili hem şehre her açıdan hayat vermekte ve hem de Osmanlı donanması için gereken gemi ve tersane ihtiyacını karşılamaktadır

4.3. Gümrük Mukataası

Gümrük, bir ülkeye giren ve ülke kanunlarının taşıdığı istisnalar dışında kalan ve her çeşit eşyadan sınırlara geçerken alınan vergidir (Aygün, 1997:58). Osmanlılar gümrüğü ülke içerisine gelen ve çıkan ürünlerden gümrük vergisi aldığı gibi gümrük uygulamaları da vardır. Gümrük uygulamaları, temelde oluşabilecek sorunları önlemek amacıyla uygulanmaktadır. Aynı zamanda hazinenin en büyük kaynaklarından birini oluşurmaktadır.

Osmanlı'da ülke içine girecek ve çıkacak ürün, eşyalar için her devlette olduğu gibi gümrük kurumu oluşmuştur. Gümrükler, Tanzimat'a kadar emanet veya iltizam usullerine göre idare olunmuştur (Uzunçarşılı, 1994b:580). Emanet bir mukataayı devlet tarafından görevlendirilen ve maaşı hazineden ödenen bir şahıs idaresini ifade eder, iltizam ise geliri devlete ait olan mukataanın bir ile üç senelik süre içerisinde işletme hakkının verilmesi ve maliye tarafından ihale edilmek suretiyle özel bir şahsa verilmesidir (Aygün, N, 1997:60).

⁴⁷ "Viranşehir ve Bursa Turnacı alıkzade İbrahim Ağa gelen tahriratın hulasa-i mefhumunda tersane-i amire sahasında inşa olunacak kırk beşerü'l-beşer zira' kalyonlarıün Kocaeli mahal-i saireden müretteb keresteden ma'ade Bartın Bendereğli sevahili sairede vaki' cebelden kat-i ve nakli iktiza eden ecnas-ı kereste saadetlü kapudanbaşı hazretlerinin buyuruldularıyla müte'ayyin mübaşiri bundan akdem mahalline varır ve ledetl-teharri ahalilerinin istenmişti", (BOA,C.BH., Dosya No:69, Gömlek No:3281, H.1199).

Osmanlı'da gümrük kelimesi, maliye dilinde yer (mekân) anlamında kullanılmıştır. Gümrük kelimesi, Osmanlı mamûl ve mahsullerinin yabancı memleketlere ihracı ve yabancı memleket mamul ve mahsullerinin de Osmanlı Devleti'ne ithali sırasında, getiriliği veya gönderildiği daire anlamında kullanılmıştır. Ayı zamanda bu daireye giriş ve çıkış yapan mallardan alınan resim anlamına da gelmektedir (Şahin, 2006).

İç Gümrük teşkilatı, bütün imparatorluk arazisini kapsayan bir ağ yerine, iç mübadelede ticarî trafiğin belirli yoğunluğu aşdığı şehirleri ve özellikle limanları merkez kabul eden geniş daireler halinde düzenlenmiştir. Yabancı memleketlerden gelen mallardan giriş sırasında resim alındığı gibi bu malların, aynı memleket içinde şehirden şehre dolaşırken vardığı yerlerde de gümrük alınması usûlü getirilmiş, daha sonra millî hudutlar içinde imal edilip diğer şehirlere sevk edilen mallardan da gümrük vergisi alınmaya başlanmıştır. Başka bir ifadeyle Osmanlı Devleti'nde, gümrük vergileri hem iç hem de dış ticaretten alınmaktaydı (Şahin, 2006:16).

“İç Gümrüklerde alınan vergileri âmediye, reftiye, masdariye ve mûruriye olarak dört kısma ayrılır. Amediye, bir yerden bir yere taşınan yani gümrük yerine gelen mallardan; reftiye bir memlekete taşınıp da orada tüketilmeyerek başka bir yerde tüketilen yani ithal maldan; mûruriye dışarıdan Osmanlı ülkesine gelip de sarf edilmeden yabancı ülkelere gönderilen mallardan alınan transit resmidir” (Tabakoğlu, 2000:339). Daha sonraki devirlerde yapılan ticaret antlaşmaları nedeniyle amediye, reftiye ve masdariye tabirleri tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Osmanlı gümrükleri sahil ve kara gümrükleriyle sınır gümrükleri olmak üzere 3'e ayrılmıştı. Kara gümrükleri iç ticaret mallarına uygulanırken, sahil gümrükleri hem iç hem de dış ticaret malları için söz konusu olurdu. Kara yoluyla yapılan ticarete gümrük resmi alınması kara gümrüklerinin kurulmasını gerektirmişti. Kara gümrükleri genellikle yakınındaki büyük gümrüklere bağlanır, bir ferman gönderilmesi yahut iltizama verilmesi esnasında yalnız büyük gümrüğün adı yazılır, diğerleri için “ve tevâbii gümrükleri” denilirdi (Kütükoğlu, 1980:263).

Karadeniz Ereğli'si sahip olduğu coğrafi konum itibari ile önemli bir pozisyonundadır. Sahil kenarı olması ve güzergah olarak deniz ticaretine müsait olması babında önemli noktadadır. Yukarıda bahsedilen genel anlamda gümrük çeşitleri ve özellikleri anlamında Ereğli gümrük başlığında ayrıca incelenmesi gereken bir konudur. Osmanlı arşiv belgeleri ve defterlerinde sıklıkla gümrük mukataası arasında yer almaktadır. Bölge doğu ve batı güzergâhında coğrafi olarak orta noktada yer almaktadır. Ereğli'nin içerisinde bulunduğu gümrük mukataaları arasında yer alan şehirler; Ankara, Bartın, Behramiye üzerinden Biga gümrüğüne ulaşan bir ağ mevcuttur. Ankara, Behramiye,, Bendereğli , Burdur, Bursa ve Boyabad mukataaları arasında bir ağ mevcuttur. Sinop ve İnebolu arasındaki ağda da Ereğli gümrük mukataası işlevi görmektedir. Bendereğli gümrüğü üzerinden, Bartın, Behramiye, Boyabad, Bursa, İnebolu, Kangırı, Karaman Kastamonu, Koçhisar gibi şehirlerarasında gümrük mukataası bağlantısı mevcuttur.

Karadeniz'deki belli başlı dört gümrük alanından biri Sinop'tan Trabzon'a uzanan sahayı kapsayan Sinop Gümrüğü 'dür. Dolayısıyla Sinop iskelesi Gümrüğü ve ona bağlı olanların mukataası içinde Karadeniz sahilinde daha küçük çaptaki iskele ve limanlar da bulunmaktaydı. XVIII. Yüzyıla ait kayıtlar Amasra, Ereğli gibi Sinop'un batısında, Bafra, Samsun, Ünye, Giresun gibi doğusundaki yerlerde bulunan iskeleleri bu mukataa alanı içinde bulunduğunu, zamanla mukataanın adının Karadeniz gümrükleri mukataasına dönüştüğünü bildirir (Öz, 2009).

Ereğli, geniş bir yol ağı üzerinde ulaşım sağlanmaktadır. Arşiv kayıtlarından bu sonuca varılmaktadır. Ereğli gümrük mukataası ile ilgili belgeler genellikle defter usulüne göre bulunan belgelerdir. Ereğli gümrük mukataası ulaşım ağına arşiv belgelerinden ulaşmak mümkündür.

1606 tarihli İstanbul gümrük defterinde, Karadeniz limanlarından olan; Samsun, Sinop, Ereğli, Amasra, İnebolu, Akşehir gibi şehirlerden Anadolu'ya köle ticareti gerçekleştirilmekteydi. Bu limanların arasında en az köle ticareti olan liman Ereğli limanıdır (Yağcı, 2013:5).

1697 senesinde “Bendereğli gümrük mukataasından vazifesi bulunduğuna dair beratı suretine binaen maluml miktar mebalığı Sultan Orhan Camii sure-i fetihkarii el-Hac Halil'in ikrarını msbit Naib Mehmed tarafından yazılan hcjet yazılmıştır” (BOA, İE.ML., Dosya no.54, Gömlek no.5142., H.1110).

H.1109(1697) “Bendereğli gümrük mukataasından vazifesi bulunduğuna dair beratı suretine binaen maluml miktar matlubunun istifasını ikrarını msbit Naib Hasan tarafından hcjet yazılmıştır” (BOA, İE.ML., Dosya no.47, Gömlek no.4485, H.1109).

1774 senesinde, Bendereğli gümrüğü mukataasında Sultan Orhan Han Cami şerifinde Bendereğli iskelesi malından alınmak üzere günlük on üç akçe vazife ile Molla Ahmed Efendinin imam ve hatip olarak görevlendirilmiştir (BOA, D.BRM., Dosya no.738, H.1188).⁴⁸

1777 senesinde, şeyh Halil Bendereğli iskelesi gümrüğünde günlük yirmi akçe ile görevlendirilmiştir:

“Yevmi yirmi akçe vazife ile mestur'l-islam olan şeyh Halil meclis-i şer'de Bendereğli iskelesi gümrüğü mukataası emini olan muhzırın bittav'ı ve errıza ikrar-ı tam ve takrir-i kelam eylediği bin yüz doksan bir senesi martı gününe ibtidasından sene-i mezkure şubatı gayeti gününe değin” (BOA, D.BRM, Dosya no. 745, H.1191:3).

1780 senesinde Bendereğli gümrüğü mukataasından günlük beş akçe vazife ile a'ma Halil, fevt olması üzerine mirasinin hazine malından mukabelesi beş akçe mahllnn oğluna verilmesi hakkındaki arzuhal üzerine ferman yazılmıştır (BOA, D.BRM, Dosya no.759, H.1194:12).⁴⁹

⁴⁸ “Bendereğlide vaki' merhum Sultan Orhan Han Cami şerifinde Bendereğli iskelesi malından almak üzere yevmi on üç akçe vazife ile imam ve hatip olan işbu darende-i tevki-i refi-i hümayunda Molla Ahmed zide salahu fermanım olan yoklamaya gelüb isbat-ı vücud ederse mahalli müstahak olmağla tamamen vazifesiyle defteri cedide kayd olunub berat-ı şerif verilmek ferman olmağını hakkında vücuda getrb berat-ı mucebince bin seksen sekiz saferinin on ikinci gününden mücerred Berat-ı hümayuna verdim ve buyurdum ki muma ileyh varub vezayif-i hizmet-i emanet ve hitabet Kaldıktan sonra tayin olunan yevmi on üç akçe vazifesine Bendereğli iskelesi mukataası malından emin olunabilir” (BOA, D.BRM. Dosya no.738, H.1188:11-12).

⁴⁹ “İşbu refi-i tevki-i refi-i alişan-ı hakani Mustafa divan-ı hümayuna arzuhal edb Bendereğli gümrüğü mukataası malından almak üzere yevmi beş akçe mübaşir ... a'ma Halil .. olmağla

Ereğli deniz kenarı olması özelliği ile gümrük mukataa bölge alanına girmiş ve Anadolu, Karadeniz'in doğusu ve Marmara arasında bir noktada bulunduğu için deniz yolu olarak kullanılmıştır.

4.4. İstanbul'un İhtiyacının Karşılanmasında Karadeniz Ereğli

Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'un ihtiyaçlarının karşılanması her dönemde büyük önem taşımaktadır. İstanbul yiyecek, giyecek, yakıt tüketimi gibi gereksinimleri karşılamak için imparatorluğun çeşitli yerlerinden gereksinimler karşılanmaktadır. Bu bağlamda İstanbul'un her türlü ihtiyacının karşılanması için imparatorluğun belirli yerlerinden İstanbul'un ihtiyacı karşılanmaktadır.

İstanbul sakinlerinin ihtiyaçları Rumeli ve Anadolu'nun kıyı bölgelerinden ve Marmara ve Karadeniz'de yapılan gemi ticareti yoluyla sağlanır (Faroqhi, 2006:620).

İstanbul'un tahıl, et, yağ ihtiyacı Rumeli ve Anadolu'dan sağlanırdı. Odun, kömür daha çok İstanca dağlarından, pirinç, kahve, mısır, zeytin ve zeytinyağı, sabun İzmir ve Balıkesir yöresinden tedarik edilirdi (Özkaya, 2010:329).

Osmanlı İstanbul'un yakacak ihtiyacının karşılandığı bölgeler; Bolu sancağı orman bakımından zengin olduğu için Bolu, Düzce, Mudurnu, Üskübe, Gümüşabad'dır (Özkaya, 2010, :343). Ereğli Bolu sancağına bağlı olduğu için ve orman yönünden zengin olduğu için saydığımız bölgelerin içerisinde yer alır diyebiliriz.

Kereste ve odun ihtiyacı, yakacak odun, normal olarak bostan ve mandıraların hemen dışında yer alan bölgede yetiştirilen ağaçlardan temin edilirken, tersanenin gemi inşaatı ve tezgâhlar için gereken kereste Kuzeypatı Anadolu'dan getirirdi (Faroqhi, 2006:621).

mahlulatin kendiye tevcih olmak babında fevt olmağla beş akçe mahlul tamamen hazine malında mukabelesinde mahlulde takas şartıyla müteveffanın oğlu merkum merhameten yine” (BOA, D.BRM, Dosya no.759, H.1194:12).

Ereğli’de kereste ve odun ihtiyacı gemi inşası için önemli olduğu kadar, Matbah-ı amire yani Osmanlı saray mutfuğı için gerekli odun ihtiyacının karşılanmasında da önem arz eder (Bilgin,2004:79-80).

1596 senesinde Ereğli ve Samakov’dan Matbah-ı amire için odun temin edilmiştir (BOA, A.DVNSMHH.d., Dosya no.74 gömlek no. 286/621 , H.1005).

Ereğli, İstanbul’un kereste ve odun ihtiyacı karşılanmasında rol almaktadır. Ereğli hem tersane ve gemi yapımı için gerekli kereste ihtiyacının karşılanması yönünde ve gerek Osmanlı saray mutfuğının odun temininin sağlanmasında da büyük öneme sahiptir.

Kefe yağı Osmanlı saray mutfuğında kullanılan malzemeler arasında yer almaktadır. 1593 senesinde ise Bendereğli’de bulunan dükkânlardaki Kefe yağlarını toplatarak Matbah-ı Amire için İstanbul'a gönderilmesi hakkında Ereğli kadısına hüküm yazılmıştır (BOA, A.DVNSMHH.d., Dosya no.71, Gömlek no.281, H.1002).

İstanbul’un iaşesinin ve Matbah-ı amirenin ihtiyaçların karşılanması, Osmanlı Devleti için büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, İmparatorluğun çeşitli bölgelerinden gerekli ihtiyaçlar sağlanmaktadır. Ereğli bu bölgelerden biridir. Özellikle Matbah-ı amirenin odun ihtiyacını karşılamaktadır.

1706 senesinde, Padişah, Matbah-ı Hass, Harem-i Hümayun, veziriazamlar, bayram ziyafetleri, Enderun-ı Hümayun ağaları ve elçiler için Sermakiyan-ı Hassa Ali Ağa marifetiyle alınan; tavuk kaz, ördek ve saire ile bunlar için gereken darı bedelinin alınması için ferman yazılmıştır. Ücretinin karşılığını, Gelibolu'ya tabi Şehirköy, İncik, Tekirdağı ve Bolu'ya tabi Bendereğli, Samakov ve Gölpaşarı kazalarının nüzül bedeli malından karşılanması hususunda ferman yazılmıştır (BOA, AE.SAMD.I., Dosya no.72, Gömlek no.7206).

SONUÇ

Günümüzde Zonguldak iline bağılı bir ilçe olan Ereğli, Batı Karadeniz'in önemli noktalardan biridir. Deniz kenarında olması, coğrafyası Ereğli'nin önemini arttıran unsurlardır.17. ve 18. yüzyıllarda Karadeniz Ereğli'nin sosyal ve ekonomik hayatı, Osmanlı'nın içinde bulunduğu siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik olayların yansımasıyla değerlendirilmiştir. Çünkü merkezi yönetim, taşra yönetimini ve sosyal hayatı şekillendirir.

Bolu sancağına bağılı olan Ereğli kazası Kadı tarafından yönetilmektedir. Ereğli'de en yetkili kişi kadıdır. Kadılar bazen yerine naiblerini göndermektedir. Arşiv belgelerinden kadı ve kadı naibi isimlerinin bazılarına ulaşılmış ve bir tablo olarak verilmiştir. Ancak kadı atamasına dair belgelere ulaşamamıştır.

18. yüzyıl Osmanlı taşrasında ayanlar çağı olarak geçmektedir. Bu durum Ereğli için de söz konusudur. Ereğli'de ayanlar denizcilik, gemi yapımından dolayı güç kazanmaktadır. Ancak ayanların isimleri 19. yüzyılda karşımıza çıkmaktadır.

17. ve 18. yüzyıllarda Ereğli'de eşkıyalık hareketleri vardır. Mühimme defteri kayıtlarından ulaşılan bu bilgim ışığında merkezden gönderilen fermanlarla eşkıyalık hareketlerinde bulunanların yakalanması ve cezalandırılması hakkındadır.

Çalışmanın ela alındığı yüzyıllarda Ereğli için en önemli olaylardan biri, Zaporog Kazaklarının 1654 senesinde Ereğli sahilini yağmalamasıdır. Bu esnada donanmanın Akdeniz'de olmasından dolayı yeniçeriler Üsküdar'dan hareket ederek Ereğli'ye varmıştır. Ancak yeniçeriler Ereğli halkına çeşitli zulümlerde bulunmuş ve Kazak'ları arar hale getirmiştir. Naima eserinde "bre meded! Kazak gelsin onun garesine razıyız" şeklinde halkın isyanını dile getirmiştir.

Ereğli, Bolu sancağına bağılı nahiyelerden biridir. İskelesi ve bünyesinde Rum nüfusu bulundurması yönünden diğere Bolu sancağı nahiyelerinden ayrılmaktadır. Bölgenin idari yönetimini kadı ya da kadı naibidir. Bir diğere göze çarpan görev bölümünde, gümrük mukataası emini yer almaktadır.

Bolu sancağına bağı olan Ereğli bünyesinde Rum halkını da barındırmaktadır. Türk hâkimiyetinden itibaren Türk nüfusu artmış ve çoğunluğu oluştursa da Rumlar dini ve sosyal dokularını korumaktadır. 18. yüzyılda Rumlar günümüzde Gülüş olarak bilinen bölgede Paskalyalarını kutlamaları bunun en somut örneğidir.

Ereğli'de şehir hayatının yansımaları olan; bedesten, han, hamam, hangah, kale ve camii şehrin unsurlarını belirleyen faktörler bulunmaktadır. Sahil kenarında antik dönemden kalma kent surları bulunmaktadır. 18. yüzyılda Ereğli'de iki han ve iki yüz dükkan bulunmaktadır.

Osmanlı şehir kurumlarından büyük önem arz eden bir diğerkonu vakıflardır. Ereğli bu dönemde Osmanlı şehir kimliğinde bulunması itibari ile vakıf kurumuna rastlanmaktadır. Ereğli'de vakfa ait; camii, türbe, mezraa ve çiftlik gibi sosyal hayata önemli ölçüde yansımaları bulunur.

Deniz Ereğli için önemli olduğu kadar, taşra yönetimi, sosyal ve ekonomik yapısını belirleyen tımar sistemi şehrin dokusunda önemli bir yerde bulunur. Tımar tevcihi alanında ve Rum reayadan alınan cizye miktarlarına 17 ve 18. yüzyıl arşiv belgelerine ulaşmaktayız.

Ereğli konum olarak İstanbul'a yakın olması ve güvenliğinin kolay sağlanması sebebiyle, savaş zamanı Anadolu'dan gelen zahirenin Ereğli üzerinden İstanbul'a gönderilmesi merkezden gelen hükümlerde görülmektedir. Özellikle Anadolu'dan gelen unun Ereğli'den İstanbul'a nakil olup tüccarlara satılması ve bu paranın hazineye nüzül bedeli olarak verilmesi yer almaktadır. Aynı şekilde Ereğli iskelesine gelen unun Ereğli'de satılıp, hazineye nüzül bedeli olarak gönderilmesi sağlanmıştır.

Sarayın tavuk, ördek, kaz ve bunlar için gerekli arpanın sağlanması için ücretinin nüzül bedelinden karşılanması için Ereğli ve diğerkonu yakın kazalardan istenmiştir.

Ereğli'de avarız hanesi vergisinden muaf olanlarda yer almaktadır. Eski tahrir kayıtlarına göre artan ya da azalanların belirtildiği defter de vergiden muaf olan reaya isimlerine ulaşılmıştır.

Ereğli'nin her dönemde önemli olan özelliği deniz kıyısında olmasından kaynaklı denizcilik ve tersane faaliyetleridir. Ereğli, ticaret merkezlerine uzak olması ve ticaret yollarının üzerinde olmamasına rağmen kırsal bir ekonomiden daha fazla kentsel bir ekonomi ve sosyal doku özelliklerini barındırmaktadır. Tersane-i amire için gerekli kereste ihtiyacının karşılanması yönünden büyük önem arz eden Ereğli, aynı zamanda gemi inşasının yapıldığı merkezlerden biridir.

Denizcilik şehrin can damarını oluşturmaktadır. Tersane ve gemi yapımı ile ilgili meslek dalları çerçevesinde ekonomik yapı oluşmaktadır. 18. Yüzyılda Kastamonu'dan Ereğli'ye yapılmakta olan gemi inşaatı için amele gönderilmesi, Ereğli'nin gemi yapımında önemli konumda olduğunu göstermektedir.

Ereğli, Osmanlı şehir yapısına benzer bir yapıdadır. Şehrin ekonomik ve sosyal yapısını belirleyen temel unsur deniz kenarında oluşu, gemi inşaatı ve tersanedir. Bir diğer faktör Ereğli'nin gümrük mukataası olmasıdır. Önemli bir ticaret ağı vardır. Bursa üzerinden Sinop'a uzanan bir ağ bulunur. Bunun yanı sıra Ankara'dan Ereğli'ye ulaşan ve Ereğli'den deniz yolu ile yine Bursa üzerine bir ticaret yolu vardır.

Ereğli için bir diğer önemli nokta gerek İstanbul için gerek gemi yapımı için Osmanlı'nın kereste ihtiyacının karşılandığı merkezlerdendir. Gemi yapımı için kereste ihtiyacını karşılamamanın yanı sıra gemi yapımı için gereken katran gibi ihtiyaçlarının karşılanması için merkezden fermanlar yazılmıştır.

Karadeniz Ereğli, tarihin her sürecinde varlığını göstermiştir. Günümüze gelene kadar bünyesinde birçok medeniyeti barındırmıştır. 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı egemenliği altında bulunan Ereğli, imparatorluk için de önemli bir konumdadır. Deniz kenarında liman şehri özelliğine sahip olması sebebi ile Tersane-i amire'nin ihtiyaçlarının karşılanmasında, kereste ve odun ihtiyacının karşılanmasında etken rol oynamıştır.

Ereğli'nin sosyal ve ekonomik hayatında rol oynayan etken deniz ve denizcilik faaliyetleridir. Şehir merkezinde bulunanların çalıştığı meslek grupları gemi yapımı ile ilgili meslek gruplarına yönelmiştir.

17. ve 18. yüzyıllarda Karadeniz Ereğli'nin Sosyal ve Ekonomik Hayatı hakkında bilgilere; yerli ve yabancı seyyahlar, 17. ve 18. yüzyıllarda arşiv belgeleri ve 16.yüzyıl Bolu tahrirleri ile birlikte 19. Yüzyıl Bolu ve Kastamonu vilayet salnamelerinin karşılaştırılması ile değerlendirilmiştir. Bu bulgular çerçevesinde tezimizin içeriği oluşturulmuştur.

Karadeniz Ereğli, coğrafi konum ve özellikleri açısından tarihsel süreçte önemini koruyarak günümüze ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

- Acun, Fatma (2002); “Celali İsyancıları (1591-1611)”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C.9, Ankara.
- Akar, Tuba (2009); “Osmanlı Kentinde Ticari Mekanlar: Bedesten- Han- Arasta- Çarşı Mekanları Literatür Değerlendirmesi”, *TALİD*, C.7, S.13.
- Akkaya, Fatih (2015); *Ereğli Çevresindeki Ziyaret Yerleri-Zonguldak/Ereğli Örneği*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,, Kayseri.
- Akkaya, Tayfun (1994); *Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğli)'sinin Tarihi Gelişimi ve Eski Eserleri*, Troya Yayıncılık, İstanbul.
- Alan, Ercan (2008); *95 Numaralı Mühimme Defteri(Tahlil Transkripsiyon ve Özet)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Aliğaoglu, Alparslan, Abdullah Uğur. (2016); “Osmanlı Şehri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler dergisi*, S.28. Isparta.
- Aral, Neslihan (2006); *69/2 Numaralı Kastamonu Şer'iyye Sicili (H.1210-1211/ M.1795-1796) Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri,
- Aslan, Seyfettin: (2011); “Osmanlı Devleti'nde Siyasal İktidar Unsuru Olarak Harem”,*Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 1, S: 1, Diyarbakır.
- Atar, Fahrettin (2001); “Kadı”, *TDVİA*, C.24.
- Aygün, Necmettin. (1997); *Trabzon Gümrüğü*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aygün, Tahsin (1960); *Karadeniz Ereğlisi Tarihi*, Karadeniz Ereğlisi Turizm Derneği Yayınları, Ankara.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü(1994);438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), Ankara.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2000); 82 Numaralı Mühimme Defteri, Ankara.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2001); 83 Numaralı Mühimme Defteri, Ankara.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü(2015); 91 Numaralı Mühimme Defteri, Ankara.

- Başarır, Özlem (2009); *18. Yüzyılda Malikane Uygulaması ve Diyarbekir Voyvodalığı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Baykara, Tuncay (1999); “Osmanlı Devleti Şehirli bir Devlet midir?”, *Osmanlı: Toplum*, C.V., Ankara.
- Bilge, Sadık Müfit (2014): “Bir Toplumsal Sınıf İmtiyazı Olarak Osmanlı Devleti’nde Vergi Muafiyeti”, *Düşünen Siyaset*, Lotus Yayınları.
- Bilgin, Arif (2004); *Osmanlı Saray Mutfağı*, Kitapevi Yayınları, İstanbul.
- Birgören, Hamdi (2008); *Müstakil Bolu Salnamesi*, Bolu araştırmaları Merkezi Yayınları, Bolu,
- Bore, Eugene (1840); *Correspondence et Mémoires d’un Voyageur en Orient*, Paris.
- Bostan, İdris (2011); “Tersane-i Amire”, *TDVİA*, C.40.
- Cezar, Yavuz (1986); *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. Yüzyıldan Tanzimat’a Mali Tarih)*, Alan Yayıncılık, Birinci Baskı.
- Clavijo, Ruy Gonzales (1993); *Anadolu Orta Asya ve Timur*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), Ses Yay., İstanbul.
- Çetin, Cemal (2014); “Anadolu İskeleleri ve Kara Yolu Bağlantıları (XVI. Yüzyıl Sonları)”, *International Journal of Social Science*, S.28.
- Çıladı, Sina : (1994); *Karadeniz Ereğli’sinin Tarihi*, Zonguldak.
- Çöpoğlu, Binnaz (2008); *H.1099 (M.1687-1688) 836 No’lu Bolu Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- De Joseph, Tournefort, (2005); *Tournefort Seyahatnamesi*, (Çev. T. Tunçdoğan) C.2., İstanbul.
- De La Motraye, Aubry (1723); *Travels Trought Europe, Asia, and into Part of Africa*, Y. Johnson T. Van Duren, London.
- De Peyssonel, Charles (1787); *Traité sur le Commerce de la Mer Noire*, Tome Second, Librairie Cuchet, Paris.
- De Tournefort, Joseph (1727); *Relation d’un Voyage au Levant , fait par Ordre du Roy*, Bruyset Frères, Lyon.
- De Tournefort, Joseph (2005); *Tournefort Seyahatnamesi*, Çeviren: Teoman Tunçdoğan.

- Donald, Quataert (2006); *Osmanlı Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914 Cilt 2*, edit. Halil İnalçık, İstanbul, Eren Yayıncılık.
- Duran, Sabit Nihat (1945); *Ereğli Tarihi*, Ereğli, (yayınlanmamış eser).
- Duran, Sadun (2015); *Kastamonu ve Bolu Salnamelerinde Ereğli*, Post ve Post Yayıncılık Tarih/Kültür Dizisi, Ankara.
- Duran, Sadun (2017); *Seyahatnamelerde Ereğli*, (yayınlanmamış eser)
- Efe, Turan., Ahmet, MERCAN (2011); “Yassıkaya: Karadeniz Ereğli (Heraclea Pontica) Yakınlarında Bir İlk Tunç Çağı Yerleşmesi”, *23. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 1, Ankara.
- Efsaneler Kenti Karadeniz Ereğli (Tarih Yok), Karadeniz Ereğli Belediyesi Yayınları.
- Ergenç, Özer (1980); “XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler”, *Osmanlı Araştırmaları*, İstanbul.
- Ergenç, Özer (1995); *Osmanlı Klasik Dönem Kent Tarihçiliğine katkı: XVI. yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı yay., Ankara.
- Ergenç, Özer (2002); “Osmanlı Klasik Düzeni ve Özellikleri Üzerinde Bazı Açıklamalar”, *Osmanlı*, C. IV, Y.T.Y.
- Evliya Çelebi (1971); *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler I*, İstanbul.
- Faroqhi, Süreyya: (2006); “Krizler ve Değişim”, *Osmanlı İmparatorluğunun Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, C.2, edit. Halil İnalçık, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Genç, Hamdi (2007); *Ereğli Kömür Madenleri(1840-1920)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.
- Gökbunar, Bekir (1996); *105 Numaralı Mühimme Defteri (Özet-Transkripsiyon)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Gümrükçüoğlu, Saliha Okur (2012); “Şikâyet Defterlerine Göre Osmanlı Teb'asının Şikayetleri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.61, S.1., Ankara.
- Hammer, Joseph von (Tarih yok); *Büyük Osmanlı Tarihi*, Haz. Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, C.10, İstanbul., s. 231-237.
- Hançer, Tansu Hilmi (2010); *Temettuat Defterlerine Göre Karadeniz Ereğli'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Hoepfer, Wolfram (1966); *Heracleia Pontike-Ereğli Eine Baugeschichtliche Untersuchung*, Viyana.

- İnalçık, Halil (1959); “Osmanlılar’da Raiyyet Rusumu”, *Bellekten*, XXIII/92 .., TTK, Ankara.
- İnalçık, Halil (2014); *Devlet-i ‘Aliyye II.*, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul.
- İşbilir, Ömer (2002); “Osmanlı Osmanlı Orduları İaşe ve İkmali: I. Ahmed Devri İran Seferleri Örneği”, C.10, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- İpşirli, Mehmet (1988); “Abdullah Efendi Ebezade”, TDVİA, C.1.
- Jaubert, Pierre Amedee (1821); *Voyage an Arménie et en Perse fait dans les années 1805 et 1806*, Librairier Pélicier, Paris.
- Karaca, Müjde (2008); *94 Numaralı Mühimme Defteri’nin Özel Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Karadeniz Ereğli Belediyesi, “Demografik Yapı”;
<http://www.kdzeregli.bel.tr/index.php/football/2015-02-11-12-58-51>
- Karadeniz Ereğli Belediyesi, “Fetih Çınarları”;
<http://www.kdzeregli.bel.tr/index.php/football/2015-02-11-13-05-02>
- Karadeniz Ereğli Ticaret ve Sanayi Odası Rehberi(1986); İstanbul.
- Karadeniz Ereğli’nin Dünü Bugünü (2004), Karadeniz Ereğli Belediyesi Yayınları.
- Karagöl, Ahsen (2015); *Karadeniz Ereğli Kalesi’nin Mimari ve Yapısal Analizi ve Bir Kültür Varlığı Olarak Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karal, Enver Ziya (1996); *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. VI, Ankara,
- Kâtip Çelebi (2010); *Cihannüma*, İstanbul.
- Kaytaz, Fatma (2006); *88 No’lu Mühimme Defteri (Transkripsiyon ve Özet)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Kıray, Mübeccel (1984); *Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Koçi Bey (2011); *Koçi Bey Risalesi*, (Hzl. Yılmaz KURT), Akçağ Yay., Ankara.
- Kurt, Yılmaz (1999); “Osmanlı Toprak Yönetimi”, *Osmanlı*, C. 3, Ankara.
- Kütükoğlu, Mübahat (1980); “Gümrükler”, *DİA*, C.14.

- Markham, C., R.(2008); *Narrative of the Embassy of Ruy Gonzalez de Clavijo to the Court of Timour at Semercand A.D. 1403/6*, London,
- Naima Mustafa Efendi (2007); *Naima Tarihi*, C.3, Haz. Mehmed İpşirli, Türk Tarih Kurumu, Ankara
- Osmanlı Yer Adları II. (2013); Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yay, Ankara
- Önal, Güray (2011a); *Osmanlı Devri Kastamonu Salnamelerinde Bolu Sancağı*, Cilt I., Bolu Belediyesi Bolu Araştırma Merkezi yay, Bolu.
- Önal, Güray (2011b); *Osmanlı Devri Kastamonu Salnamelerinde Bolu Sancağı*, Cilt II., Bolu Belediyesi Bolu Araştırma Merkezi yay., Bolu.
- Öz, Mehmet (2010); “Tahrir”,
<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c39/c390279.pdf>
- Öz, Mehmet (2005); “Osmanlı Klasik Döneminde Anadolu Kentleri”, *TALİD*, C.3.
- Öz, Mehmet (2009); “Sinop”, *TDVİA*, C.37.
- Özcan, Abdülkadir (2001); “Karlofça” *DİA*, C.24, İstanbul.
- Özkaya, Yücel (2010); *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu*, YKY, İstanbul.
- Özkaya, Yücel (2002); “XVII. Yüzyılda Taşra Yönetimine Genel Bir Bakış”, C.13, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Öztürk, Nazif (1991); Osmanlı Döneminde Vakıflar, *Türkler Ansiklopedisi*, C.10.
- Öztürk, Temel (2013); “Savaş zamanında Karadeniz’deki Ticari Gemiler”, *Tarih Boyunca Karadeniz Ticareti ve Canik*, edit. OSMAN Köse, Samsun.
- Özvar, Erol (2003); *Osmanlı Maliyesinde Malikane Uygulaması*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Parlatır, İsmail (2011); *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi., Ankara.
- Salihlioğlu, Halil (1991); “Avarız”, *TDVİA*, C.4.
- Şahin, Reyhan (2006); *Edirne Gümrüklerine Göre XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne’de Ticari Hayat*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Şakar, M. Fehmi (2007); *1101/1102 (1690-1691) Tarihli 100 Numaralı Mühimme Defteri ve Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Şimşek, Fatma (2010); *Anadolu Sancaklarında Mütessellimlik Kurumu (XVIII. Yüzyıl)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Tabakoğlu, Ahmet (2000); *Türk İktisat Tarihi*, Dergah yay., İstanbul.

- Tak, İsa (2001); *Osmanlı Döneminde Ereğli Kömür Madenleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Taş, Kenan Ziya (1993a); *Tapu Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Bolu Sancağı*, (Doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Taş, Kenan Ziya (1993b); “Bolu Sancağındaki Candaroğulları Vakıfları.”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C.4, S.29.
- Taş, Kenan Ziya (1996); “Fatih Devrine Ait Bir Tahrir defteri”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/912/11383.pdf> .
- Taş, Kenan Ziya (2005); “Fatih’in Karadeniz Seferi Sonrasında İskan ve Ziraata Dair Bazı Değerlendirmeler”, *Karadeniz tarihi sempozyumu 25-26 Mayıs 2005, Başlangıçtan 20. Yüzyıla*, KTU Yayınları., Trabzon.
- Tuncel, Metin (1995); “EREĞLİ”, *TDVİA*, C.11.
- Uğur, Yunus (2010); “Şerhiye Sicilleri”, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c39/c390007.pdf>
- Uluslu İbrahim Hamdi Efendi (1940); *Ülkü Halkevleri Dergisi* Direktör: M. Fuad Köprülü, C. XV, S: 85, Ulusal Matbaa, Ankara.
- Uzun, Efan (2009), “Osmanlı Ülkesinde Görülen İsyân ve Eşkîyalık Olayları Alınan Bazı Tedbirler Hakkında Bir Değerlendirme.”, file:///C:/Users/FUJ% C4% B0TSU/Downloads/5000073001-5000097721-1-PB.pdf., (Erişim tarihi: 10.13.2018).
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988); *Merkez Bahriye*, TTK. Yayınları, Ankara.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1994a); *Osmanlı Tarihi*, C.3/2, TTK. Yayınları, Ankara.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1994b); *Osmanlı Tarihi*, C.4/2, TTK. Yayınları, Ankara.
- Ünal, Mehmet Ali; “Sinop İskele Mukataasına Ait Bir Temssük Defteri”, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/omuefd/article/view/5000114135>
- Ünal, Mehmet Ali (2013); “17. Yüzyılda Karadeniz’de Kazak Saldırıları ve Karadeniz Ticareti” *Tarih Boyunca Karadeniz Ticareti ve Canik*, edit. OSMAN Köse, Samsun.,
- Üsküdar Kadı Sicili (941): <http://www.kadisicilleri.org/goster.php?blm=uskudar09&bsm=196xhk196cg87>
- Yağcı, Zübeyde (2013); “H. 1015-1016 Tarihli İstanbul Gümrük Defteri”, *History Studies International Journal Of History*.

Yakay, Sinan; (2004); *1800-1843 Yıllarında Ereğli’de Askeri Gemi İnşaatı Mütahhidliği Yapan A’yanlar ve Ereğli Gemi İnşaatı*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Yakuboğlu, Cevdet (2007); *Kuzeybatı Anadolu’nun Sosyo-Ekonomik Tarihi(XIII-XV. Yüzyıllar)*, (Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,

Yaman, Özlem (2011); *Roma ve Bizans Devri’de Karadeniz Ereğli.*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Yayvan, M. Alper (2014); 96 Numaralı Mühimme Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi(H. 1089-1090/ M.1678-1679)(s. 100-199), Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Yediyıldız, Bahaaddin (2012); “Vakıf”, *TDVİA*, C.42.

Yıldız, Arzu (Tarih yok); “Türkiye’de Tersanelerin Tarihi ve Gemi İnşa Sanayisinin Gelişimi,
http://www1.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/2eb734903575495_ek.pdf

Yıldız, Murat (2005); 92 Numaralı ve 1657-1658 Tarihli Mühimme Defteri, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Zonguldak İl Yıllığı, (1973); Suphi Garan Matbaası, İstanbul.

Mühimme Kalemî Belgeleri (A.DVNSMHD.d.)

74/286-621., (H. 1005/M. 1596)

82/268., (H.1027/M.1617)

105, (H.1105/M.1694)

Ali Emiri Abdülhamid I (AE.SABH.1.)

122/8279. , (H.1194/1779-1780)

165/11087., (H.1198/M. 1783-1784)

288/19373., (H.1189/M.1775)

Ali Emiri Ahmed I (AE.SAMD.I.)

7/666, (H.1014/M.1605)

Ali Emiri Ahmed III (AE.SAMD.III.)

37/3517., (H. 1123 /M. 1711)

164/16037, (H.1124/M. 172)

191/18427., (H. 1135 /M. 1722)

60/6013., (H. 1120 /M. 1708)

72/7206, (H.1118/M.1706)

Ali Emiri Ahmed IV (AE.SAMD.IV.)

19/1847., (H.1091/ M. 1680)

Ali Emiri Mahmud I (AE.SMHD.I.)

85/5771, (H. 1152/M. 1739)

Ali Emiri Mehmed IV (AE.SMMD.IV.)

1/50, H.1089 (1678)

97/11394, H. 1090 (M. 1679)

38:4410, H. 1091 (1680)

78/9177, H. 1099 (M. 1687)

Ali Emiri Mustafa II (AE.SMST.II.)

401, H.1112 (M. 1700)

5/ 401, (H.1112/1700)

Ali Emiri Mustafa III (AE.SMST.III.)

16/1039., (H.1185/M.1771)

Cevdet Bahriye (C.BH)

215/10038.(H. 1200/M. 1785)

Cevdet Evkaf (C.EV.)

208/10385,(H. 1133 /M. 1720)

Cevdet Maarif (C.MF)

167/8313, (H.1189 (M.1775)

Bab-1 Defteri Anadolu Muhasebesi Defterleri (D.AMH.d.)

24662, (H.1122/M.1710)

24616, (H.1115/M.1703)

24572., (H.1134./M.1721)

24772., (H.1136./M.1723)

Bab-1 Defteri Bursa Mukataası Evrakı (D.BRM.)

738, (H.1188/M.1774)

745, (H.1191./M.1777)

759, (H.1194/M.1780)

Ereğli Şeriyeye Sicili Nr. 8949, (H.1291 /M.1874)

İbnülemin Adliye (İE.ADL.)

12/816., (H.1128/M. 1715)

İbnülemin Maliye (İE.ML.)

60/5677 H.1109/M.1697)

62/5810., (H.1108/M. 1696)

47/4485, (H.1109/M. 1697)

62/5810., (H.1108. /M.1696)

54/5142., (H.1110.1698)

İbnülemin Vakıf (İE.EV.)

15/1732., (H.1087/M. 1676)

34/3962, (H.1106/M. 1674)

20/2359, (H. 1091 /M.1680)

37/4307., (H1112./M. 1700)

Kastamonu Şeriyeye Sicili Nr. 69/2

Maliyeden Müdevvir Defter (MAD.d.)

3505, (H.1184/M. 1170)

4081, (H.1087/M. 1676)

15141, (H. 1083/M. 1672)

Üsküdar Kadı Sicili Nr. 9

Anadolu Eyalet İcmali (TD)

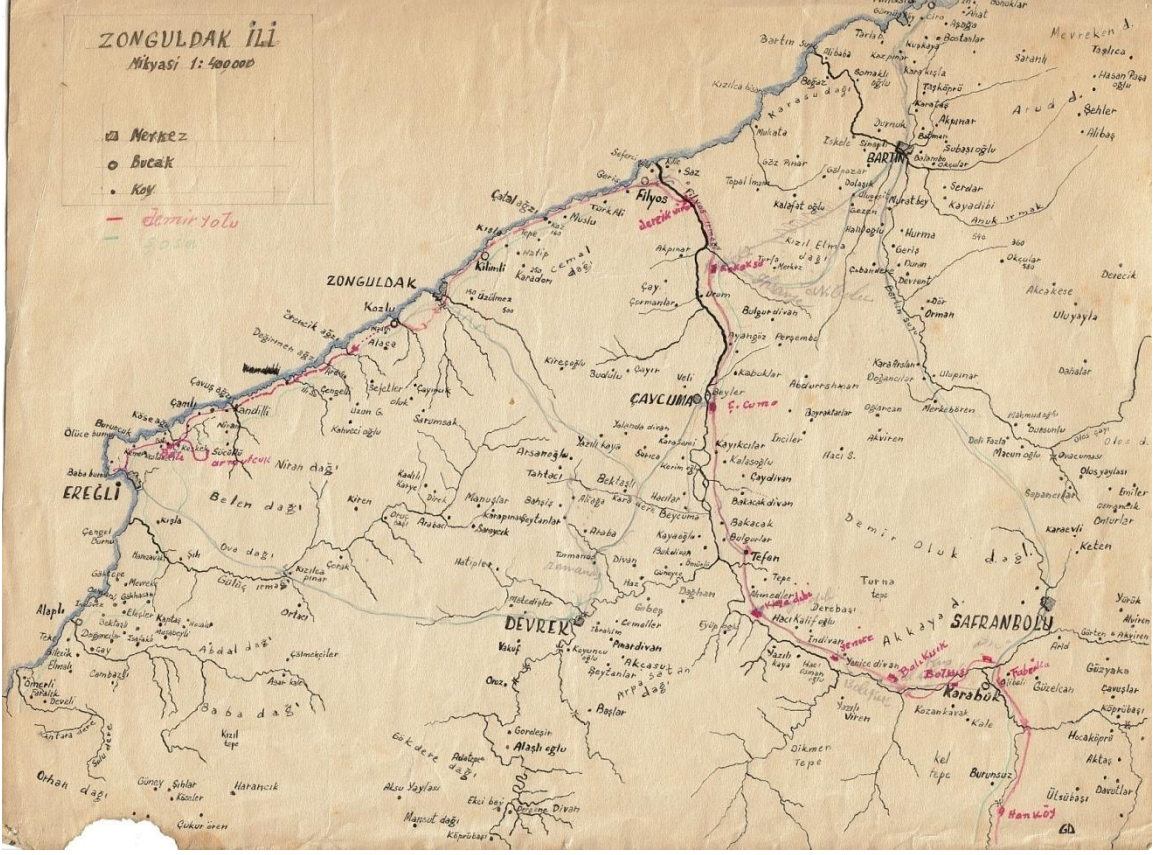
438/529, 530, 531, 533, 534, 535, 536, 537, 574, (H.937/M.1530)

Bolu Mufassal Defteri (TD)

51/76 (H. 937/ M.1530)

EKLER

Ek 1: Fotoğraflar

Eczacı Sabit Duran'ın çizdiği Zonguldak ve ilçelerinin haritası (Sadun Duran arşivinden)

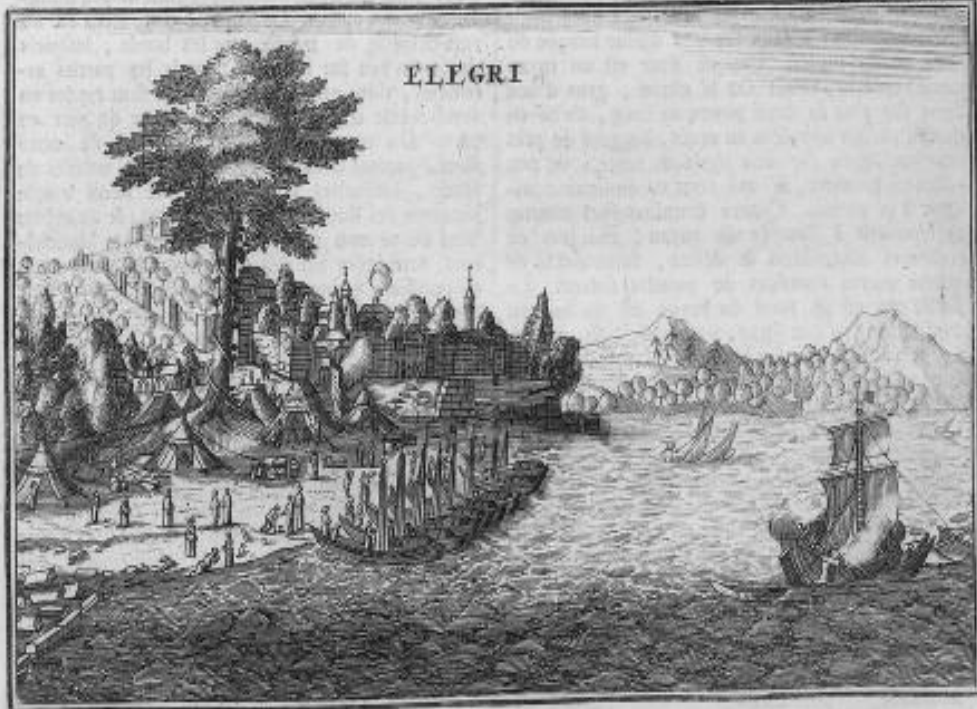
Karadeniz Ereğli kalesi (Karagöl, 2015:180)

relachâmes à *Kilia* village à 30. milles de Riva. Les Turcs mirent pied à terre pour faire leurs prières; mais ensuite nous profitâmes du Sud-ouest pour aller jusqu'à la riviere d'*Ava* ou d'*Ayala* à 24. milles de *Kilia*. Tout ce pays, ou pour mieux dire, toutes les côtes de la Mer Noire jusques à *Trebisfonde* sont admirables par leur verdure; & la plupart de futayes s'étendent si avant dans les terres, qu'on les perd de veü. Il est surprenant que les Turcs ayent retenu l'ancien nom de la riviere d'*Ava*, car ils l'appellent *Sagari* ou *Sasari*, & ce nom vient sans doute de *Sangarios* fleuve assez celebre dans les anciens Auteurs, lequel seroit de limite à la *Bithynie*: *Strabon* assure qu'on l'avoit rendu navigable, & que ses sources venoient d'un village appelé, *Sangiar*, auprès de *Pestinnate* ville de *Phrygie*, connue par le Temple de la mere des Dieux. *Lucullus* étoit campé sur ses bords lorsqu'il apprit la perte de la bataille de *Chalcedoine*, où *Mithridate* deffit *Cotta* qui commandoit une

partie de l'armée Romaine. *Lucullus* s'avança jusques à *Cixique* que *Mithridate* vouloit assieger; il tomba sur son armée & la mit en pieces. Pour ce qui est des autres ruisseaux que *Strabon* & *Arrien* font couler entre *Chalcedoine* & *Heraclee* du Pont, il faut qu'ils soient taris, ou réduits à peu de chose; car nos matelots nous assurèrent qu'ils n'en connoissoient point d'autres entre *Riva* & *Ava*.

Le 29. Avril, quoique la bonace fût grande, nous ne laissâmes pas de faire 40. milles à force de rames, & nous campâmes vers le midi sur la plage de *Diabilites*. Comme nos matelots étoient en haleine, nous entrâmes le lendemain dans l'embouchûre de la petite riviere d'*Anaplia*, après avoir fait 60. milles terre à terre. Le 1. Mai nous arrivâmes à *Penderachi*. La riviere d'*Anaplia*, suivant la description d'*Arrien*, doit être celle qu'il a nommée *Hypius*, puisqu'il ne s'en trouve aucune autre jusques à * *Heraclee*, qu'on appelle aujourd'hui *Eregri* ou *Penderachi*. Quel-

Tom. II. pag. 86.

que petite que soit la riviere d'*Anaplia*, elle fut d'un grand secours à *Mithridate*; il se retira dans son embouchûre avec sa flotte, après avoir perdu pendant la tempête quelques galeres Com-

* *Eregri*.

me le mauvais temps l'obligeoit d'y rester, il corrompit *Lamachus* le plus puissant Seigneur d'*Heraclee*, qui par ses brigues y fit recevoir le Roi du Pont & ses troupes.

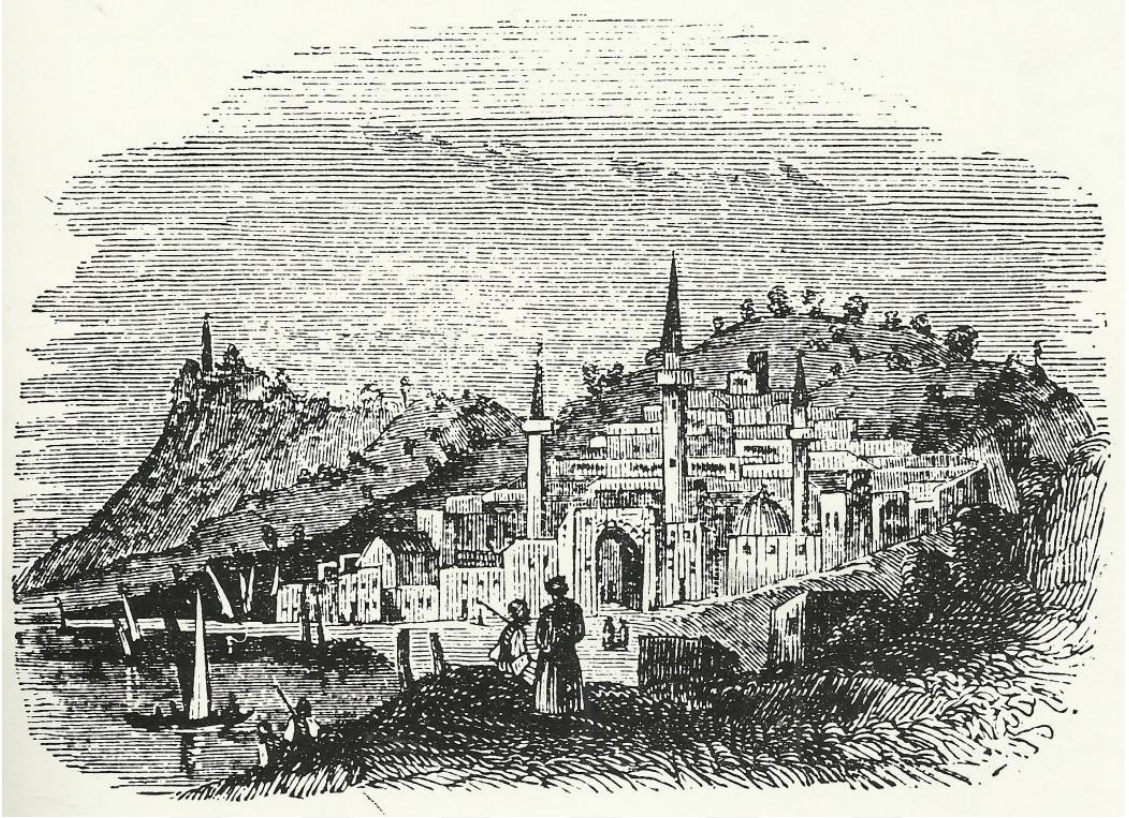
Per-

Kitaptaki Eregli bölümünün ilk sayfası (Duran, 2017; Tournefort, 1718:84)

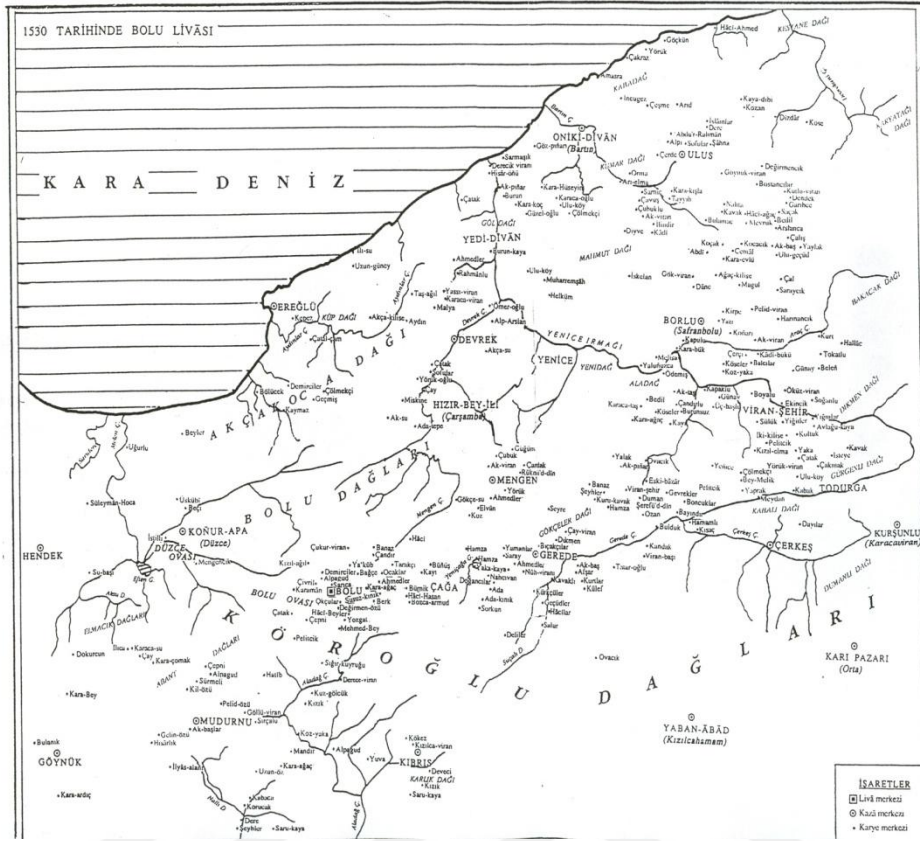
(1718-Amsterdam baskısından)

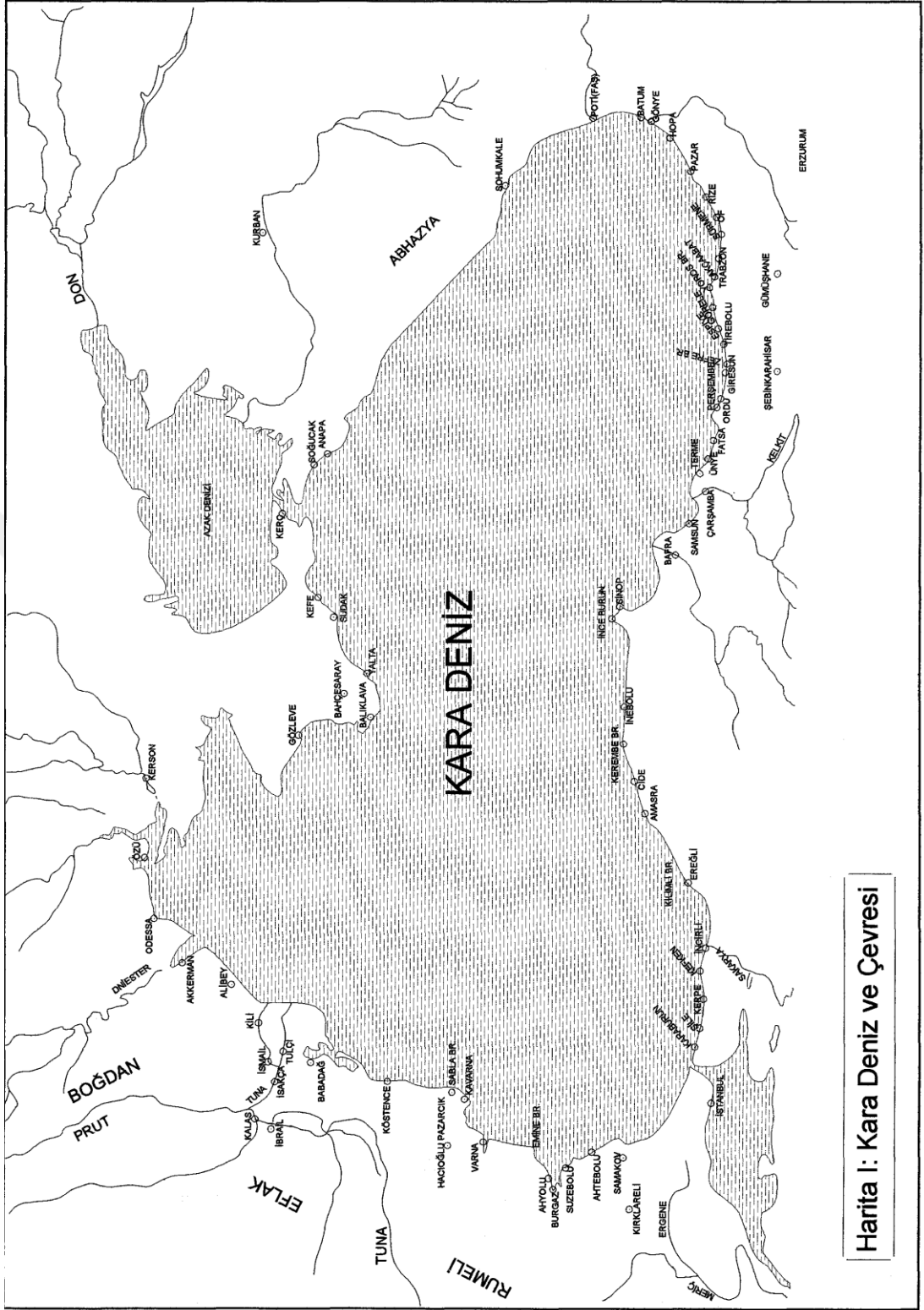
Aubry de la Motraye'nin kitabındaki Mare Nigrum (Karadeniz) Haritası(Motraye, 1723)

Güneyden Ereğli gravürü , W. F. Ainsworth, 1838, (Karagöl, 2015:31.)

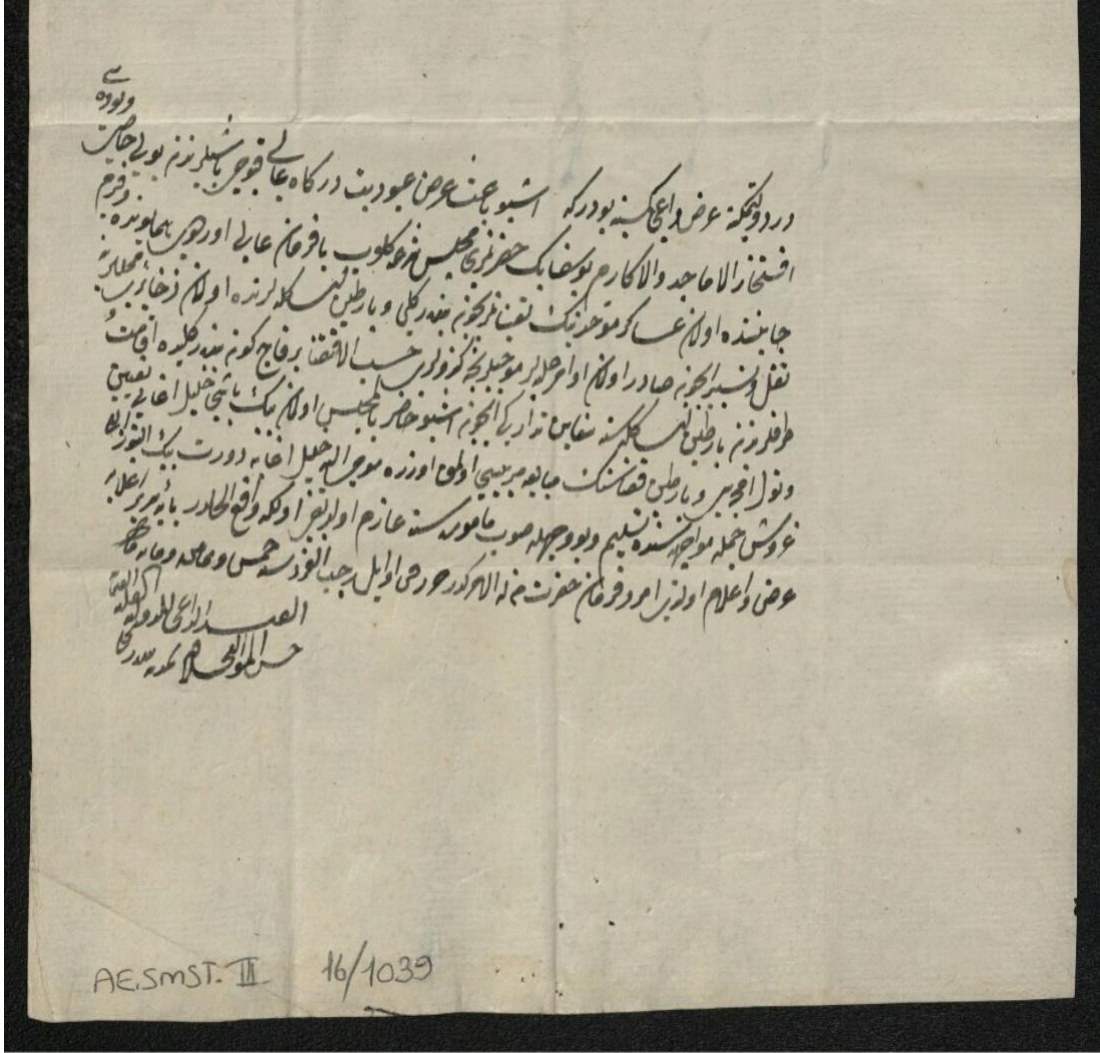
1530 Tarihinde Bolu Livası (BOA, 428. Numaralı Muhasebe-i Vialyet-i Anadolu Defteri, 1994:158)

Harita I: Kara Deniz ve Çevresi

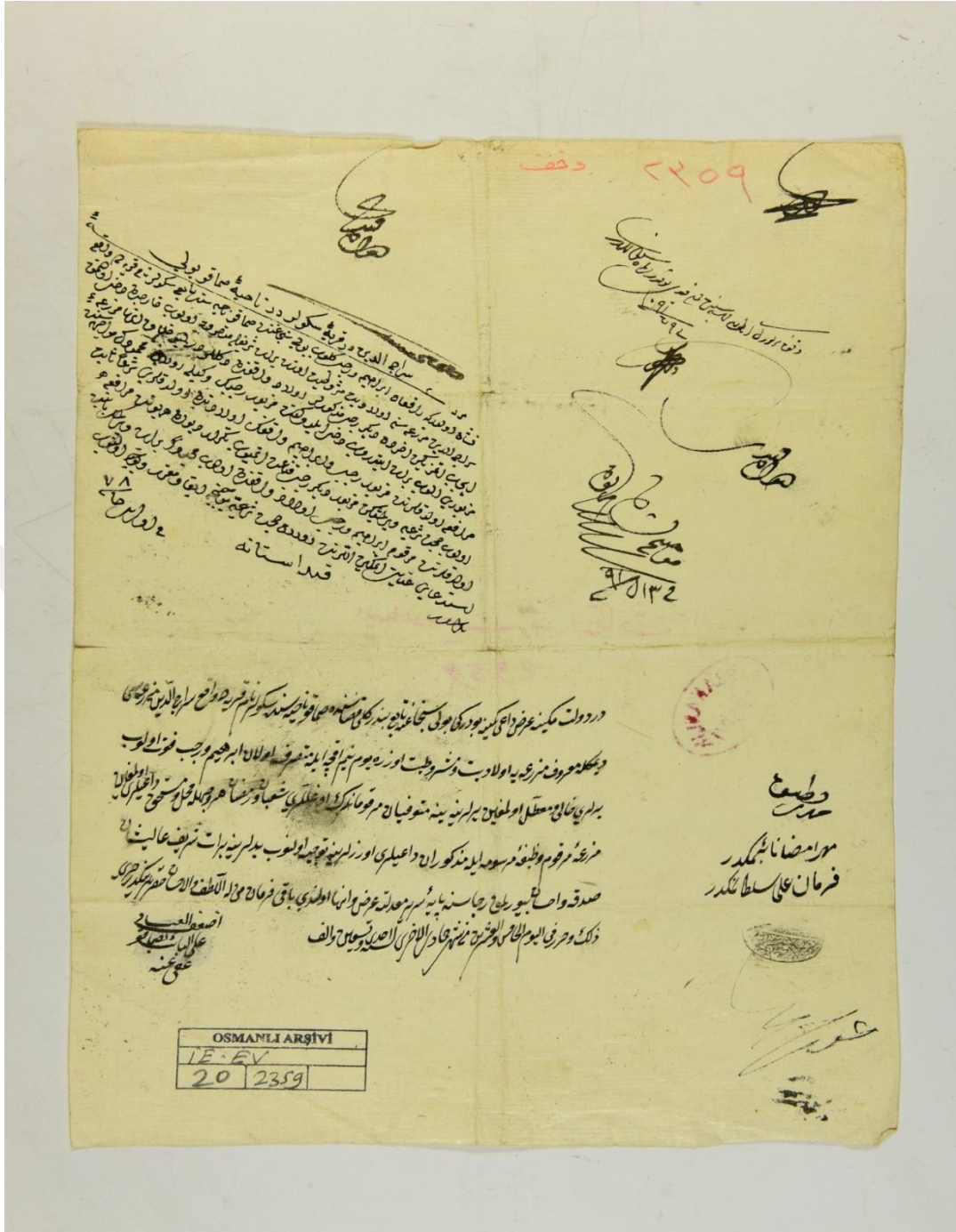
(AYGÜN, N. 1997:64)

Ek 2: Arşiv Belgeleri ve Özetleri

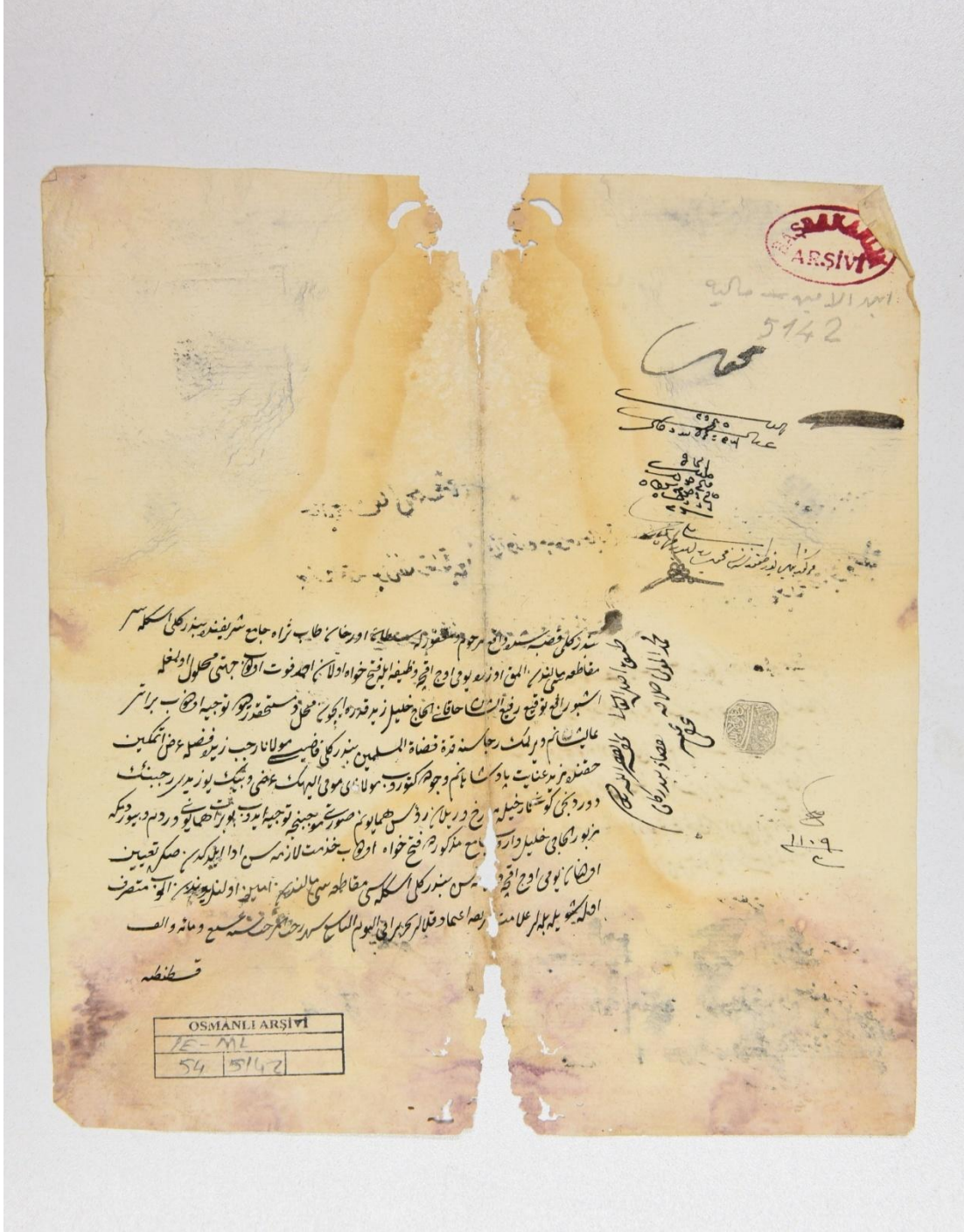
AE.SMST.III., Dosya nr.16, Gömlek no.1039.

“Bendereğli Naibi Hasan Efendinin Bartın İskelesinden nakl olunacak zahayire sefine bulmaya Halil Ağa'nın memur edildiği ilamı.”

1E.EV., Dosya no.20, Gömlek no.2359.

“Bolu sancağının Bendereğli kazasında Samakov nahiyesinin Sekuler karyesinde vaki Vakf-ı Seraceddin mezraasının tevcihine dair Samakov Naibi Ali Efendi'nin yazdığı arz.”

İE.ML., Dosya no.54, Gömlek no.5142

“Bendereğli gümrük mukataasından vazifesi bulunduğuına dair berati suretine binaen malumulmiktar mebalığı Sultan Orhan Camii sure-i fetihkarii el-Hac Halil'in ikrarınımusbit Naib Mehmed tarafından yazılan hüccet.

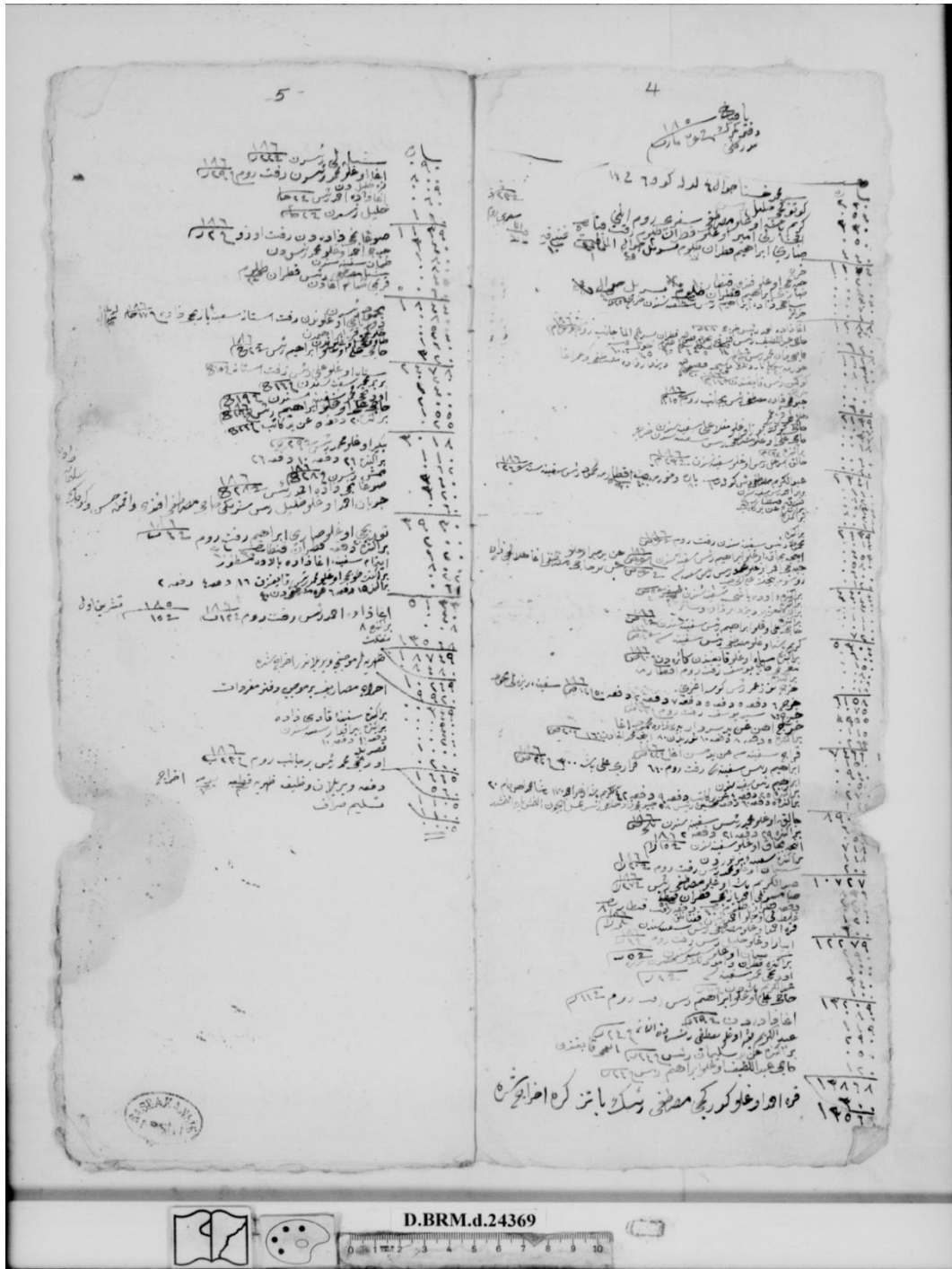
AE.SAMD.III,Dosya no.164, Gömlek no.16037, H.1124

“Bolu sancağında Bendereğli nahiyesinin Demirciler karyesi ve tevabii tımarınamutasarrıf olan Mehmed fevt olduğundan mahlul kalan timarın oğlu Osman'a tevcihi.”

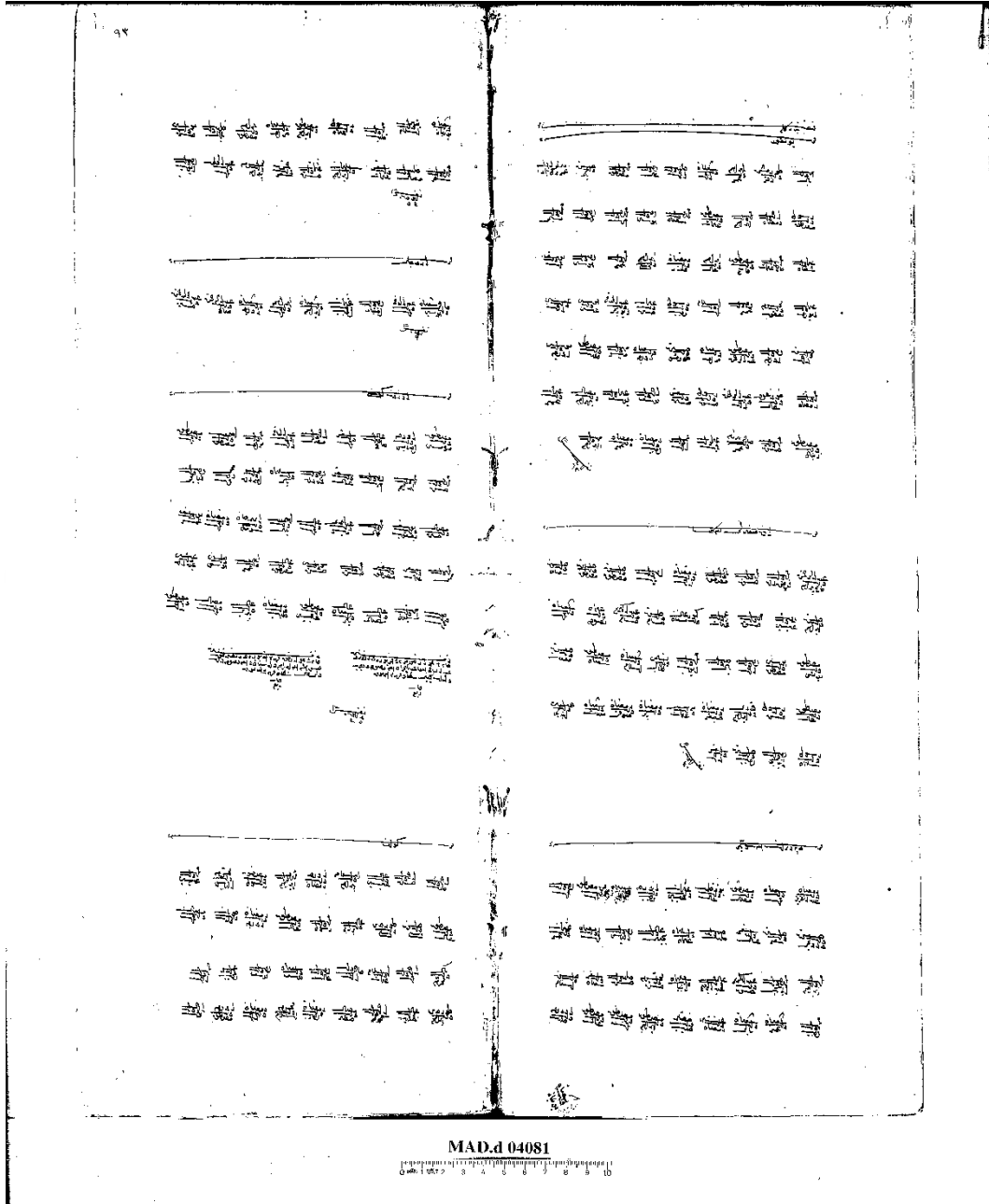
İE.EV., Dosya no.20, Gömlek no.2359, H.1091)

“Bolu sancağının Bendereğli kazasında Samakov nahiyesinin Sekuler karyesinde vaki Vakf-ı Seraceddin mezraasının tevcihine dair Samakov Naibi Ali Efendi'nin yazdığı arz.”

D.BRM.d, Dosya no:24369, H.1180.

“Bendereği iskelesi gümrüğü hasılatı ve çalışanlarına verilen maaşların muhasebesini gösterir defter.”

MAD.D., Dosyano. 4081, H. 1087.

“Dergah-ı Ali çavuşlarından Memi Çavuş'un marifeti ile yapılan yeni tahrirde Bolu livasına bağlı, Nefs-i Benderereğli ve diğer kazaların mahalle ve karyelerinde mevcut avarız hanelerini eski deftere göre eksilen ve artanları bu vergiden muaf olanları bazı kuyudatı ihtiva eden tahrir defteri.”

ÖZGEÇMİŞ

3 Mart 1993 Zonguldak'ta doğdum. İlköğrenimini Toyfanlı İlköğretim Okulu ve Sinitli İlköğretim Okulu'nda, ortaöğrenimini Karadeniz Ereğli Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde tamamladım. 2011 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Tarih bölümüne başladım. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Tarih bölümünden 2015 yılında mezun oldum. Aynı yıl Bülent Ecevit Üniversitesi Tarih Anabilim dalında yüksek lisans programını kazandı. Halen yüksek lisans eğitimini sürdürmekteyim.

